

ORSZÁGÉPÍTŐ

ÉPÍTÉSZET KÖRNYEZET TÁRSADALOM
A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS NEGYEDÉVES FOLYÓIRATA



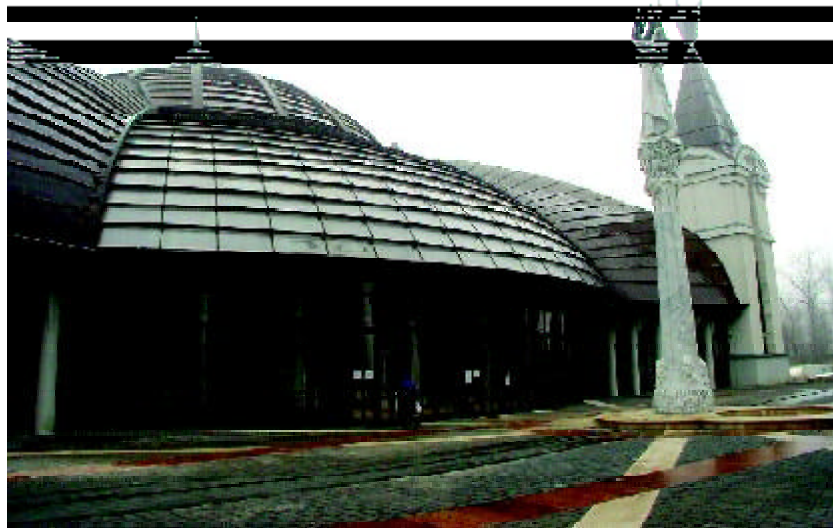
**KUND FERENC 1943 – 2002
MEGÉPÜLT 2001-BEN
PILISCSABA, STEPHANEUM
A FORMATAN OKTATÁSA
A KORONA EREDETÉRŐL
XX. SZÁZADI DOKUMENTUMOK**

**MELLÉKLET: BESZÁMOLÓ
A BEREGI ÚJJÁÉPÍTÉSÉRŐL**

2002/1



Fotók: Szántó Tamás



ORSZÁGÉPÍTŐ

TIZENHARMADIK ÉVFOLYAM

ELSŐ SZÁM

- 2 KUND FERENC • 1943 – 2002 Bodonyi Csaba és Krizsán András megemlékezése
- ÉPÜLT 2001-BEN**
- 4 MAKOVECZ IMRE • PILISCSABA, STEPHANEUM
- 11 CSERNYUS LŐRINC • Csesztreg, skanzen és kettős harangtorony
- 12 EKLER DEZSŐ • Németországi lakóházak, Budapest, borcentrum
- 14 SÁROS LÁSZLÓ • Jászberény, ravatalozó
- 16 HERCZEG ÁGNES és BUELLA MÓNIKA • Budai villa kertje
- 18 NAGY ERVIN • Leányfalu, családi ház
- 20 VARGÁNÉ GERENCSÉR JUDIT • Makó, gimnázium és tornacsarnok
- 22 ANTHONY GALL • Gyilkos-tó, Szent Kristóf-kápolna
- 23 A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS TAGJAINAK NYIALTKOZATA
- 24 SÁROS LÁSZLÓ • Olasz Ferenc: Mindörökkön örökké
- 26 SCHERER JÓZSEF • Visszatekintés a formatan oktatásának történetére
- 32 Z. TÓTH CSABA • Néhány szempont a magyar Szent Korona eredetének vizsgálatához
- 37 **HÍREK**
- 38 HUSZADIK SZÁZADI DOKUMENTUMOK
- 41 ELMÉLKEDÉS EGY SZTÁNAI ÚTIJEGYZET KAPCSÁN
- 42 HÍREK, BESZÁMOLÓK
- 44 SZUBJEKTÍV UTÓSZÓ

MELLÉKLET: A beregi újjáépítés – interjúk, beszámolók az árvíz utáni helyreállításról, a Kós Károly Egyesülés tevékenységéről

A címlapon és a borító belső oldalain: Szántó Tamás felvételei a Stephaneum épületéről

A hátoldalon: Olasz Ferenc fényképe a *Mindörökkön örökké* c. kötetéből



E számunk a NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMA Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával készült.

A folyóirat rendszeres támogatói az ORSZÁGÉPÍTŐ Alapítvány és a KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS tagszervezetei: ARKER'S Kft., AXIS Építésziroda Kft., BAUSYSTEM Kft., BEÖTHY és KISS Kft., BÍOKÖR Kft., BODONYI ÉS Társa Építész Kft., DÉVÉNYI ÉS Társa Kft., EKLER Építész Kft., FELÜLETKÉMIA Kft., KÖR Építész Stúdió Kft., KÖSZEGHY Építész Bt., KUPOLA Kft., KVADRUM Kft., MAKONA Tervező Kft., MÉRMŰ Szövetkezet, PAGONY Táj- és Kertépítész Kft., PARALEL Kft., TRISKELL Kft., UNITEF-83 Rt, valamint a BONEX Építőipari Kft., a COMPART Stúdió Kft., és a SÁROS és Társa Építésziroda Bt.

ORSZÁGÉPÍTŐ – a Kós Károly Egyesülés folyóirata. Megjelenik negyedévenként. Kiadja az Egyesülés nevében a Kós Károly Alapítvány; postacím: 1074 Budapest, Barát utca 11. Bankszámlaszám: 10402166-21629530-00000000 Felelős kiadó: Kampis Miklós. Felelős szerkesztő: Gerle János. Nyomás: VEL Kft., Budapest. – **ISSN 0866-0069** – A lap előfizethető átutalással, vagy az Alapítványtól igényelt csekken, illetve személyesen az Art Bureau címen. A szerkesztőségi ügyintézés, szervezés, előfizetés új címe: Art Bureau Kft. 1065 Budapest, Nagymező utca 4., 1. emelet 128. telefon: 3432-959; telefon/fax: 3220-677. Ezen a címen a lap egyes számai is megvásárolhatók. Egy szám ára: 450 Ft. Előfizetési díj a 2002. évre: 1600 forint + külföldi előfizetőinknek postaköltség számonként. Megvásárolható az Írók Boltjában (Budapest, VI. Andrassy út 45.), a Fehérlófia Könyvesboltban (Budapest, VIII. József krt. 36.), a Balassi Könyvesboltban (Budapest, II. Margit u. 1.), a Műszaki Könyvruházban (1061, Liszt Ferenc tér 9.), a Lord Extra Kft könyvesboltjában (Hódmezővásárhely, Andrassy út 5-7.), és a Lyra Könyvesboltban (Vác, Piac u. 1.), a HÍRKER Rt. és a LAPKER Rt. budapesti és vidéki árusítóhelyein.

KUND FERENC • 1943 – 2002

*Az eredetihez visszatérni annyi, mint megnyugodni.
Megnyugodni azt jelenti, hogy rendeltetést betölteni.
Rendeltetést betölteni annyi, mint az örök rendet megismerni.
Az örök rendet megismerni annyi, mint megvilágosodni.*

Lao-Ce

A január 15-én elhunyt Kund Ferencet február 2-án temettük el Esztergomban, a szentgyörgymezei temetőben. A ravatalnál Krizsán András és Bodonyi Csaba búcsúzott Kós Károly Egyesülés örökös tagjától.

Kedves Feri! Szeretett Barátom! Tisztelt Kollégánk!

Most el kell búcsúznunk Feri, mert meghaltál, messzire távoztál. Fegyelmezett búcsú illik Hozzád, mint ahogyan Te fegyelmeztetted, kemény tartással, tiszta tekintettel, derűs fölényrel néztél szembe a kegyetlen betegséggel, s a tudható véggel. Ettől a tekintettől, tartástól a halál is meghátrált másfél esztendőre. S Te küzdöttél. Elegáns volt Feri. Példát adtál gyermekeidnek, barátaidnak, kollégáidnak, mindannyiunknak, hogy reménytelen helyzetben sem szabad feladni, az emberi minőségből engedni. Nem terheltél senkit panaszkodással, betegséged alatt is adni igyekeztél. Vigasztaltad az orvosaid, s erőt adtál feleségednek, odaadó ápolódnak. A betegség csak fizikailag tudott megtörni, szellemed, lelked, hited nem. A tölgyfa embereket becsülted. Ilyen voltál. Nem is küzdelem volt ez, inkább hit és bölcsesség, sőt derű. Gyűjtötted a kaszásról szóló derűs történeteket. Kedvenced, amivel nekem önmagadra példalóztál, egy lapp mese volt, melyben az idős lapp újra és újra elküldi a betegség miatt egyébként okkal megjelenő halált, ugyan jönne holnap, majd újra holnap, mert neki dolga van még. Végül, a halál elfelejt érte jönni, s az ember hiába várván, csendesen mohává változott a háztetőn. Jellegzetes huncut mosolyoddal mesélted ezt, s mint ilyenkor mindig, arcod manóssá változott. Annak, hogy ilyen tudtál lenni, jutalma lett. Még örömapaként átéltetted leányod esküvőjét, még átmentünk kerekessel a nagyon várt új Duna-hídon, s megláthattad első unokád, a kis Vincét.

Korán mentél el tőlünk, túl korán. De életed teljes volt, mert aki a teljesség felé halad, annak életét nem az idő méri, mert időn kívül él. Az erre utaló idézet nem véletlenül került a gyászjelentésre, Te választottad önmagad útját és törekvését jellemezve.

Teljes volt az életed, mert teljes szívvel, odaadással, hűséggel, igaz emberséggel éltél és cselekedtél mindig. Ilyen voltál, mint férj, mint családapa, ki három szépséges, értékes leányt neveltél hozzád méltó utódként. Nevelésükben Németh László példáját követted, ezzel magasra tetted a mércét. Leányaid öröközik jellemed, példád, tehetséged, hited, nevelésed. Szérmésesen büszke voltál rájuk, s Ők, akikben tovább élsz, büszkék lehetnek Rád, életedre, másfél éves küzdelmedre, s azok lesznek majd unokáid is, tudom.

De ilyen voltál barátként is. Közel 40 éves barátságunkat sohasem tetted próbára. Kitartott haláلودig. Hűséges, megbízható barát tudtál lenni, ma, amikor barátságok gyorsan esnek szét az ál-érdeklülönbségek mentén, vagy meg sem születnek. Barátságunk bennem él tovább.

De ilyen voltál építészként is: elhivatott, érzékeny tehetségű, önálló, teljesség felé törekvő, sohasem divatot utánozó, szellemi viszonteladó. Nemes, humánus, egyéni és szerethető építészettel műveltél.

A Duna-kanyar embere voltál. Itt születted, Leányfalun neveltek szüleid becsülettel, majd Szentendrén, Budapesten tanultál, végül a jó emlékű Homor Kálmán, s az én hívásomra Esztergomban telepedtél le, itt dolgoztunk jó hangulatban a helyi tervezőirodában. Itt Esztergomban élted alkotó éveid, itt alapítottál családot. A hely szelleme itt tartott életed végéig. Sajnos ezt a hűséget városod – melynek a rendszerváltás után alpolgármestere, végül Pro Urbe díjas építész voltál – nem jutalmazta hozzád méltó munkatérrel. Mindig pazarlónak éreztem, hogy kreativitásod, szakmai felkészültséged – melynek része volt a város specialitása miatt elvégzett műemlék szakmérnöki diploma is –, kihasználatlan maradt, s a képességeidnek megfelelő megbízások elmaradtak. Az utolsó évek hoztak lelkesítő megbízásokat, de már későn. A végzetes betegség miatt tehetséged, alkotó energiáid egy része rejtve maradt. Közös veszteségünk ez, a korunkra jellemző pazarlás, de már csak tartozásunk csokrát hozhatjuk ravatalodhoz. Az igazságtalanságok érzékenyen érintettek, emiatt néha morogtál, olykor szent haraggal. Ez is Te voltál, ez is hiányzik majd.

És nemcsak építész voltál, de szakmai tanító Mester is. A Vándoriskola keretében szerettél fiatal építészeket tanítani, szeretted ismereteid megosztani, önmagad feltárni. Emberséged, tudásod okán szeretett mestere voltál több generációnak. De értek csalódások is tudom. Voltak, kiket magad fölémeltél, s akik tévesen azt hitték, elnézhetnek fejed fölött. Hűtlenségük, részvétlenségük tudom, fáj Neked.

Nemcsak családod, barátaid, kollégáid iránt élt benned szeretet és érdeklődés. Szeretted a természetet, szeretted hazánkat, arányossá ápoltad felelős magyarságod. E két számodra is szent fontosságú kötődés vitt a Kós Károly Egyesülésbe, ezért lettél annak tagja, mestere, majd örökös tiszteletbeli tagja, most már mindörökre.

Lényedben volt valami idilli – idill felé törekvő – vonás. Ez talán a természetből a Duna-kanyari tájból ered. De benne van épületeidben, a Kis-Duna-parti tetőtérbeépítéses otthonod hangulatában, s a csobánci hegyen kemény munkával kialakított szőlőbirtokon, ahol építészként és avatott borosgazdaként kultúrtájhoz méltó nyomot hagytál. Elmélyült szeretettel foglalkoztál a szőlővel, mely mély gyökerű és jóravaló, miként Te is, de ugyanígy foglalkoztál Édesapád örökségével, a leányfalusi kerttel és a méhekkel. Épület, bor, méz – gyönyörű misztériumai az ember és természet szerves alkotó együttműködésének. Mi örömmel osztoztunk az idillben, iszogattuk az évödvé minősített jó csobánci borodat, mézeltük mézedet, s beszélgettünk. Ezek

is Hozzád tartoztak, s Veled együtt hiányoznak majd ezután, miként a dunai közös vadevezések, nyári táborozások, s ezek felidézése is.

Feri! Hidd el nekünk, búcsúzóknak, hogy életed, cselekedeteid jobbították ezt a világot, ezt az országot. Fájdalmasan rövid volt az életed, de nem éltél hiába. Színes egyéniség voltál, ezért nem pótolható. Mi büszkék vagyunk, hogy barátként, szakmai útítársként életed részei lehettünk, s hogy életünk része voltál és maradsz. Tudom, feleséged, odaadó ápolód, büszke férjére, édesanyád fiára, leányaid apjukra. Örülök, hogy a barátod lehettem, s mindannyian építések büszkék vagyunk arra, hogy közénk tartoztál, s jó kollégánk voltál. Műveid, jelmed, tartásod, emberséged emlékét sokan ápoljuk majd, saját emlékünknak tekintünk Téged.

Rád jellemző dramaturgiai cselként búcsúverset küldtél nekem, tudván, hogy már nem válaszolhatok. Hogy legalább kis részben kifogjak cseleden, az elküldött verset felolvasom. A verset Áprily Lajos írta *Hegylakók* címmel.

*Szemük: derült szem,
szárnyas és merész.
Ha lent elunta,
fellegekre néz.
A temetőjük
emlékjeltelen,
virág-se-látta
puszta cinterem.
Ó, a halál itt
nem borzongató,
több súlyt alig hord,
mint az „este” szó.*

*Sors habja, tiszta,
mint a gát vize,
ha néha loccsan,
nem fél senkise.
Csak sor-kerítő,
ősi véradó,
– itt én se lennék
néma lázadó –
csak végtelenség
tiszta dallama.
Én itt meg tudnék
szépen halni ma.*

Köszönöm, hogy könnyítesz gyászunkon ezzel a verssel. S hogy mégis párbeszéd legyen, engedd meg, hogy válaszul Pilinszky négy sorát idézzem:

*Mi elmúlt, – könnyünk lágyan kente széjjel
Örök kutakba mélyült múltunk vissza
S jövőnkben is csak tűnt időknék titka
Fog fölbuggyanni, hogy ha még megéljük.*

S most, Feri, ha fáj is, végső búcsút kell mondjak a magam és a Kós Károly Egyesülés nevében. Isten nyugosztaljon, kedves Feri, elvesztett jó barátom. Nyugodj békében kedves öreg manó. Viszontlátásra!

S addig is, ha mohát látunk háztetőn, kövön, fatörzseken, Rád gondolunk majd, aki a kegyetlen betegség felett győztesen, csendes derűvel, mosollyal az ajkán mohává változott.

Bodonyi Csaba



Mesterére könnyen ráismer az ember. Ráismer a vonalaira, formáira, gondolataira, magatartására. Ráismer egy baráti szóra, egy figyelmeztetésre.

Akik az Egyesülés vándoriskolásai közül Esztergomban tanulhattunk és közvetlen munkatársaid lehettünk. Így ismertünk Rád, Mesterünkre. Tőled tudjuk, hogy az életnek nem csak hosszúsága van, de mélysége is. Aki életének hosszúságával van elfoglalva, az elveszítheti a mélységét, de ha a mélységét veszíti el, feleslegessé válik a hosszúsága is.

Te mélyen belekarcoltad Magad életünkbe. Minden közös munkánkban, beszélgetésünkben feltáruult valami közös gondolat, lehetőség, hogy mindent a helyére tegyünk, hogy mindent összekössünk. Mert Te mindig is Híd-ember voltál. Esztergomi léted a megtisztulás-felújítás folyamata. A város lelki megújítása. Megújulása az elhagyott, romjaikban is elegáns házaknak. Megújulása az elszakítottakat összekötő hídnak és találkozásoknak.

Amíg tehetted, verekedtél a Sötétség Bajnokával. Ahogy tanultad eleidőtől, méltósággal, fel nem adva, egyenes derékkel, keményen.

Mint ha Te figyelmeztetnél minket a próféta szavaira: *Erősítétek a lankadt kezeket, és szilárdítsátok a tántorgó térdeket. Mondjátok a remegő szívűeknek: legyetek erősek, ne féljete!*

Mert mi Tőled tanultunk erőt gyűjteni, mert Te erős voltál, hogy elfogadd a megváltoztathatatlant. És Tőled tanultunk hitet, hogy megváltoztassuk azt, ami megváltoztatható. És Tőled tanultunk bölcsességet, hogy észrevegyük a különbséget. Én is ráismerek a vonalaimra, formáimra, házaimra. Tudom, hogy Mesterem vagy.

Krizsán András

MAKOVECZ IMRE • PILISCSABA, STEPHANEUM

Részletek Makovecz Imre írásaiból a piliscsabai Pázmány Péter Katolikus Egyetem campusának 2001. decemberében felavatott előadótermi épületéről

...például a nemeuklideszi geometriában a pont az időpont is, amelyben a dolgok összetalálkoznak, tehát benne a dráma és a geometria édestestvérek. Ha ez nem kerül bele az emberek tudatába, akkor hogyan lehet megérteni a Katolikus Egyetemen most épülő Stephaneumot? Amelyben egymásnak támaszkodik két klasszikusnak tűnő kupola, amelyek mégsem egészen azok, finom torzulásaik vannak, úgy állnak össze, mint egy elpusztított karthagoi emlék vagy egy földrengés által lerombolt kaliforniai maradvány és ezeket összetartani csak egy erdő belseje képes. Ha ez nem áll össze mai, eleven képpé, akkor baj van, ahogy Dalí mondta szegény, Isten nyugosztalja, *aki nem tud elképzelni egy paradicsomban egy vágató lovat, azzal nincs mit kezdeni.*

Interjúrészlet 1998 február (megjelent az Országépítő 1998/1. számában)

*

A Stephaneum az auditorium maximumot fogadja be, amely színházteremként is működik, valamint a kiselőadókat, az egyetem teljes adminisztrációját, és egy diáklklubot. Azoknak a

telőknek a mennyezete, melyek oldalirányba, mint szárnyak futnak szét, az erdő aljának formáit és színeit hordozza. E szerkezetbe kapcsolódik bele az auditorium maximum nézőtere és kupolája, melynek architektúrája a gótikát idézi. Statikája egy faszervezet metamorfózisait mutatja, ahogy oszlopokon indul, majd ágakra oszlik szét a beton fejezet, és folytatódik ragasztott faszervezetek formájában, létrehozva az épület tartószerkezetét. Ehhez a nézőterhez kapcsolódik megdöntve, mint belőle kiemelt kapu, a színpad római architektúrával és római struktúrájú kupolával.

Minden kupolának van egy sajátos akusztikája. Ha egy függőlegesen elhelyezett félgömb közepébe állok be, akkor, ha megszólalok, a hang visszatér hozzám. Ha a kupola szélére állok és beszélek, akkor a kupola másik szélén hallják jól a hangot. Ha eldöntöm a kupolát, akkor ez az effektus megváltozik, és közelít a színházihoz, ahol a hang terjedése irányított. Azzal, hogy a két kupola ferdén van beépítve, az irányított hangterjedést biztosítom.

Azt gondolom, hogy az építészet egyik legfontosabb eleme a statika, az erőjáték, mely az épületben keletkezik, és azok a szerkezeti elemek, melyek ezt az erőjátékot hordozzák. Az auditorium maximum esetében nincs külön belsőépítészet, hanem a dísz maga a statikai szerkezet.





A két építészeti tartalom, a római architektúrájú színpadi rész, és a gótikát idéző nézőtér egymásból *emelkedve* hozza létre azt a kapcsolatot, amely a proscéniumnyílástól jobbra és balra érzékelhető. Ez a kapcsolat a színpad és a nézőtér különbsége. A színpadon egy másik világ van jelen. Azt mondhatjuk, hogy a színpad egy másik szféra, az életnek egy metaszférája, amely nem azonos a nézőtérrel. A színpadon másként kell viselkedni, beszélni, mozogni. A Stephaneum e két épületrésze, tehát a színpad és a nézőtér között rendkívül erős különbség van. Céлом az volt, hogy megidézzem a klasszikus formavilágot, mely véleményem szerint, meg kell, hogy jelenjen itt a katolikus egyetemen. Nemcsak azért, mert a nyugati kereszténységet, és az egyetemességet Rómához köztjük, hanem azért is, mert a kultúra, amelyben ma élünk, elsősorban a görög-római hagyományhoz kapcsolódik.

Nagyon érdekes a huszadik század vége, mert ma a tömegkommunikációs eszközökben, és máshol is elhallgatják a görög és a latin kultúra rendkívül erőteljes hatását. Pedig nem véletlen az, hogy a múlt század közepén, Magyarországon a reformarisztokrácia köreiben a Hild-féle (goethei) klasszicizmusból származó gondolkodásmód, egy sajátos panteizmus jelent meg, hallatlan akarakterével párosulva. Hild József több mint hatszáz házat épít föl Pesten!

Az auditorium maximumtól jobbra és balra találhatók a kisebb előadók, melyek mint önálló házak jelennek meg az erdőalja tetőszerkezet alatt. Ezek az előadók egymáshoz képest szorosan állnak, lépcsők és ablakok kötik össze őket. Az ablakokat ki lehet nyitni, és más terekbe lehet átlátni rajtuk. Így olyan viszonylat alakul ki az előadók között, ami egy középkori kisváros hangulatát idézi. Szűk utcák, erkélyek, átlátások.



A Stephaneum, és a Siklósi József által tervezett Ambrosianum között egy hosszúkás, szivar alakú teret alakítunk ki. Ez a tér a campus közepe, melyet oldalról a két szemben álló épület, a Stephaneum és az Ambrosianum két-két bástyája zár le. Ehhez a térhez kapcsolódik a Stephaneum üvegfedésű, belső nagy aulája, ahonnan ki lehet látni a környezetre.

A Stephaneum főbejáratától balra álló toronyban áll egy különös oszlop. Görög dór oszlopot idéz, de soha nem készítették még ilyen oszlopot. Egy oszlopról az a benyomásunk, hogy az épületet tartja, tehát belül tömör. Ez az oszlop azonban háromszor olyan vastag, mint egy görög oszlop, tehát nagyítás, és nem tart semmit, mert egy csigalépcső van benne. Olyan történelmi közlekedésre van benne lehetőség, amilyenre még soha nem volt egy oszlop belsejében, a régen elfeledett múltban, ahol a falak beszélnek. Ahogy az ókeresztény egyhajós templomokban fönnek az oszlopok fölött sorban vonulnak a félkör alakú apszis felé a végtelenített párhuzamok, és az apszis azért félkör alakú, mert végtelenített párhuzamokból áll, ahol Krisztus pantokrátor várja mindazokat, akik az új krisztusi világba tartanak – Pilinszkyt idézve, „átvérik a történelem a falakon”. Ahogy valaha a templomban zászlók alatt vonultak az emberek.

(Írások 2000-1989)

*

Piranesi. Harmadik enyészpont a perspektíva szerkesztésében. Enyészpont. Ahol elenyésznek a dolgok. Enyhet adó pont. Enyészet. Enyhet ad. Milyen fáradtság után? Az alakfelvétel, az

Légifelvétel a Stephaneum épületéről, a képen balra lent a hozzá csatlakozó diáklklubot Turi Aitila tervezte. Ezen az oldalon, fent: az épület északi és nyugati homlokzatai (fotók: Geleta, Szántó, Gerle)





alakzati lét terhe alól. Miért terhe, nehézsége a létnek az alak? Mert nehézsége, nehézkedése van. Önálló, elkülönülő, körülhatárolható térfogata, súlya, anyaga van.

A harmadik enyészpont új alakot és új enyészetet hoz a két enyészponttal szerkesztett perspektívának. Új dimenziót hoz a térbe, és ez nem az idő. A kupolákat tartó falak nem függőlegesek. Dőlnek. Egymással szembe, vagy a függőleges felé éppen emelkednének. (Félig üres, félig tele.)

A dőlés vagy emelkedés.

Tömör vagy üres. Mi van a római oszlopban és oszlopfőben? Kő. Miből van a kő? Nagyon kemény, tömör, fénytelen anyagból. A Föld kérgéből. Valaha izzó lávából, vagy későbbi üledékből. És ez a felnagyított kanellurás oszlop? Belül üres. Lépcső van benne. Rajta le-föl lehet járni. Az oszlopban.

Oszlopok, falak. Tartanak és elválasztanak. Közöttük ajtók. Az ajtókon küszöb, sas, szemöldök, szárnyak. Az egyes terekben folyó élet elválasztó nyiladécai. „Ha a falak emlékezni tudnának, mit mondhatnának el!” „A falnak is füle van.” „Saxa loquuntur.” „A falakon átverzik a történelem.” M. B. gondolatai a falokban folyó életről. De a költészetben, fantázián, megszemélyesítésen,

hasonlaton, képes beszéden innen a tények, a falak valósága, a funkciók különbözősége elég ahhoz, hogy elég súlyt kapjon a megkülönböztetés a kint és bent és a közben között. Mi van közben, míg beszélünk a másikhoz, miközben meglátunk, meghallunk, megtapintunk valamit? Valami hasonló lehet ahhoz, hogy nem vesszük észre az egyensúlyozást, miközben függőlegesen megyünk, természetellenesen függőlegesen, mint Goethe lánglidércei: ahogy nem csodálkozunk, hogy minden leesik.

A dőlés félelem. Hogy ledől, leesik, ami nem függőleges. Az emelkedés az Erök (Dünamisz) megjelenése. Hogy készen, teljesen, tagozatokkal, ablakokkal együtt a mélyből tör föl a Stephaneum fala, a színpad, az úgy nevezett másik világ falai vele együtt. Melyiket látjuk? A dölést vagy az emelkedést?

Mitől rügyeznek ki a tornyok csúcsai? Miért nőtt természetes szárnyuk? Mitől billenek ki a torony sarokpillérei? Miért önálló házak, néhol emeletes házak ablakokkal az előadók az erdőalját megidéző, mindet átfogó mennyezet alatt?

Az előadótermek között koraközépkori utcákat megidéző falak között járunk, fent ablakokkal, melyekből kilátni az „utca-ra”. Galériák, erkélyek. A falakra a hallgatók másait szerettem





volna fölfestetni, akik beszélgetnek, jönnek-mennek, közöttük Wim Wenders angyalai hallgatóznak. Nem festetem föl azonban, mert a mai „puha” generáció összefirkálná, félek, nemi szerveket, bajszot, kalapot, nyelveket rajzolna vagy kedvet kapna a falfirkához, ami ma az önkiteljesítés legitim eszköze.

Így is 45 centiméter magasan deszkát futtatok körbe a falakon, hogy legyen hely a cipősarkoknak, mert úgy támaszkodnak a falhoz.

Körügyeznek a klasszikus toronysisakok a belső változás és növekedés hatására.

A mélyből emelkedő két kupola ölelkezése, amit „erdő” vesz körül, egy olyan szív terméke, melyben mint a tengerben, minden áthatja egymást, minden egyszerre van, és semmit sem az okság köt össze, semmi sem „mintha”. Hanem minden az, ami. Csak az események, az emberekkel az építésért az építés közben megesezt és bekövetkezett dráma az, ami szellemi kötőanyagként tartalmaz mindent. Hogy mi a dráma, hogy köt össze látszólag független elemeket, ha egyik nem következik a másikból, ha nem „okos”, hanem csak úgy jön és lesz egymás után, ez is kérdés.



Csak úgy érthető ez, ha felajánlásnak fogjuk fel történetünket, s magunkat. Ahogy felajánlás Piliinszkynek ez a mondata: „Isten látja, hogy kimeredek a földből.” Az Ő „szeme”, az Ő léte drámánk igazi tartalma, az Ő kihelyezése a teremtmények világába – ha szabad illet egyáltalán leírni a XX. század végén anélkül a bűn nélkül, hogy az Urat fantáziaképpé silányítanánk és útszéli „poesis”-sal kísérténénk meg. Veszélyes vállalkozás az építést drámának látni és megélni, mert az kísérlet arra, hogy szakralizáljuk, és elhitesseük magunkkal és magunkénak érezzük azt a titkot, amit életszentségnek neveznek, s amely mögött az Úr hallgatásának, csendjének titka van, az Őrzők védelme alatt. De van-e más út a lustaság, az öregedés, a feledékenység, a sérelmek között? Nincs.

Vidáman, örömmel meg kell tenni, amit lehet a dráma folyamán azért, hogy sikerüljön, megéppüljön a Stephaneum.

(Naplórészlet, 1999)

Az aula és üvegezett tetejének részlete; a csigalépcső *hommage à Piranesi*; a nagy előadóterem kupolája és a szinpadtér falának részlete és a fémlemez tetőfedés (fotók: Szántó, Gerle)





A Stephaneum ünnepélyes megnyitására 2001. december 16-án került sor. Az auditorium maximumban összegyűlt közönség előtt Seregély István egri érsek, a Katolikus Püspöki Kar titkára, az egyetem nagykancellárja; Orbán Viktor miniszterelnök; Erdő Péter, az egyetem rektora; Fröhlich Ida, a bölcsészkar dékánja és a Vatikánt képviselő osztrák bíborostartott beszédet.

Orbán Viktor miniszterelnök avató beszéde

Eminenciás Bíboros Úr, Excellenciás Érsek Úr, Mélyen Tisztelt Rektor Úr, Tisztelt Dékán Asszony!

Először is engedjék meg, hogy megköszönjem, hogy megtiszteltek a meghívásukkal. Önök is tudják, hogy a hivatal kötelez, és az ember gyakorta fordul meg ünnepi alkalmakkor az ország különféle pontjain. De bizonyára Önök is tudják, hogy más az, ha az ember olyan helyre hivatalos, ahová a szíve is húzza. Ezért külön is szeretném megköszönni a Rektor Úrnak, hogy lehetőséget adott rá, hogy itt ma Önökkel találkozhassek.

Ritkán fordulok meg Önöknél. De felemelő élmény látni, akárhányszor jövök is ide, mindazt a nagyszerű változást, amely ezen az egyetemen végbemegy. Számomra, a ritka vendég számára a változások nagyszerűsége nyilván szembetűnőbb, mint azok számára, akik nap mint nap megfordulnak itt, talán még diákok is akadnak közöttük, akik közelről figyelhetik, ahogyan épül és gyarapodik az egyetem.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Hivatásos szónokoknak az egyik kedvenc fordulata, hogy körbemutatnak és azt mondják, hogy kérem, láthatják, hogy mindez a semmiből született. Akik ismerik a Pázmány Péter Katolikus Egyetem történetét, nagyon jól tudják, hogy amit itt láthatunk, az nem a semmiből született. Amiből elsősorban létrejött, az egy emberi lényegünkhöz méltó és szeretettel épülő világ lehetőségébe vetett remény. Ennek a kétezere éves reménynek a születését ünnepeljük hamarosan mindannyian.

Amiből másodsorban létrejött, az egy eltökélt férfi rendíthetetlen akarata volt; a ma kétezere éves remény akkori szolgálója és hirdetője, Pázmány Péter is kellett ehhez.

Őt idézem: *Minden másnál előbbre valónak tűnik, hogy tudományos egyetem létesíttessék, ahol az egyházkormányzásra és az állam szolgálatára alkalmas emberek képeztessenek.* Ez a Pázmány Péter által 1635. május 12-án írt alapítólevelé első mondata. A harmincéves háború viharában, azt hiszem, tűzás nélkül mondhatjuk, vérozonében, egy török megszállta országban az ország sorsáért felelősséget érző főpap minden egyébnél fontosabbnak tartotta, hogy európai szintű művelődést biztosító tanulási lehetőség jöjjön létre az akkori fiatalok számára.

Kedves Barátaim, mindez Nagyszombat városában történt, mert Buda és Esztergom a török hódoltságához tartozott ekkor. De nem tekintette ezt végleges helynek maga Pázmány Péter sem, hiszen alapítólevelében kikötötte: *Ha Isten hazánkat a török igájából megszabadítja, alkalmasabb várost kell találnunk.* Ilyen alkalmasabb város volt már a XVIII. század végétől Buda és Pest.

Mint tudjuk, a nagy egyetemalapító és államférfi nevét viselő egyetemet a szocializmus megtagadta, és azt egy másik, egyébként nem kevésbé kiváló tudósról nevezte el. Végül, Pázmány akarát követve, Piliscsabán találták meg lelkes egyházi férfiak az alkalmas új helyet. Önök jól tudják, innen egy évtizedbe tellett, míg az egykori, lehangoltságot és szomorúságot árasztó, elhagyott katonai tábor helyén fokozatosan felépült a katolikus egyetem. És most, Makovecz Imre nagyvonalú, és mint nála mindig: mélyen lelki és gondolati tartalmakat hordozó tervei alapján megépült a Szent Istvánról elnevezett központi épület. Mindez talán azért, hogy igaza legyen Pázmánynak, megint hadd idézzem őt: *A drága haza felemelésére tettük, mert – mint ő mondta magáról – mindig kerestem a módját, hogy édes, nevelő hazámnak dajkákkodásit hálaadó szeretettel megköszönjem és atyámfiainak kedveskedjem.*

Azt mondhatjuk, hogy helyes beszéd ez egy olyan államférfi esetében, aki a bihari nemesek leszármazottja, Toldi Miklóst is szívesen sorolta az ősei közé, és aki, engedjék meg, hogy ez is megemlítődjék ezen a helyen, a református Bethlen Gábor erdélyi fejedelemmel közös költségen adatta ki a Bibliát.

És harmadsorban, Hölgyeim és Uraim, kellett még valaki, akiről erkölcsi kötelességünk is külön megemlékezni. Gaál Ferencről, az építkezést elindító első rektorról. Magam már csak idős korában, nyolcvan éves kora tájékán ismerhettem meg és találkozhattam vele. Személyisége mély benyomást tett rám. Önök, akiknek azonban megadatott az is, hogy közelebbről ismerhessék, tudják, hogy a kispapok tanításával, konferenciabeszédekkel, teológiai szakkönyveivel mindent megtett a jövő egyházáért, és a jövő magyar társadalmáért. Talán nem egyedül én érzem úgy, hogy a most átadandó épület sorsát is mindig szívében viselte, és minden támadás ellenében megvédte. Nem tűzás, ha azt mondom, hogy a magyar katolikus egyház nagy, sokak szerint szerénységben is egyik legnagyobb huszadik századi alakjának emlékét is hirdetni fogja majd ez az épület.

Kedves Barátaim, ha így körülnézünk, láthatjuk, hogy az épület méreteiben tekintélyes. Mi, akik ismerjük az építkezés történetét, tudjuk, hogy bár méreteiben tekintélyes, megvalósítási költségeit tekintve mértéktartó, sőt, talán példásan takarékosnak is mondható. Mégis, nagyszerű építészeti megoldásaival jól

hirdeti a magyar tervezők és munkások európai színvonalú képességeit. Megjósolható, hála a nagyszerű tervezőknek, talán évszázadokon át kiemelkedő nemzeti kincseink között tarthatjuk majd számon, és velünk együtt az építészettörténeti kézikönyvek.

Most, amikor átadjuk ezt az épületet, joggal érezzük úgy, hogy méltó emléket állítunk ezzel is a keresztény magyar állam millenniumi emlékezetének. Sokat gondolkodtam, mikor Önökhöz készültem, hogy vajon a szokásos köszöntő szavakon és a történelmi visszaemlékezésen túl mi az a gondolat, amelyet illő lenne itt szóba hoznom. És akkor megtudtam, hogy az épületek közötti téren áll három szobor. Talán érdemes néhány szót szentelni ennek, hogy miért éppen ez a három szobor áll itt, Arisztotelész, Szent István és Aquinói Szent Tamás. Ha az ember valamit nem tud, legjobban ha kérdezősködik. Azt mondták a dolog avatói, hogy valószínűleg azért éppen ez a három szobor áll itt, mert az emberi tudást, a magyarságot és a keresztény hagyományt hivatottak jelképezni. Azt is mondták, hogy talán éppen az általános emberi és keresztény bölcsesség, a nemzeti hagyományok képezhetik egy katolikus egyetem oktatásának alapját.

Ha Önök megnézik ezeket a szobrokat közelebbről, akkor Aquinói Szent Tamás szobrának talpázatán található egy idézetet, most csak magyarul fogom elmondani, amely úgy hangzik, a szobron egyébként latinul olvasható, hogy *minden emberi tudomány közül a filozófia tanulmányozása a legtekélyesebb, a legmagasabb rendű, a leghasznosabb és a legkellemesebb*. Ha megengedik, erről mondanék Önöknek néhány szót ennek az épületnek az avatásán. Nyilvánvaló mindannyiunk számára, hogy egy bölcsészettudományi kar éppen ezt az emberi bölcsességet kell hogy tanulmányozza és továbbadja. Ha mélyebben belegondolunk, mindannyian beismerhetjük, hogy az emberi bölcsesség, a filozófia, a humán tudományok fordítják az ember tekintetét az anyagi világ dolgai felől a magasabbrendűnek gondolt és hitt dolgok, erkölcsi értékek irányába. Talán egyetértenelek velem abban, hogy éppen ezek művelése segít bennünket hozzá, hogy jobban megértsük önmagunkat, megtaláljuk helyünket a világban, hogy jobb polgárok, általában véve jobb emberek legyünk. És amikor elolvastam Szent Tamásnak ezt a gondolatát, akkor eszembe jutott Arisztotelész egy gondolata is, ami lényegében valahogy úgy hangzik, hogy az állami közösség az erényes cselekedetek ápolására áll fönn. És éppen az különbözteti meg az államot minden más alkalmi közösségtől, hogy az erényes cselekedetek ápolására jön létre.

A katolikus egyetemről mint a katolikus egyház szellemi felügyelete alatt álló intézménytől, de magától a katolikus egyháztól, sőt az összes történelmi egyháztól is a kormány éppen ezen a téren kéri a segítséget. Erejükhöz mérten, évszázados tapasztalatukkal járuljanak hozzá a legmagasabb, a leghasznosabb, és legkellemesebb tudományok műveléséhez, ezen keresztül a szellemi és erkölcsi értékek terjesztéséhez, és ezeken keresztül egy, az erényes cselekedetek ápolására fennálló Magyarország létrehozásához. Ezzel járulhatnak hozzá a mindannyiunk számára emberibb élet megvalósításához. Mindebből jól látható, hogy az egyetemnek az oktatáson kívül az erényes életre való nevelés területén is van határozott küldetése.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, Mélyen Tisztelt Bíboros Úr, Tisztelt Érsek Úr!

Egyetemet építeni, mindannyian tudjuk, hasznos dolog. Hasznos, mert hisszük, hogy a műveltség és a tudás által egyre



többen élhetünk teljes és boldog életet. Hiszünk, hogy nekünk is jó, hogyha művelt és tehetséges nemzedékek jönnek utánunk. Abban is hiszünk, hogy az ő utánuk jövőknek, vagyis a mi unokáinknak is jobb lesz, ha egy ilyen nemzedéktől tanulják majd az életet. Azt is látjuk azonban, mióta Magyarország szabad ország, és a szabad világra is kinyitotta a kapuit, és saját tapasztalatokat szerezhetünk, hogy miféle viták zajlanak az élet komoly dolgairól a nagyvilágban. Hallunk véleményeket értéktelen tudományról, szintelen-szagtalan szakértelemről, láttuk a hit- és erkölcsmentes oktatást, a méltóságától megfosztott nevelést, és bizony szomorú, de látni a világban lassan ön- és közveszélyessé váló tudományt is. Nyilvánvaló, hogy mi nem efelé törekszünk.

Amikor Magyarországon a törvények szellemében a többséggel azonos mértékben támogatjuk az egyházi felsőoktatási intézményeket, akkor ezt pontosan annak reményében tesszük, hogy ők a keresztény hagyományok jegyében, oktatási és kulturális munkájukkal hozzájárulhassanak az erényes cselekedetek ápolására és nem pusztán az anyagi javak elosztására fennálló társadalom megalkotásához. Ugyanezt reméli az állam, amikor erejéhez mérten támogatja a bevált erkölcsi értékeket hordozó egyházak tevékenységét is. A kormány, tisztelt Hölgyeim és Uraim, az építkezéshez nyújtott támogatásával ebben az esetben azt is meg akarta mutatni, hogy eddig is és a jövőben is számít az egyházak támogatására az ország közös gondjainak megoldásában. Ezzel Arisztotelész és Aquinói Szent Tamás útmutatását követve talán mindannyiunknak sikerül Szent Istvánnak az országot gyarapító és egyházat támogató életművéhez is hűnek maradni.

Kívánom Önöknek, hogy egyetemük érdemelje ki az ország polgárainak és a jövő nemzedékeinek maradéktalan elismerését.



CSERNYUS LŐRINC

Csesztreg, szabadidő-központ, kemping és István-Gizella kettős harangtorony

Csesztreg egy kis hetési falu a magyar-szlovén határ közelében. Azon települések közé tartozik, melyek nehezen tudnak saját erőből talpon maradni. 1996 a család éve volt. Ebből az alkalomból Bagó József polgármester egy harangtoronyt szeretett volna állíttatni Szent István és felesége, Gizella emlékére. A terv lényege az, hogy a férfit és a nőt két egymásba fonódó torony ábrázolja. A kettős fatornyot zsindeley borítja. A faluban, a Kerka patak mentén állt volna. A feltételes mód jelzi, hogy úgy tűnt, semmi sem lesz az egészből. Az önkormányzatnak nem volt elég pénze és semmilyen pályázaton nem is tudtak szerezni.

1998-ban a környéken végzett ásatások alkalmával neolitikus házak maradványaira bukkantak. Ennek kapcsán határozta el a polgármester, hogy létrehoz egy szabadidőközpontot és kempinget, amelyben különböző történelmi korok épületei állnak, meg lehet ismerni bennük lakva is az egyes korok szokásait és építészetét. A két neolitikus ház egy szigetre kerül, mert a Kerka felduzzasztásával egy tó jön létre a tervezett kemping területén. A szigetre tutajokkal lehet eljutni. A két épület a vaskor építési technológiájával készült. A sűrűn egymás mellett földbe ástott faoszlopokat vékony ágakkal fonták át, majd sárral betapasztották. A tó partján helyezkednek el a középkori lakóházak. Az épületek mindegyike 5-6 személy fogadására alkalmas. A tágabb környezetben található a sátras, lakókocsiszálláshelyek és a kiszolgáló épületek. Ezek csak nyáron üzemelnek.

Az együttes központja a fogadóépület. Ez a kemping főbejárata és recepciója, valamint a szomszédos futballpálya öltözője. A tetőtérben panzió működik. A galéria közlekedő a szobákhoz és lelátó is a sportesemények idején. Építészeti érdekesség, hogy egy évek óta elkészült alapozásra kellett ráültetni a leendő épületet. Csesztreg sajátossága, hogy gazdasági épületei sokkal jobb állapotban maradtak fenn, mint a lakóépületek. Gyönyörű vakolt és látszóteglás épületek találhatók a hátsó udvarokban. A fogadóépület ezek metamorfózisa.

A vázlattevő készítése idején merült fel a PHARE pályázat lehetősége. Alaposabb utánjárás és a tervek kiíráshoz történő igazítása után Brüsszelben befogadták a pályázatot. Így 2000-ben megkezdődhetett az építkezés. Az önkormányzat a lehetőségein felüli vállalkozásba fogott, de sikerült az előírt határidőre átadni az egész létesítményt. A történet itt kanyarodik vissza a kettős harangtoronyhoz. Már épültek a kemping épületei, amikor az önkormányzat új pályázatot adott be a Millenniumi Kormánybiztosi Hivatalhoz. A Hivatal ötmillió forinttal támogatta a torony építését. Az önkormányzatnak további ötmillió forint állt rendelkezésére. A tervek módosításával (25-ről 20 méterre csökkent a torony magasság) és erdélyi ácsok foglalkoztatásával sikerült a költségeket csökkenteni.

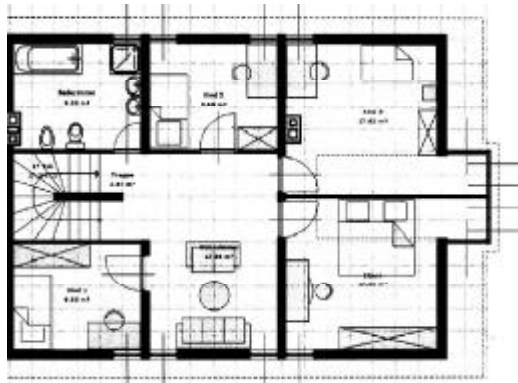
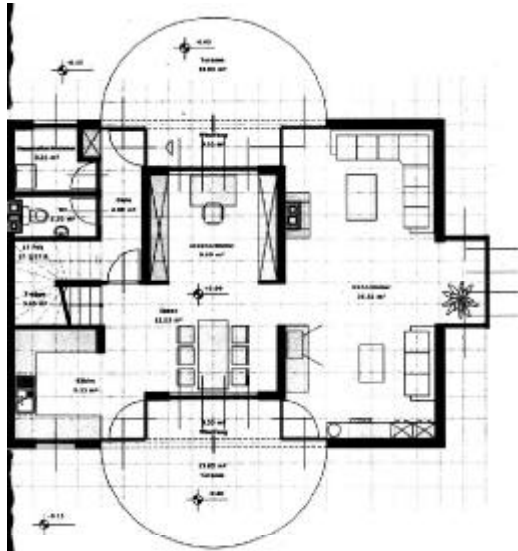
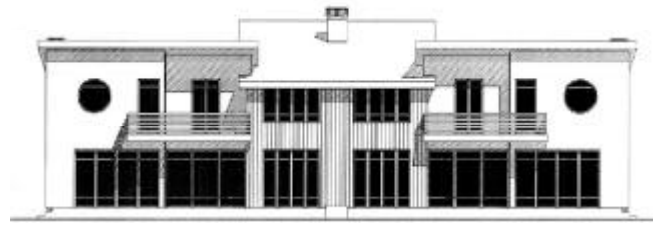
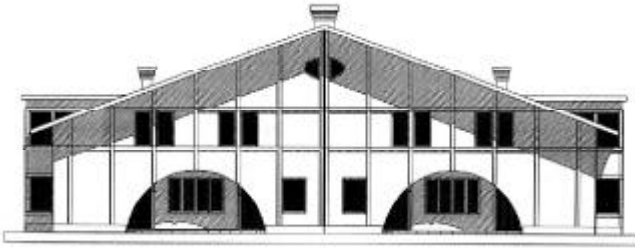
Az eredeti elképzelést módosítva István és Gizella tornyát is a kemping területén helyeztük el egy 2 méter magas földtalapzatra. 2001. július elsején a millenniumi emlékszülő átadásával együtt avatták fel a szabadidőközpontot és a harangtoronyt.



Fent: az István és Gizella kettős harangtorony és a kemping fogadóépülete; lent: a vaskori szállásépület gerendaváza építés közben és a kész házak.



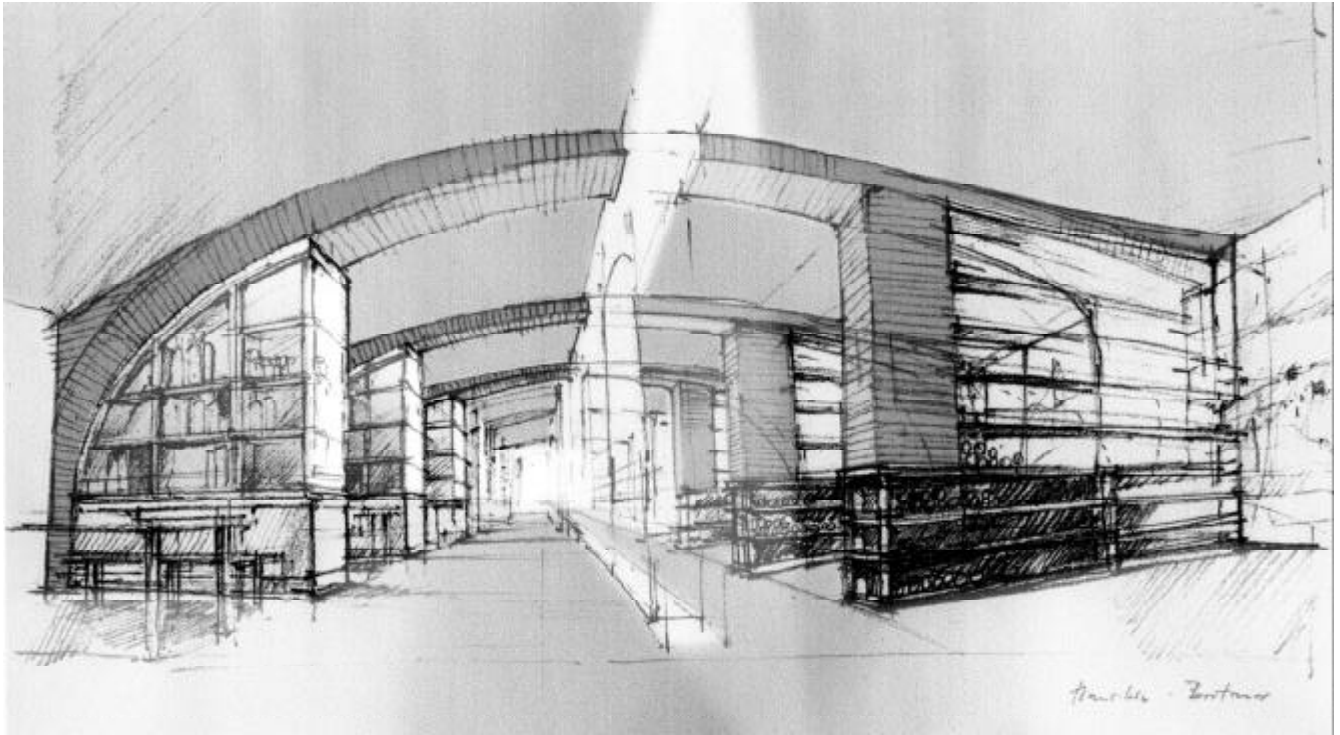
EKLER DEZSÔ



Himbeer Haus; utcai és kerti homlokzat, a fél ház földszinti alaprajza, távlati kép

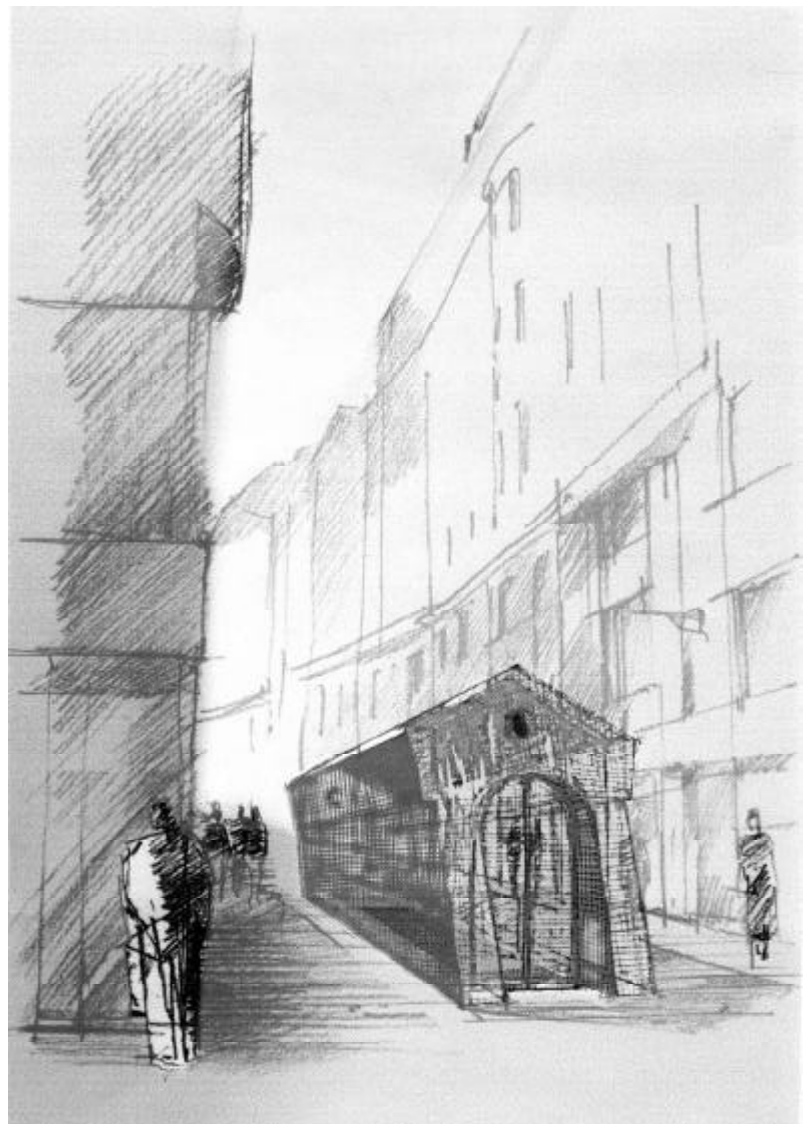
Grossvatis Haus; teljes homlokzat; egy-egy lakás földszinti és emeleti alaprajza, távlati kép





Budapest V. kerület, Haris köz, Borcentrum tanulmányterve (Ekler Dezső, Kovács Gábor, Röth Renáta – munkatárs: Révai Attila)
 A mintegy 1000 m²-es pinceépítmény Szalontai László és a City Invest Kft. (2030 Érd, Kócsag u. 6.) megbízásából készült. A rézgálic-kék színű acélhálóból tervezett lejárati építmény (Révai Attila rajza) a mai mozgólépcsős tető helyén épült volna. Az elfogadott tervekért a megrendelő nem fizetett, és elállt az építkezéstől.

Utcai és belső távlati kép (Révai Attila rajza)



Szemben: Könnyűszerkezetes típus ikerházak Németországba. (Ekler Dezső – munkatársak: Cseke Attila, Paróczy Judit, Szöllősi József)
 A vázlattervek Johann Lörinc (LÖBER GmbH, 73525 Swäbisch Gmünd, Eutighoferstr. 45.) megrendelésére készültek fiatal házaspárok hitelekkel támogatott akciós lakásépítéséhez. A sikeresnek bizonyult tervekért, amelyek feltehetően azóta sorozatban épülnek, a megrendelő a tervezőnek egy árva vasat sem fizetett.

SÁROS LÁSZLÓ

Jászberény, Ravatalozó a Fehértói temetőben

Jászberényben a temetkezés teljes egészében az egyház feladata. Értelmeszerűen mindezt nem saját vállalásában teszi, hanem egy társaság révén. A IUSTA Kft. ügyvezetője, Nagy Gábor úr keresett meg, először még 1999-ben azzal, hogy – az időközben sajnos megboldogult – Farkas Mátyás címzetes apát plébános úr régi vágyát közvetítse, nevezetesen, hogy az akkori, igen kicsi ravatalozó előtti teret fednék le, hogy a szertartásokat azt követően az esőtől, hótól védetten lehessen megrendezni.

Ahogy az ilyenkor lenni szokott, az egyeztetések közepette kiderült, hogy a régi építmény (amit a térlefedéssel bővítenék) olyan rossz állapotú, hogy megtartása semmi módon nem lenne sem gazdaságos, sem praktikus. Bontása esetén azonban már nem lehetne a „védőtető” önállóan az eredetileg szándékozott helyre tenni, mert az ebben az esetben már nem bővítést, hanem új épületet jelentene. Az meg csak szabadon álló elhelyezésként jöhet számításba. Ezért került hát a ravatalozó a volt helyétől beljebb, a temető telkére.

„Természetes”, hogy ezen változatok mindegyikére új, meg új tervvariáns készült, mert persze az anyagiak is erős befolyásoló tényezőt jelentettek. (Ezért is maradt meg a volt csöszház, ami most – teljes átalakítása és felújítása követően – szervizépületül szolgál.)

A védőtetőből így lett először oldalfallal, majd véglezárással, végül kapuval is zárható, saját lélekharang-toronnyal bíró építmény.

Az oldalfalalkalom volt arra, hogy külső felén columbariumot alakíthassunk ki. Az ilyen helyek dehonesztáló zsúfoltságát és főleg a halottak napja környékén tapasztalható jeleneteket elkerülendő, két sor urnafülke került csak egymás fölé. Mindegyik önálló padkával bír, ahol elhelyezhetők a mindenkori rekvizitumok: gyertya, mécses, virágváza, kis koszorú.

Sajnos, amikor ezt írom, az egyik oldal már lassan „betelik”. Fogyunk.

A „ház” még nincs kész teljesen, mert a berendezése még nem készült el. Pedig jó lenne, mert azzal lenne még jobban osztható a tér az amúgy „háromhajós” kápolnában. (Gondoljunk csak azokra a temetésekre, ahol pappal, kántorral együtt is csak páran vannak. A bútorzat az ilyen esetekre is segítség lehet, mert a ravatal körül kisebb teret jelöl ki a középhajóból.)

Ahogy mondtam, a munka hosszúra nyúlt. Három vándor is dolgozott rajta. Bán Zoltán, Erhardt Gábor, végül Fábíán Rigó Tamás. Jó volt a feladat, remélem, ha csak részeiben is, de szerették mindhárman.

Mindazonáltal nem vagyok benne biztos, hogy mindannyian látták már. Ha csak most nem.



Fotók: Sáros László



HERCZEG ÁGNES és BUELLA MÓNIKA

Budapest, hegyvidéki villa kertje, 1999-2000

Az ember megkísérli a teremtett világot újratereíteni a kertben. A kert tükör, amelyben az ember természettel való viszonya, a világról alkotott képe formálódik meg. A kert a természet és a művészi teremtés összképe.

A kert mindig titkos. Teremtője már rég nincs köztünk, mikor az általa ültetett fák avarján sétálunk, s elmerengünk, vajon ki és miért hozta létre, anyagi és fizikai erőt nem kímélve, miféle gondolat vezérelte a tér folytonos változásában a természet misztériumát hívva segítségül. A kert élő és eleven. Személyes sors története van. Talán azt mondhatjuk, hogy minden kert szentély, amely a hely szellemének szolgál.

Hogy egy a helyhez méltó kertet létrehozzunk, fel kell derítenünk a múltját, adottságait, hogy ehhez rendeljük hozzá saját akaratomkat, képzeletünket és lelkünket. Megszületik a gondolat, a kert életre kel. Élő és eleven. Ettől kezdve ránk és örököseinkre van bízva.

A telek a főváros hegyvidéki zónájában található. Karakterében erőteljesen eltér a város többi területétől, élvez a zöldövezet nyújtotta környezeti előnyöket. Noha joggal merül fel manapság az aggodalom, hogy a hegyvidék kiméretlen túlépítése nagymértékben rontja a város élhetőségét és a hegyvidék arculatát, maga az érintett telek 4.000 m²-nyi kiterjedésével a legkedvezőbb környezeti adottságú területek közé tartozik.

A várost környező hegyek lent szőlőkkel, fentebb erdőkkel és legelőkkel borított területén a XVIII. század végén még csak elszórtan álltak házak, a beépítés a XIX. század első harmadában kezdődött, és a negyvenes években vett nagy lendületet. Ekkor jelentek meg a kocsmák, a fogadók, a villák; az építetők legtöbbje módos pesti polgár, értelmiségi volt.

Az utolsó száz év alatt a hegy gyakorlatilag beépült. Szanatóriumok és sporttelepek létesültek, egyre több, állandó lakhelyül is szolgáló épület emelkedett

A második világháború után a negyvenévi semmittevés az államosított villákat az enyészetnek engedte át. A változás iránya akkor vett végképp kedvezőtlen fordulatot, amikor a hegyvidéken egyre kisebb telkeket engedtek kimérni és egyre több, addig még beépítetlen helyen többlakásos házak épültek és a meglévő nyaralók is állandó lakhellyé alakultak át.

Kerttörténeti kutatásaink során a vizsgált telekre vonatkozó eredeti tervet nem leltünk föl, a korra és a tágabb környezetre jellemző összehasonlító anyagokat azonban igen. A villa kertjének életében több periódust feltételezhetünk. Eredeti kiterjedése a mainál jóval nagyobb lehetett. Az első periódus a villa építésére tehető. Bizonyára sétautakkal, az épület körüli virággyakkal látták el a környezetet. A kor szokásának megfelelően a kert és az azt körülölelő természeti és táji környezet között nincs éles határ. A kert funkciója: nyaralás, felüdülés, a társadalmi élet természeti környezetben való megnyilvánulási formáinak kerete.

A tulajdonosváltást követően, a századfordulótól állandó lakhelyül szolgált. A lakófunkció feltételezhetően a kert tovább-



alakítását eredményezte. A terasz előtt ma is megtalálható, előre-gedett rózsafajták erre a periódusra utalnak. A kert ma is meghatározó nagy fák a XIX. század utolsó éveiben kerültek beültetésre. Értékük nem csupán kerttörténeti, jelentős helytörténeti és természeti értéket is képviselnek.

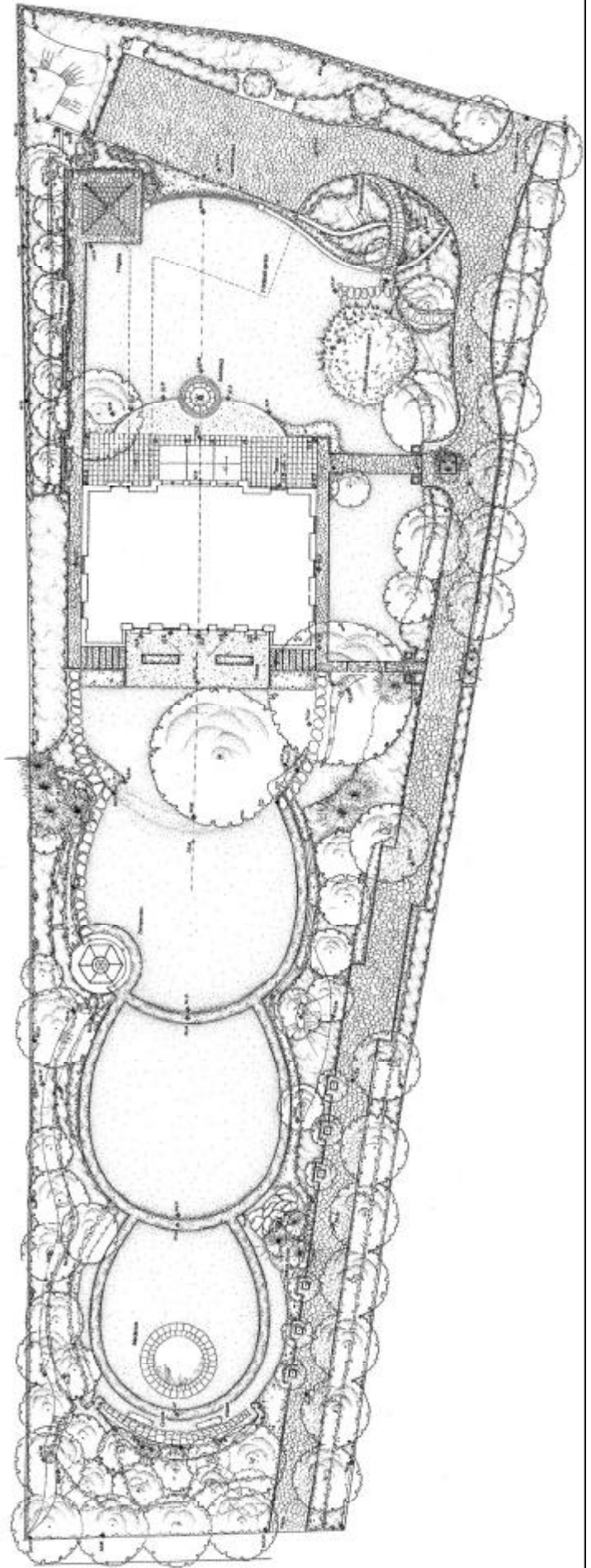
A jelenlegi átépítés előtti állapotot a szétszabdaltság, a magára hagyottság jellemezte. A telek mérete és szerkezete szétesett, elemei eltűntek. Az államosítást követően lucfenyők beültetésére, illetve gyümölcsfák telepítésére került sor.

Fentiek tükrében nem beszélhetünk az egykori kert rekonstrukciójáról. Inkább a hely szellemének, kultúrtörténeti helyzetének és a mai követelményeknek próbáltunk megfelelni.

A legnagyobb nehézséget az jelentette, hogyan tudjuk megoldani azt a problémát, hogy az épület egykori hátsó homlokzata felől jutunk be a kertbe annak korábbi átalakítása miatt, melynek révén a főhomlokzat vált kerti homlokzattá, ahol a terület a kert egyharmadát sem teszi ki. Az úgynevezett előkert vált a legnagyobb területté, amely kertként berendezhető. Ezért az utca felől reprezentatív, parkszerű kertrészt formáltunk, a főhomlokzat előtti fogadóter intímabb kertrészként szolgál.

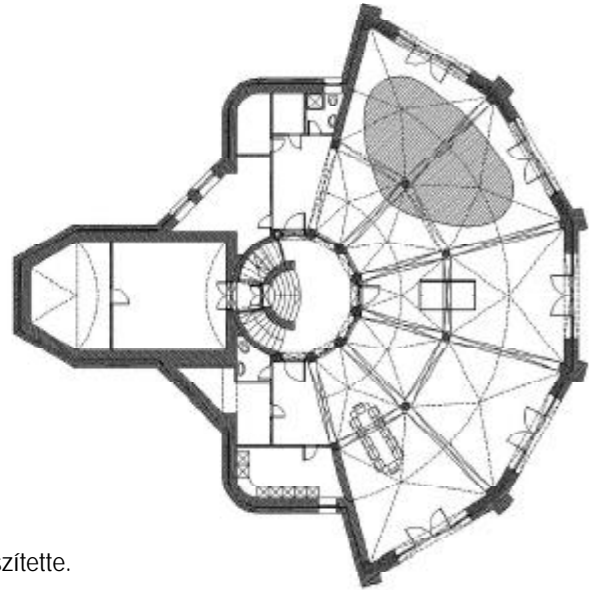
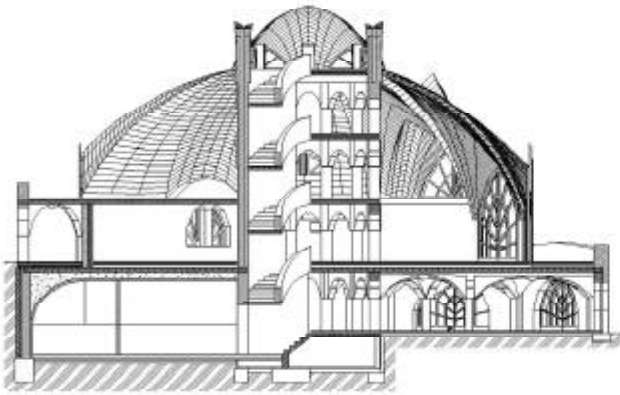
A kert alapstruktúráját az úthálózat és a terepalakítás rajzolja ki. Az épület homlokzatához burkolt, a ház homlokzati rendjét tükröző, szabályos terület kapcsolódik. A terméskő burkolatú megoldást választottuk, a terméskő színében eltérő mintázattal. A burkolt felületet virágágyak díszítik. Ehhez a részhez közvetlenül gyeperület kapcsolódik. Ez kissé kiemelkedik az alatta lévő területhez képest, amely három hasonló, egymásból kibomló, egymáshoz fűződő ovális formájú térré alakul. Az egyes gyeper terek a horizont felé kissé megemeltek. Innen az előttünk elterülő kert összefüggő gyepeként tárul fel, amelyet évelőágyak, alacsony, a szegélyek felé növekvő cserjék határolnak. Az épület első szintjéről már a kert szerkezete tárul fel. A kompozíció tengelyes, amelynek lezárását a földfelszínbe süllyesztett, terméskőszegélyű, vízinövényekkel díszített medence, valamint terméskő grottafal zár. Előtte kőpadok. A grottába képzőművészeti alkotás kerül, amelynek kiválasztásában a tulajdonos, a fővállalkozó, a kertépítész és építész együttesen vesz részt. Az első karéj egyik csuklópontját a zenepavilon adja.

A főhomlokzat előtti kertrész szintén az épület tengelyére szervezett. A garázs felett a köpillérek közé hajlított vaskorlát rajzolata a házban lévő korlással azonos. A garázs felett rózsakert és szökőkút van.



Balra: fényképek az elkészült kertről. Fent: a karéjos gyepszigetek a lejtő felől; lent: a grottás kőfal, amely az alsó karéjt zárja le a medence mellett. Jobbra: a kertészeti terv alaprajza.

NAGY ERVIN

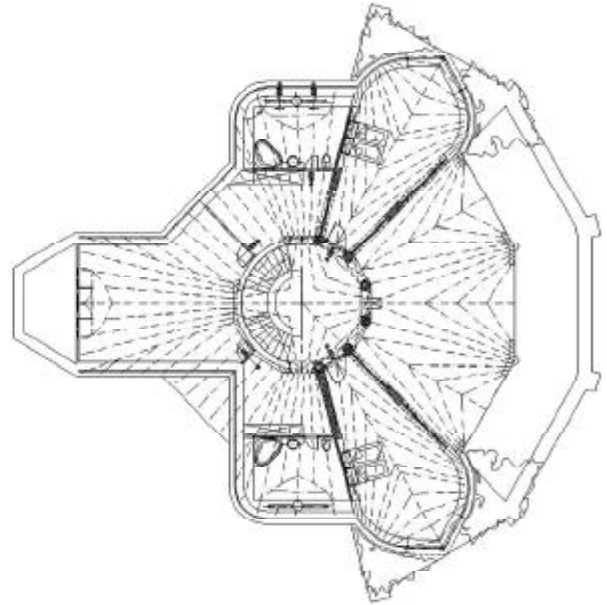
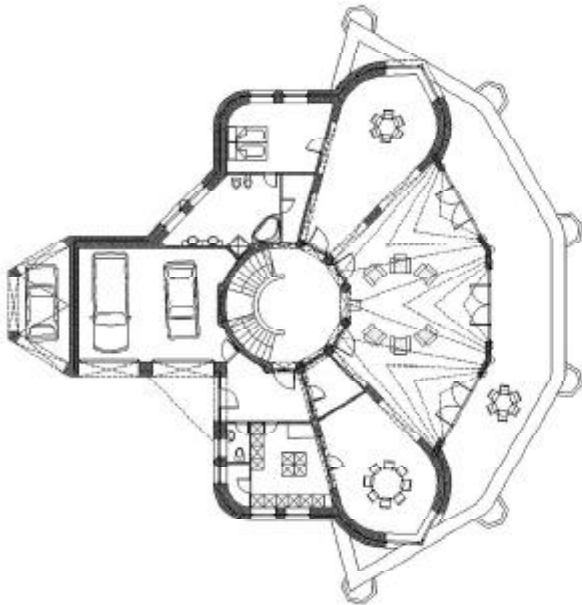


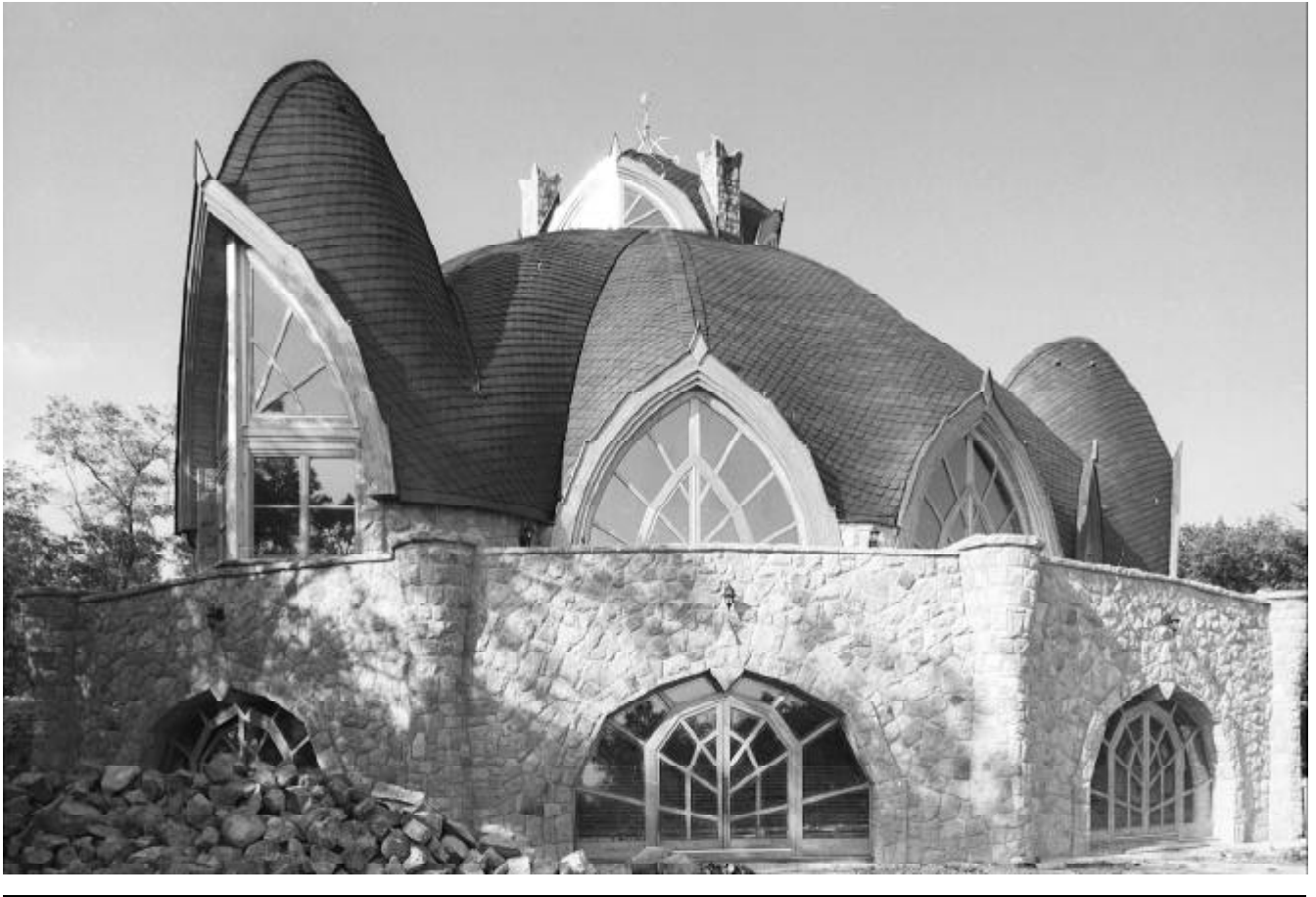
Leányfalu, Rudolf Moser családi háza

Tervezés: 1998, kivitelezés 2000.

A számítógépes rajzokat Buda Miklós, a fotókat Salamin Ferenc készítette.

A kivitelezést Zsiedek Pál kezdte el, sajnos nem ő fejezte be.





VARGÁNÉ GERENCSÉR JUDIT

Makó, József Attila Gimnázium rekonstrukciója és új tornacsarnoka

Makó városa, a hajdani Csanád megye székhelye, közel 80 évnyi peremre szorult létéből ébredve, több nagyszabású terv megvalósításába fogott. Elsőként a „Hagymaház”, hagymatermelő gazdák művelődési háza építésére került sor. Javában folyt Makovecz Imre tervei alapján az építkezés, amikor megbízást kapott a Makón a gimnázium rekonstrukciós terveinek elkészítésére. A több mint száz éves gimnázium falai között tanult egykor József Attila is. Az eklektikus épület már több bővítést, átalakítást megért. Jelentősebb a hatvanas évekbeli hozzáépítés, amikor az oldalszárny végén lévő tornaterem földszintes tömege fölé kerültek új tanteremek.

A nyolcvanas években újabb emeletet kapott a tornatermi szárny, a bővítés az eredeti architektúra hű másolataként folytatódott az utcai homlokzaton, míg az udvari beépítés igénytelen tömege idegen testként állt a régi épület sarkán.

A meglévő épület tantermei, néhol az eredeti bútorzattal együtt, felújítva alkalmasak voltak a színvonalas oktatás körülményeinek biztosítására. Szükséges volt azonban a tanárok munkájához megfelelő feltételek biztosítása, ami nemcsak igényes, közös tanári szobát jelentett, hanem a szaktárgyi előadók mellett kialakított szertárakat, szaktanári szobákat. Ezek biztosítják az elmélyült felkészülést és a szükséges nyugalmat is.

A másik feladat volt a régi, szűkös, lepusztult vizesblokkok helyett új mosdók elhelyezése, ezt két bástyaszerű építményben oldottuk meg. A harmadik tennivaló a diákság együttlétére szolgáló tércsoportok kialakítása. A kisebb összejövetelek, tanórák közti szünetek eltöltésére alkalmas az L alakú épület szegletében kialakított új zsigongó. A régi folyosókkal árkádosan összenyitott kétszintes tér íves oszlopsorral zárul, úgy, hogy a fölépcsőházat is közrefogja. Ez a tér kapcsolódik az iskola kertjéhez is, ebből az irányból érhetik el az épületet a mozgáskorlátozottak, akik innen rámpán juthatnak a lifthez. A régi tornaterem helyén

melegítő konyhás ebédlőt alakítottunk ki, amely átalakítható kisebb rendezvények megtartására.

Az iskola nagyobb ünnepségeinek megtartására az új tornacsarnokban van lehetőség. A Csanád tér felől, kétföldszintes épület elbontása után, a régi gimnázium és a református kollégium klasszicista stílusú, földszintes épülete között nyílt lehetőség a bővítésre. A tornatermet a nyilvános sportrendezvényekhez is alkalmas formában valósítottuk meg.

A tér tengelyére merőlegesen helyezkedik el a nemzetközi versenyek megtartására is alkalmas kézilabdapályát magába foglaló csarnokot, amelynek küzdőtere két részre osztható, hogy egyszerre két testnevelési órát is lehessen tartani.

A csarnokot a gimnázium régi szárnyával összekapcsoló fejpülete zárja le az utca felől. Itt van a főbejárat mögött a kétszintes előcsarnok. Innen közelíthető meg a 800 férőhelyes lelátó és az alatta lévő öltözők.

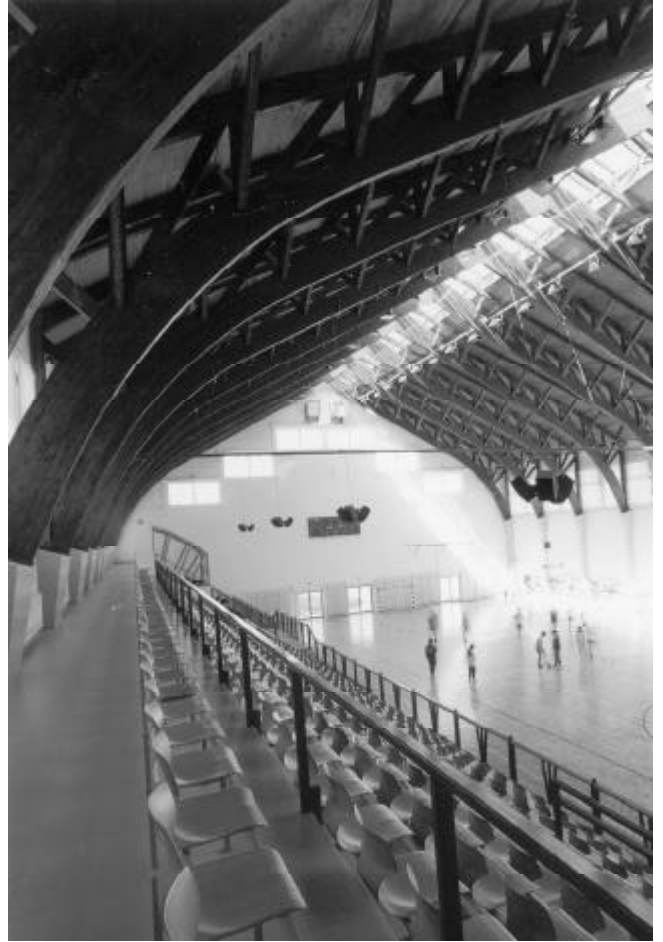
A második emeleten szaktanterem létesültek (énekzene, rajz stb.), a tetőtérben a negyvenezer kötetes könyvtár kapott helyet. A fejpülete és a gimnáziumi szárny között alakítottuk ki az új lépcsőházat, hogy egy későbbi tetőtérbeépítés esetén is megfeleljen a középmagas épületekre előírt követelményeknek.

A régi gimnáziumi szárnyhoz hozzáépített zsigongó szerkezete íves, ragasztott fatartókból áll, amit vasbeton oszlopokról induló, csokorszerűen szétterülő, íves könyökök támasztanak alá. A tornacsarnok szerkezetének alapmotívuma két összehajló jegenyefasor. Az előregyártott oszlopokról indított íves főtartók fióktartói ágszerűen támasztják alá a látszó deszkaburkolatú tetőt.

A fejpülete megformálásában azt a gondolatot is ki akartuk fejteni, hogy épületeink egy történelmi folyamat részei, elődeink építőkövei szervesen épülnek be újra a házainkba, miközben kénytelenek vagyunk rombolni is, hogy helyet teremtsünk új elképzeléseinknek.

Utcai és udvari homlokzatok a tornacsarnok és a könyvtár. Belsőépítést: Mezei Gábor és Hegyi Mária. Fotók: Szántó Tamás





ANTHONY GALL

Gyilkos-tói SzentKrisztof-kápolna

A kápolna története

Az 1916-ban leégett régi kápolna pótlására Kós Károly 1933-ban tervet készített amelynek megépítése – anyagi nehézségek és a második világháború miatt – meghiúsult. A terveknek akkor nyoma veszett, így csupán a szerencsi Zemplén Múzeumban megőrzött képeslap alapján alkothatunk fogalmat róla. Hajdó István gyergyószentmiklósi esperes kezdeményezésére 1998-ban Anthony Gall új tervet készített. Az építészeti terv és a szakrális funkciók kialakításának tervezésébe bevonta Stefanovits Péter és Elekes Károly képzőművészeket. Ezt követően, 1999 májusában megtörtént az építési terület előkészítése, a sziklás talaj geológiai vizsgálata, a templom méretű – 9x15 méteres – kápolna helyének betájolása, kijelölése.

Ezután Budapesten a Vigadó Galériában nyílt kiállítás *Hordozott ház* címmel, amely bemutatta a kápolna környezetét, helyének kijelölési rítusát és az épület koncepcióját. A három installáció szellemisége a tudományos előmunkálatok – a topográfiai jellegű környezettanulmányok, a néprajzi, szociológiai és antropológiai jellegű adatgyűjtések valamint a fényképezési jellegű terepmunka – köré csoportosult. Az építési engedélyek megszerzése után szeptemberben hozzáfogtak az alapozási munkálatokhoz, amit 2000 tavaszán folytattak. Az ütemezés szerint a szerkezetkész épületnek év végéig kellett elkészülnie. Az építési időszak alatt folyt a belsőépítészeti látványelemek, a bútorzat és a körkép megtervezése, egyeztetve azt Hajdó István főesperes úrral, a katolikus egyház szakrális követelményeinek megfelelően.

A kápolna külső és belső szellemiségének értelmezése

A kápolna „határhelyzet”: a Kárpátonkon átmenő út utolsó, illetve első állomása, erődpont, amely értelmezhető földrajzi és geológiai határpontként is, valamint kultúrák, vallások törésvonalmenti pontjaként egyaránt. Az alaprajz ellipszisének hossztengegye megfelel az ún. keletelt templomok helyzetének, (bejárat: Nyugat, oltár: Kelet) meghatározó jelentőséget tulajdonítva ezáltal az ősvallások legfőbb szimbólumának, a Napnak, a Tűznek. Felfogható a kápolna tengelye egy olyan jelképes fa törzseként is, amelynek északi ágain a sztyepei kultúra és a bizánci vallás jelképei élnek, míg a déli ágakat az európai, nyugati kereszténység jelképrendszere ékesíti. A templomot impozáns természeti látvány, sziklák tömegei és fenyőfélék oszlopperdeje övezi, s mindez szinte folytatódik az épület szerkezetében. A domb alatt zúgó Békás patak a másik őselemünket, a vizet képviseli állandóan morajló hangjával. Mindez olyan panteista gondolatokat ébreszt, amelyek indokolják a természeti elemek belső térben való megjelenítését egyrészt a falfestészet eszközeivel, másrészt a berendezés megformálásával.

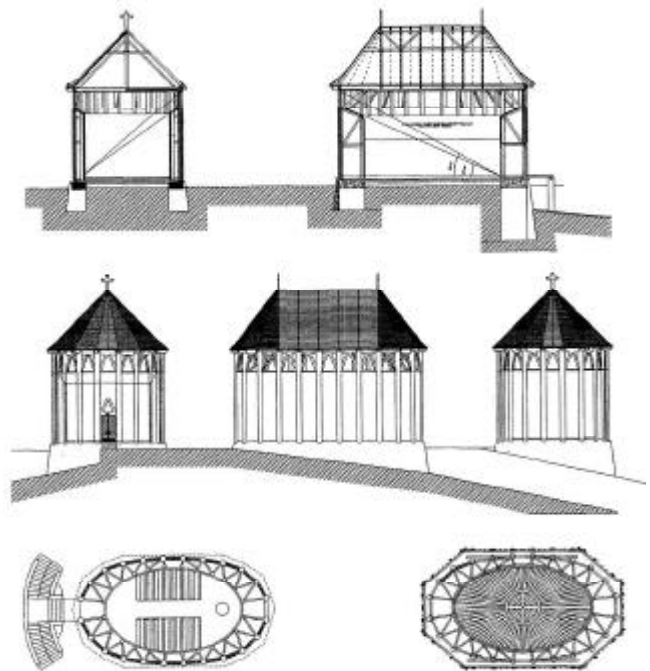
Az elképzelés szerint a kápolna már említett északi, homorú falfelülete hordozza a honfoglalás kori hitvilág és a korai kereszténység jelképeit. E rész uralkodó színvilágát a víz tónusai határozzák meg, a rajzos elemeken a szürke és a fekete dominál,

míg a déli oldal – amelyen a kereszténység szimbólumai jelennek meg – különös tekintettel a magyar történetiségből vett ábrázolásokra, egyházi jelképeink és értékeink tárgyi motívumaira – melegebb színeket ölt. (A körkép 130 cm magas és 24 méter hosszú.) Hasonlóképpen a hagyományra utal az erdélyi fadarabok elemeit idéző szakrális berendezés: az oltárasztal, a pulpitus, a szentségtartó, a keresztelő medence és a térben függő korpusz, a XVIII. századi fadarabok. A mennyezet deszkázata, az eget idéző csillagszerkezet díszes kiosztású, míg a padló a hossztengegyel párhuzamosan fut, erre helyeződnek halszállka elrendezésben az egyszerű kivitelezésű padok, melyeket a sorok kezdetén faragott, festett járomkonty díszít. Hasonló megoldású a papszék, valamint a ministránsok széke is. A világítást a magasan körbefutó ablaksor természetes fénye, de szükség szerint rejtett elektromos világítótestek is biztosítják.

A kápolnát 2001. július 28-án ünnepélyesen felszentelték.

*

A kápolna építője: Római Katolikus Egyház, Gyergyószentmiklós
Építészeti és belsőépítészeti tervek:
Anthony Gall építész, Elekes Károly képzőművész, Stefanovits Péter grafikusművész
Drapéria: Justin „Jules” Júlia
Munkatársak: Czégány Sándor, Dobos Péter, Borbás Péter
Fényképek: Haris László





NYILATKOZAT

A Kós Károly Egyesülés, amely tizenkilenc céget foglal magába, települések fejlesztésével, épületek, tájak tervezésével és építésével, környezetvédelemmel foglalkozik. Az Egyesülésvándoriskolát, szabad-iskolát tart fenn, és az *Országépítőc.* lapot adja ki.

Az Egyesülés tagsága úgy látja, hogy az áprilisi országgyűlési választások előtt az MSZP és az SZDSZ egyre alacsonyabb színvonalon támadja a kormányzó pártokat, az ország miniszterelnökét, szervezetterontja az ország jó hírét, mert ezen a minősíthetetlen alantas szinten kívánja a társadalom közömbös rétegét megnyerni magának.

A Kós Károly Egyesülés tagsága azokhoz a szocialistákhoz szól, akik igazságérzetükön és magyarságtudatukon keresztül megszólíthatóak. Ne engedjék bemocskolni a Magyar Igazolványt, mely 1920 óta először nevezi újra nevén a magyart, ne hagyja most kormányzó fiainkat igaztalan hamis vádakkal bemocskolni, gondolkozzon el azon, hogy a magyar munkásságnak valódi baloldali pártra van szüksége, amely nem a mindenkori külföldi megszálló erőket képviseli, hanem magyar letéteményese egy igazságosabb társadalomnak. Kérjük azokat a honfitársainkat, akik itt jobb életet akarnak, és életüket nem a gyűlöletre és a hazugságra akarják építeni, ne engedjék elmocskosodni a választásokra való felkészülést.

Mi, a Kós Károly Egyesülés tagjai, akik a „fenntartható fejlődés” mellett a „fenntartható környezet” gondolatát és célját hangsúlyozzuk, az árvíz sújtotta Szatmárban és Beregben négyszáz ház tervét készítettük el, és az építést gondoztuk, egy fillér haszon nélkül. Mozgósítottuk erőinket, hogy azonnal ott legyünk, ahol baj van.

Az otthontalanság gyors megszüntetése volt a cél. Az áldozatos munkát a lealjasodott pártpolitika ne „honorálja” hazug vádakkal, jó hírünk rontásával, ne taposson a becsületünkbe!

Nyilatkozatunkat eljuttatjuk az újságokhoz, a televízióhoz és a rádióhoz.

A Kós Károly Egyesülés nevében

Kampis Miklós
Kossuth-díjas építész

Sáros László
Ybl-díjas építész

Makovecz Imre
Ybl- és Kossuth-díjas építész

Sáros László

OLASZ FERENC · MINDÖRÖKKÖN ÖRÖKKÉ

– Első könyv –



A Biblia az, amit ha bárhol felüt az ember, tudhatja vagy sejtethi, hogy mi volt előtte, mi jön utána, de az bizonyos, hogy ahol kinyitotta, az a legfontosabb. Mindig az a legfontosabb. Én ezt régóta csökönyösen így hiszem. Ezért van azután az, hogy a legfontosabb könyvek bennem így maradtak meg. Bibliaként. Egy-egy korszakom bibliájaként.

Ilyen Comenius *Orbis Pictusa*. A maga abszurdításával. Mert nekem boldogságosan abszurd, hogy valaki lefesti a világot. Teljes egészében. Ilyenre csak az vállalkozhat, aki meri ismerni azt az elejétől a végéig. A teremtéstől. Istentől. Akiről ezért azután így ír:

Isten önmagánál fogva létezik, örökkön örökké a legtökéletesebb és a legboldogabb létező; lényege szerint szellemi és egy; személy szerint három; akarat szerint szent, igazságos, irgalmas, igaz; hatalom szerint mindenható; jóság szerint a legjobb; bölcsesége mérhetetlen; hozzáférhetetlen fényesség, mégis minden mindenben; mindenütt jelenvaló és semmi által nem tartalmazott; a legfőbb jó, és minden jönnek egyedi és kimeríthetetlen forrása; végül mindannak, amit egy szóval világnak nevezünk, mind teremtője, mind kormányzója, mind fenntartója.

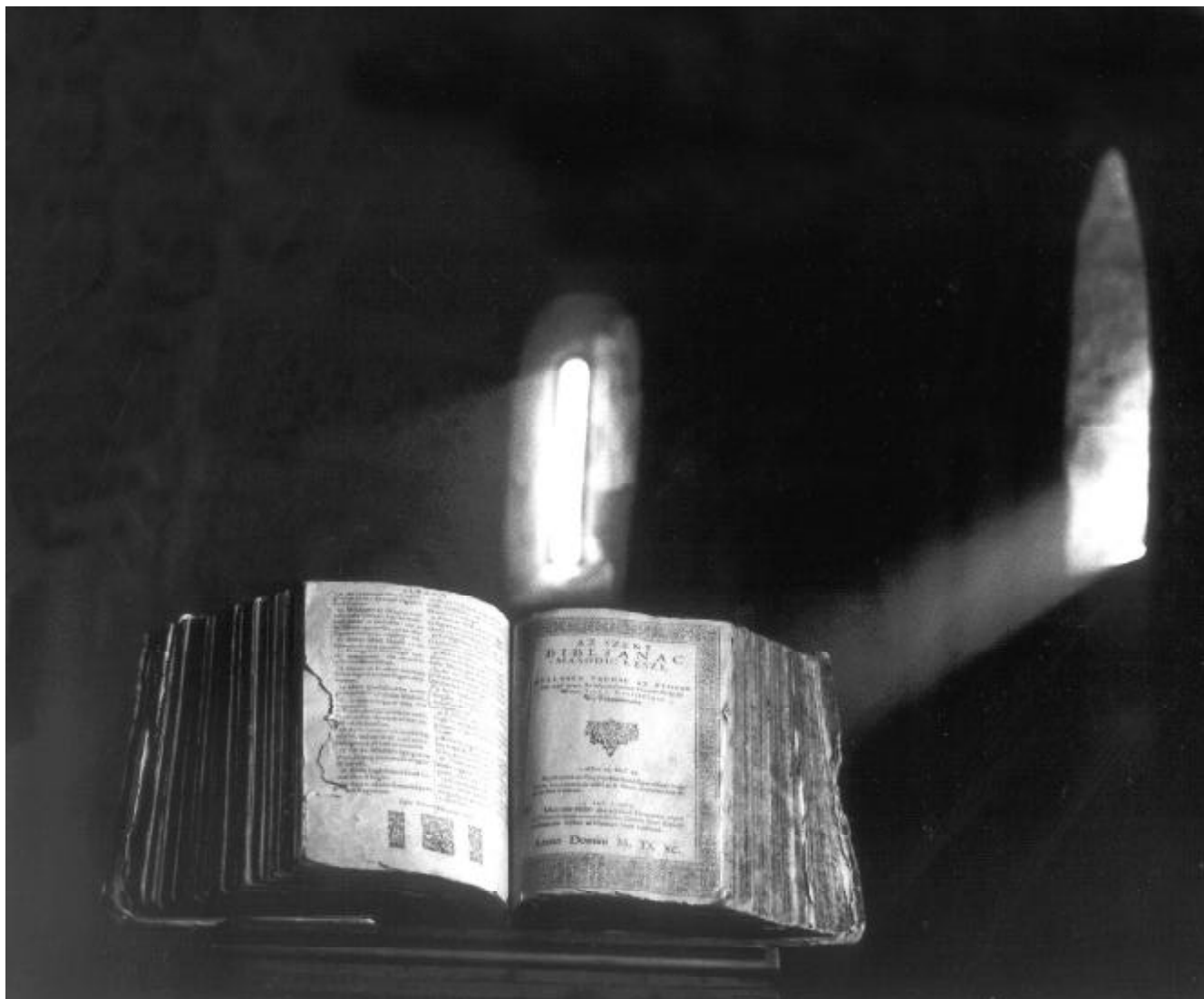
De leírja a „végét” is:

Mert eljön az utolsó nap, amely a trombitászó által az megholtakat ismét föltámasztja és azokkal együtt az eleveneket idézni fogja a fölyhőben megjelenő Jézus Krisztusnak törvényszéki elejibe, hogy számot adjanak minden cselekedetjükről, ahol a jámborok (igazok) és a választottak az örök életre, a boldogságnak helébe, az új Jeruzsálembé bé fognak mennyi. Az Istentelenek pedig és az elkárhoztottak az ördögökkel a pokolbéli tűzre vettetnek, hogy ottan örökkén kízzattassanak.

De ilyen volt sokáig Bernard Rudofsky könyve az *Architecture Without Architects*. Vagy ha lehetek profán, ilyen volt nekem egy időben a *Svejk* is.

Írhat-e az ember bibliát? Lehet-e korszerű bibliát írni? Nyilván nem. Ezzel a céllal semmi esetre sem. Írhat-e az ember kalendáriumot? Valószínűleg azt sem. Legfeljebb szerkeszthet. De lehet az is kérdés, hogy meg kell-e határozni egyáltalán egy könyv műfaját?

Olasz Ferenc megtette. A 2001. Karácsonya előtt megjelent könyvén – igaz, csak a papírborító alatt – olvasható: *meditációs könyv*. Naptár ez, avagy egyfajta kalendárium? Funkciója szerint képtár és téka együtt. S ha újra idehozakodhatok vele, afféle biblia, amit lehet szigorú rendben is „használni”, de felüthető



bárhol; kinyithatom, ahol jön, ott a legfontosabb, ahol nyílik. S ha tehetek kis kitérőt: nem tudom elképzelni, hogy van olyan ember, aki megállja, hogy naponta csak egy oldallal „végezzen”. Lehet ez olyan érzés, mint az adventi ablaknyitás izgalma gyermekkorban? De mennyire. Olasz képei nem engedik meg, hogy csak egyet lássak belőlük naponta. Ha csak Szent György havára gondolok, úgy Nagyszombatig. Avagy ha ezt szűkítem csak a Nagyhét képeire. Lehet csak a nagypénteki képhez hajtani? Aligha. Jószerével egyet tudok elképzelni: meditációnkat az adott naphál fejezzük be.

Ez a könyv nem lírai. Ez a könyv feszes. Olyan, mint Olasz képeinek zöme. Amúgy érdekes, hogy – ha lehet különbséget tenni a képek között – azok a képek, amelyek „fotóknak” készültek, mások. Valahogy képszerűbbek. Nekem kedvesebbek.

Csábít a könyv arra is, hogy együttöbolyben végig ... nos olvassam, nézzem? ... nem tudom. Hogy enyém legyen. Tudjam és lássam. Értsem és érezzem. Fussak és elidőzzek. Egy-

szerre. Talán ezután már megtehető, hogy Olasz rendje szerint naponta csak egyet lapozzak.

Lehet ez korszerű? Nem. Bizonyosan nem. Legkivált akkor nem, ha már nem engedhetem meg magamnak, hogy este végiggondoljam a napomat. Persze nem csak a történések sorrendjében. Ha már ez a szükség nem adható át, ha nem adható tovább, úgy nem. De ha tartozom annyival az életnek, hogy fontos legyen annak minden napja, úgy ez a könyv újra egy fajtája lehet a Bibliának. S ha ez így van, akkor Olasz könyve nemhogy modern, hanem naprakész. Aszó minden értelmében. *Mindörökkön örökké.*

Léptéket váltok; miként az a címben olvasható, ez még csak az Első könyv. Az év feléig tart. Reményünk szerint mihamarabb megjelenik, megjelenhet a második is, és nem 500 példányban, miként az első. (Nem is kapható már sehol!) Meg az is jó lenne, ha az első könyv is megjelenhetne még egyszer. *Tisztességes példányszámban.* Ahogy egy bibliához illik. Mondjuk a Könyvhétre. Legyen úgy. Úgy legyen!

Fényképek Olasz Ferenc *Mindörökkön örökké* című könyvéből: fészület Nagyszombatból, és a később ellopott vizsolyi Biblia. A hátsó borítón: pléh Krisztus Szentmártonkátán.

VISSZATEKINTÉS A FORMATAN OKTATÁSÁNAK TÖRTÉNETÉRE

Az elmúlt hetekben költöttük és archiváltuk a Magyar Iparművészeti Egyetem formatan-raktárát. Ez a raktár az elmúlt negyven év legjobb hallgatói munkáinak gyűjteménye, létrejöttét Józsa Bálint szobrászművész, egyetemi tanár odaadó munkájának köszönheti.

Az összegyűjtött anyag pontos lenyomata az iparművész képzés ezen szeletének; olyan kultúrtörténeti érték amelyet meg kell őriznünk a jövő számára. A polcokon körülbelül 700 tárgyat találtunk, ezekből 550 db-ot tudunk fényképezhető állapotba hozni és terveink szerint 300-350 darab megőrzésére lesz lehetőségünk.

A száraz technikai adatok után térjünk át a lényegre. A kisebb-nagyobb munkákat forgatva, tisztogatva, itt-ott javítgatva óhatatlanul elkalandoztak gondolataim.

Mi a forma? Mitől szép, arányos és kiegyensúlyozott?

Hogyan csatlakozik az egyik tömeg a másikhoz? Mit jelent a szerves vagy szervetlen formakapcsolat? Hogyan származtathatóak a matematikailag leírható felületek és formák? Mitől válik az egyszerű formaelem szerkezetű?

Hogyan fejleszhető a térlátás és az arányérzék? Hogyan szolgálja a természet utáni rajz a formateremtést? És a színek, a megvilágítási módok miképpen módosítják a formákat? Hogyan teremthetünk rendet a formák világában?

És végül: mit gondoltak, hogy oktattak és alkottak elődeink?

Szinte teljes ismeretlenség és feledés borítja azokat a tanárokat akik az elmúlt százhusz évben hasonló kérésekre keresték a választ. Egy rövid történeti kitérő nemcsak tiszteletadás az elődöknek, de a formatan, e vonzó és érdekes művészeti-tudományos terület jobb megértését is szolgálja. Nem titkolt célom az is, hogy fölkeltssem az érdeklődést a „szépség” és ezen belül a tárgyi- (design) és építészeti szépség megragadásának különböző útjai iránt.

Sajnálattal jegyzem meg, hogy a Makovecz Imre és Csete György által korábban képviselt építészeti- és általános for-

matani érdeklődésnek nyoma sincs a fiatalabb nemzedék munkáiban. Ennek oka valószínűleg az örvendetesen fellendült tervezői tevékenység virágzása, mégis jó lenne találkozni az *Országépítő* oldalain a gyakorló építészek idevágó gondolataival.

A formatan tudásanyaga a tervezőművészet, a tudomány és a képzőművészet elemeit tartalmazza. Mivel oktatása alapkutatás jelleggel a művészeti- és design-iskolák zárt falain belül folyik, a nagyközönségtől kevés figyelmet kap. Igen erős hatást gyakorol azonban egy-egy korszak építészetére, tárgykultúrájára és képzőművészetére, egyszóval egész vizuális környezetünkre.

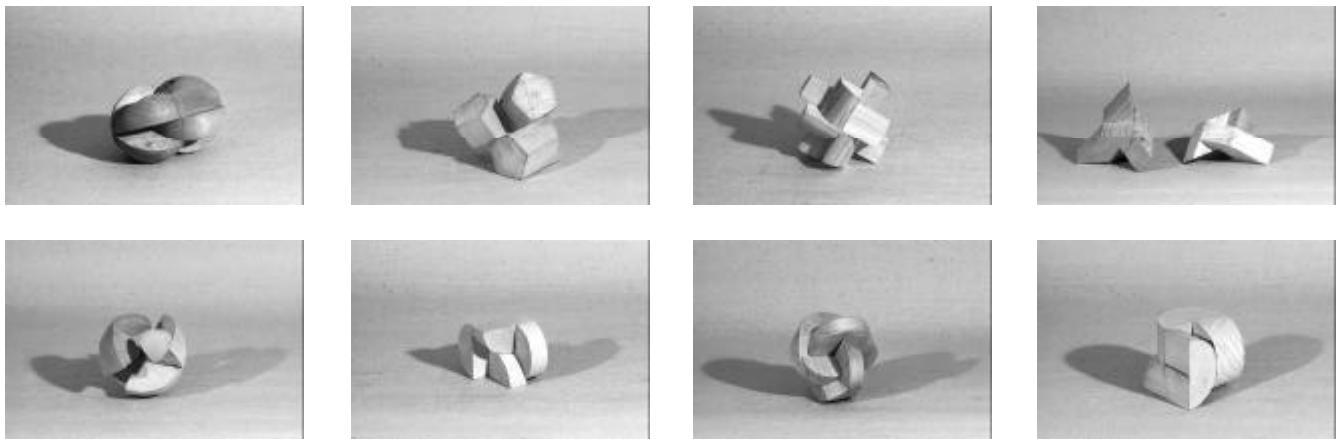
Az emberi alkotások a forma, a funkció és a technikai, technológiai lehetőségek egységében jelennek meg. Egy adott funkció és annak legalaposabb elemzése sem határozza meg teljesen és minden részletében a formát.

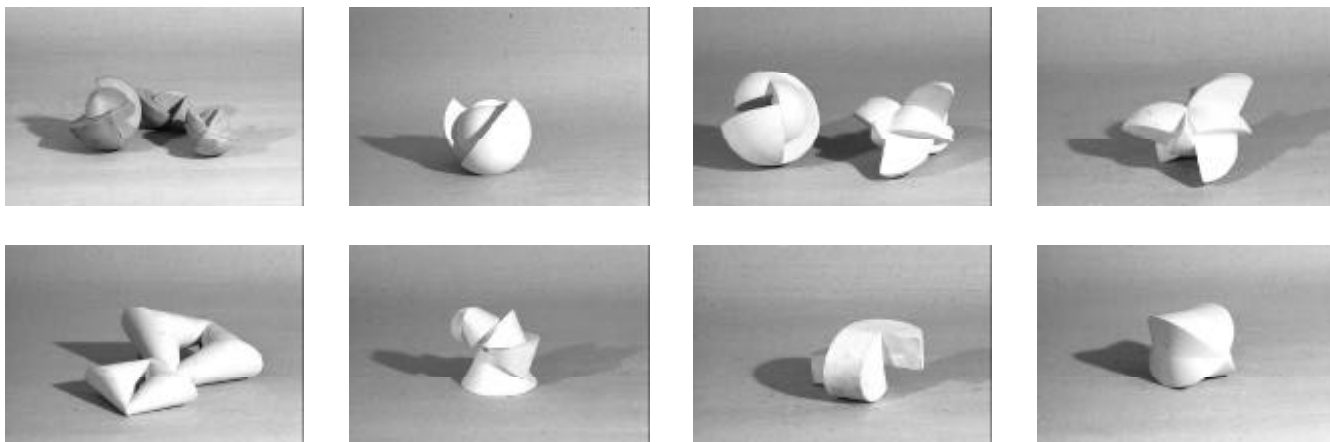
A művészek a tervezők, az építészek mindenkor formai szabályokat, kánonokat alkottak, - és azokat többé-kevésbé tudatosan alkalmazták műveikben.

A szabályok, sokszor titkos tudományokkal, vagy vallási előírásokkal, hiedelmekkel együtt jelnetek meg, gondoljunk az egyiptomi-, görög-, vagy középkori építőmesterekre, az iszlám ornamentika alkotóira, a szerzetesek ikonfestő iskoláira.

A kánon alkotásának célja minden korban azonos volt; a felhalmozott tudás, tapasztalat rögzítése és átadása, átörökítése a következő nemzedékekre. A múlt üzenete világos: aki tudással és kultúrával rendelkezik a formák, a színek és a szimbólumok világában, az biztosabban tudja megformálni szakmai feladatait és mondanivalóját, legyen szó akár építészetről, elektronikus képzőművészetről, vagy tárgyszervezésről.

A magyar művészetben és iparművészetben a XIX. század végén a művészeti és iparrajz iskolák megalakításával szorgalmazták mintakönyvek kiadását, hogy a kor kifejezésével élve, „ízlésképző, nevelészet” feladatokat dolgozzanak ki, a felnövekvő művész- és iparos-nemzedék részére.





Az 1880-ban alapított Magyar Királyi Iparművészeti és Műfaragászati Tanműhelyórárendjében az 1880-as tanévben már szerepelt, az *Ékítményes rajz*, melyet Schickedanz Albert (1846-1915) tanított. Az *ékítményes rajz az elmúlt kor klasszikus díszítményeit másolva a különböző rajzmodort igyekszik elsajátíttatni...* olvashatjuk az ismertetőben. 1891-ben Gróh István (1867-1936) tanár így írt: *A régi műalkotások mellett immáron a természet is csak oly figyelemben részesül, s érdemesnek tartatik a tanulmányozásra, mint azok. A régítől elűtő művészi ötletek tetszésre találnak és kezdik megbecsülni a primitívebb népies stílusokat, mint olyanokat, melyek alkalmasak a tovafejlésre.*

Azon kell lenni, hogy az iparművészeti iskolák növendéke a természetet gondolkodva szemlélje. Szeretettel mélyedjen el formáinak beláthatatlan változatosságában és tanulja azok szépségét és törvényszerűségét megismerni.

A formatant az Építészeti rajz keretében tanulták a hallgatók, mely az építészet formanyelvét volt hivatva a növendékekkel megismertetni, bemutatva a kiváló építészeti alkotásokat stílusok szerint, majd a megismert tagozatoknak egyszerűbb kompozíciókban való felhasználásával.

Ezzel, a századfordulóra kialakult az ékítményes rajz, ornamentika, mintatervezés három forrása: a történeti előképek, az élő természet és a népművészet, mely hármából rövidesen az utóbbi vált meghatározóvá évtizedekre az új évszázad kezdetétől. A negyedik lehetőség a szerkezeti, statikai formakeresés és fejlesztés leginkább az építészetben érhető tetten.

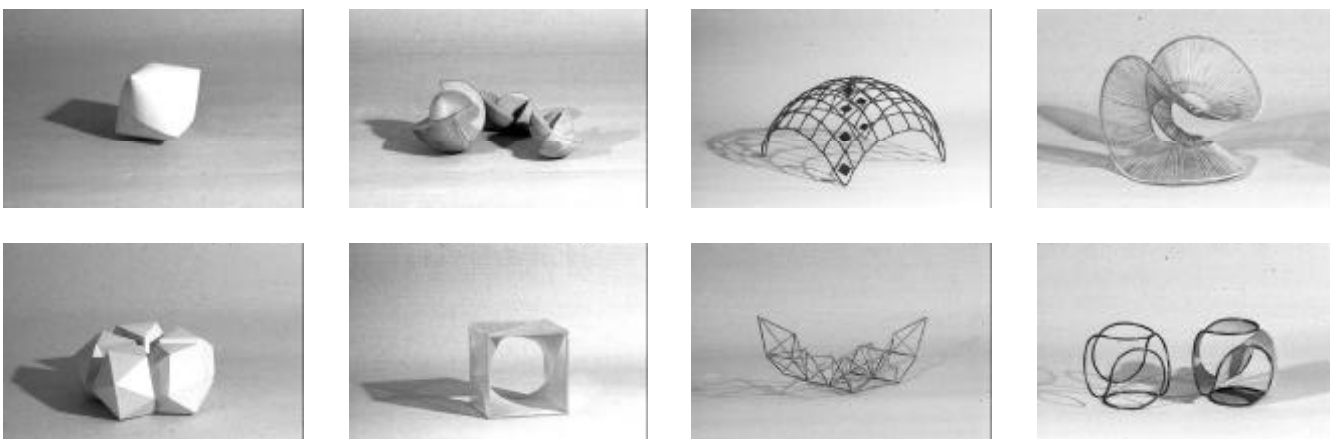
1897-ben jelent meg Benczúr Bélának (1854-1941), az iskola tanárának átfogó műve *A művészi ipar és dekoratív*

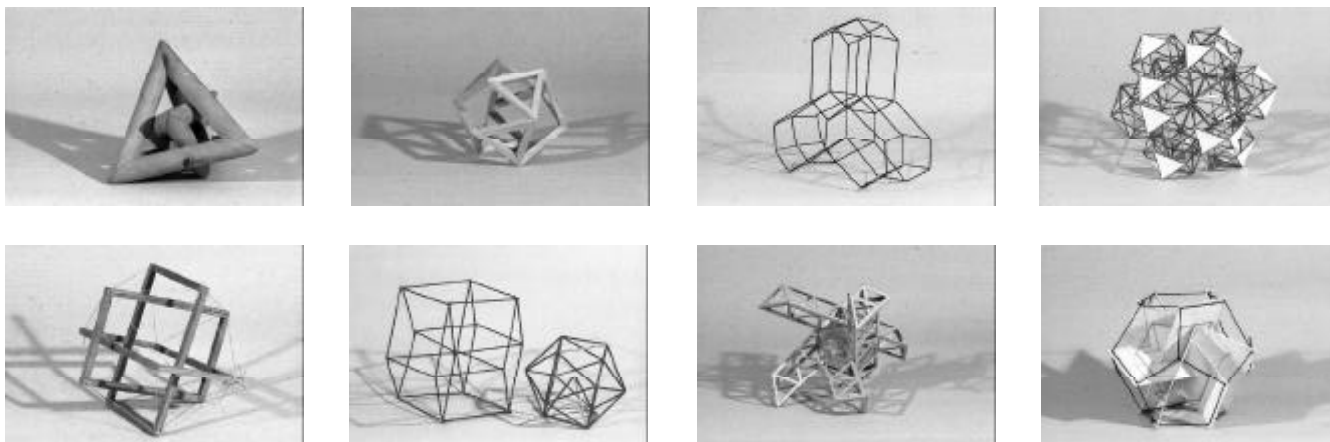
művészetek stíltana, melyben a síkornamentika, a tárgyformálás és építészet formai kérdéseit taglalja. A korszak másik iránymutató műve a Huszka József (1854-1934) által írt *Magyar Turáni Ornamentika* (1898.) a történelmi gyökereket kutatta.

A századforduló nagy művészi változást hozott, amely az új szemlélet, a szecesszió diadala volt. Magyarországon a korszak legkorábbi érett alkotása az Iparművészeti Múzeum Lechner Ödön által tervezett épülete, amely az Iparművészeti Iskolának is otthont adott. A kor művészi-formai irányultságát Fittler Kamill (1853-1910) igazgató fogalmazta meg: *...most mindazokban a centrumokban, amelyeknek legvirágzóbb művészi iparuk van, magának a természetnek a tanulmányozására vetik a fősúlyt (...). A virágokat, állatokat, az emberi testet a természetben tanulmányozzák, szerkezetüket keresik. Újra stilizálják a formákat, egyszerűsítik a körvonalakat, takarékoskodnak a színek számában, annál elevebben alkalmazván a keveset, melyet használnak.*

A korszak két legfontosabb szellemi forrása az angol Arts and Crafts Movement, és a magyar népművészet fokozatos felfedezése volt. Ezekkel párhuzamosan fogalmazódott meg a jövő magyar stílusának megalkotási igénye a szecesszió keretén belül. Ehhez nyújtott segítséget Malonyay Dezső (1866-1916) nagyhatású, összefoglaló néprajzi műve *A magyar nép művészete* amely 1912-ben jelent meg; szemléltető anyagát fiatal művészek, építészek kutatták fel és gyűjtötték össze.

A két háború közötti korszakban a tervezők (művészek) két nagy csoportba voltak sorolhatók. Az egyik csoport tagjai minden lehetséges felületet elborítottak új stílusú, erősen stilizált díszítő motívumokkal, a másik csoport, a forradalmárok, akik a gépek esztétikumát a dekoráció elutasítását és az egyszerű





formák tisztaságát hirdették. Az előbbi tervezők és a mozgalom *Art Deco* néven foglalható össze. Stílusa ornamentális és geometrikus, kedvelték az erős színeket, és a dekoratív hatást. Az *Art Deco* formanyelve számos történeti forrásból merített. A krétai, asszír, maya és azték ásatások hatása kimutatható

A másik csoport a funkcionalizmus elveit követte. A két tábor ellentétes nézeteket vallott, de ugyanakkor hatott is egymásra. Figyelemreméltó *Aldous Huxley*, angol esztéta észrevétele (*The Studio*, 1930.), melyet a forradalmároknak címzett:

A jelenkori formai egyszerűség erős kontrasztban van az alkalmazott anyagok gazdagságával és az új megmunkálási eljárásokkal. A modern egyszerűség valójában gazdag és fényűző, olyan kvékerek vagyunk, akik szigorúan szabott ruháinkat damasztból és ezüstszövetből készítjük.

A hazai művészek egy része szorosan kapcsolódott az *Art Deco* törekvéseihez, amelyek továbbvitték a szecesszió díszítő művészetét. *Simai Imre* (1874-1955) és *Leszkovszky György* munkássága tartoznak ebbe a vonulatba motívumviláguk és stilizációs technikájuk révén. Az *Art Deco* a 20-as és 30-as években az ipari termékek formálásában is megjelent, átmenetet alkotva a Bauhaus dísztelensége és a historizáló stílustörekvések között. Ekkoriban számos művész fordult újra a népművészet és a népi díszítmények felé. A vezéregyenység *Gróh István* mellett egykori tanítványai, *Leszkovszky György* és *Muhits Sándor* (1882-1956) is behatóan foglalkoztak a díszítések tervezésével és alkalmazásával.

1926-ban *Gróh István* távozásával az iskola eltávolodott a népművészettől, bár szavakban fontosságát továbbra is hangsúlyozták. 1930-ban készült a *Magyar Ízléscímű* iparművészeti példatár, mely a „nemzeti stílus” megalkotására és népszerű-

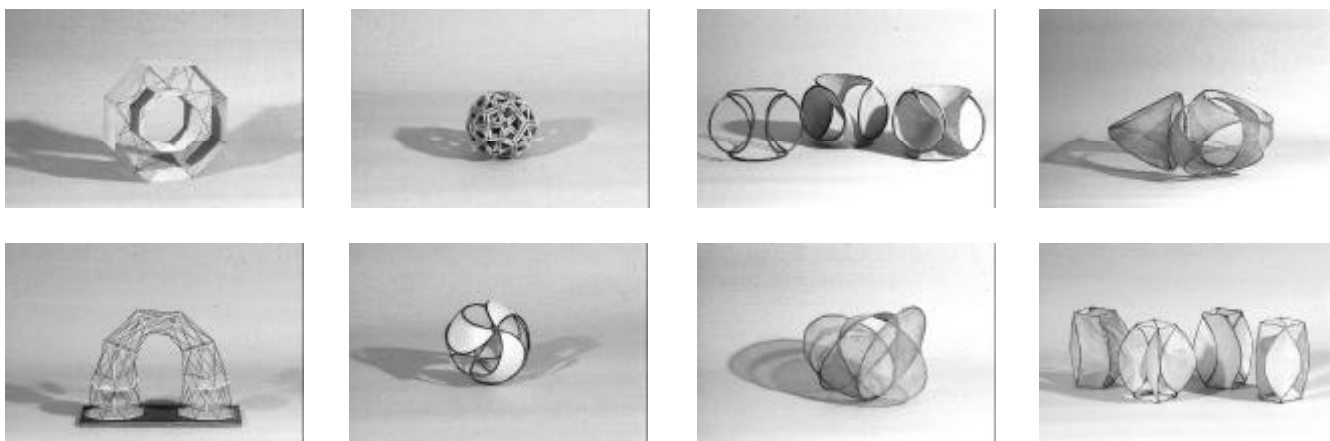
sítésére tett kísérletek egyike volt. A magyar művészeti és iparművészeti közélet is élénken reagált az új törekvésekre.

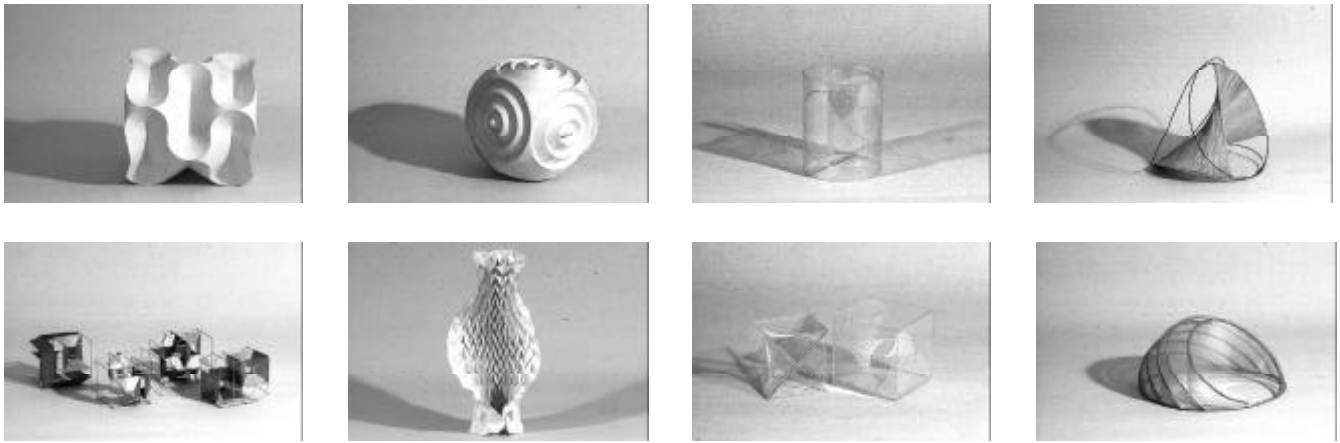
A 20-as évek végén a *Magyar Iparművészet* folyóirat a mérnökesztétikát, a formák puritán tisztaságát meg annak kultuszát egy későbbi nemzedék szolgálatára tartotta alkalmasnak. Fenntartással fogadták a radikális úttörőket, akik egyforma típusú házakat, kényelmes, de sajátzerű lakásokat, lapos tetőket, szabványbútorokat, gépileg előállítható alkatrészeket kívánnak. *Kaesz Gyula* növendékei ezidőtájt, az anyag-, szín-, forma-, és térhatások megfigyelésére végeztek kísérleteket, az új szellemiség jegyében.

Magyarországon a harmincas-negyvenes éveket a műhelyen át a művészetig jelszó, a Bauhaus-hatások, a falfestészet fontosságát hangsúlyozó nézetek és a magyar szellemű formálást képviselők állandó vitája jellemezte.

1938-ban *Szablya Frischauf Ferenc* (1876-1962) festőművész és formatervező, az Iparművészeti Iskola tanára, majd igazgatója így írt: A hangsúlyt a szerkezeti főformák megérettetésére helyezzük, a használati és esztétikai szempontok egyidejű szemmel tartása mellett. A rendeltetéssel ellenkező mindennemű szerkezet és díszítés elvetendő.

1941-ben jelent meg *Fáy Aladár* (1898-1963) (1944-től az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola igazgatója) könyve *A magyarság díszítő ösztöne*, melyben a népi díszítőművészet alaktanából megteremtette a nagyművészetben is hasznosítható magyar díszítőművészeti alaktant, amelynek alkalmazása a legszebb eredményeket a művészi iparban és iparművészetben gyümölcsözteszetheti, de sok, egyébként nehezen leküzdhető idegen hatástól s üres, felszínes magyarko-





dástól óvhatja meg építészeinket, szobrászainkat és festőinket is' – hangoztatta az előszó írója. Az inkább pedagógiai, mint tudományos mű az angol Walter Crane vagy a német Paul Klee módszeréhez hasonlóan a művészet elemeiből kiindulva a népművészet belső összefüggéseit, sajátos grammatikáját igyekezett megfejteni. Rendszere egy hazai-népi jellegű konstruktív művészet megteremtésének csíráit hordozta magában. Hasonló törekvések jelennek meg egy-egy jelentős képzőművészünk akkori vagy későbbi munkásságában. A mű értéke ebben áll, s nem a vitatható művészetelméleti vagy tudományos megállapításaiban. Végső fokon egy régóta érlelődő, gyakran mellékvágányra futó alaktani kérdés záródott le vele.

A második világháború után új korszak kezdődött az iparművészet és design, ezeken belül a formatan történetében is. 1946-ban Kozma Lajos (1884-1948) építész, iparművész lett az Iparművészeti Iskola új igazgatója. Ekkor új, ismert művésztanárok kerültek az iskolához (köztük: Borsos Miklós), akik új szemléletet hoztak az oktatásba. Az 1947/48-as tanévben megindul a díszítőfestő és szobrász szak.

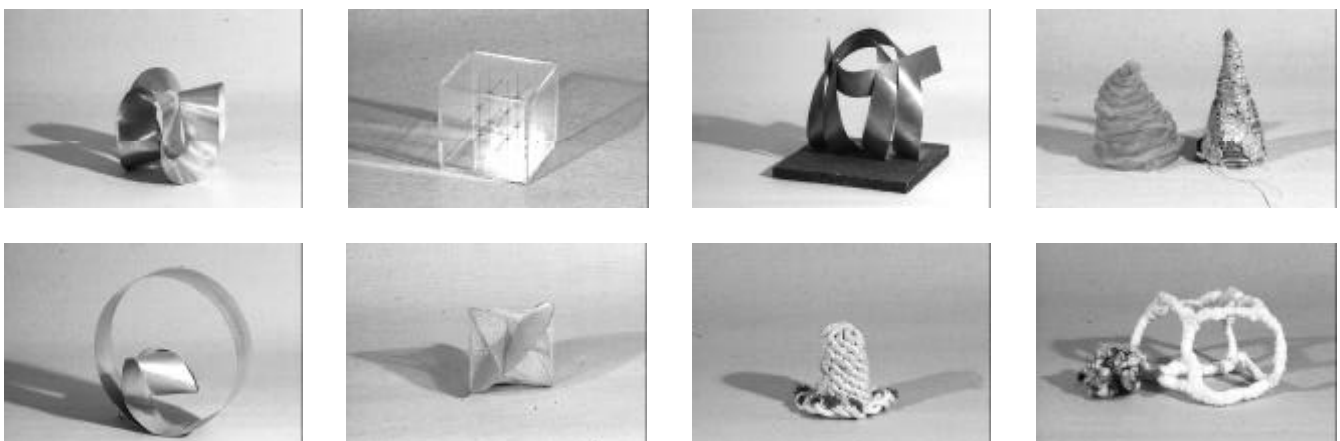
Az 1949-es új *Tanulmányi, Felvételi és Fegyelmi Szabályzat* nyelvezetében és célkitűzésében jól tükrözi a korszak eszméiségét: *Az iparművészetben a szocialista realizmus azt a feladatot adja a művészeknek, hogy hasznos, jó és szép tárgyakat tervezzen a szocializmust építő dolgozók számára. A dolgozók anyagi és kulturális jólétének emelése fokozott követelményeket ró az iparművészre, a művész-technológusra. A művésztechnológus a minőségi termelés cselekvő részese. E feladatok megoldására nevel új típusú szakembereket, szocialista tervező művészeket, művésztechnológusokat az Iparművészeti Főiskola...*

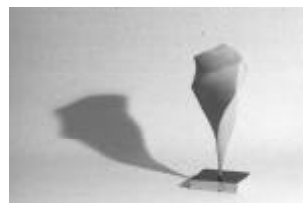
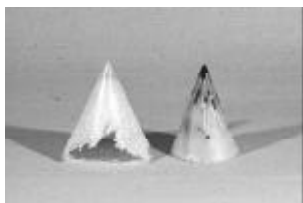
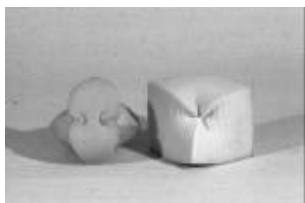
1952-ben Kaesz Gyula (1897-1967) lett a már főiskolai rangú intézmény vezetője. A diplomamunka követelményét a korabeli szabályzat határozottan körvonalazta: *Diplomamunkájával a végző hallgató beszámol a megelőző 9 szemeszter alatt szerzett szakmai tudásáról, önálló művészi-alkotóképességének elért fokáról, arról, hogy milyen mértékben sajátította el Pártunk politikai tanítását, ismerte meg gazdasági, kulturális és művészeti elméletét és milyen módszerrel tudja azt alkalmazni gyakorlati munkájában, népművészetünk és haladó hagyományaink felhasználásával, arról, hogy lesz képes az emberi környezetet alakító munkájával részt venni az új szocialista ember kialakításában és nevelésében.*

Ezek után talán nem is túl meglepő módon a Magyar Iparművészeti Főiskolán az 1950-es évek végéig létezett az *Ornamentika* tantárgy, ezen belül a népi ornamentika is, mint kötelező tananyag a történeti stílusok mellett.

Kitekintve a nemzetközi szintre egy több évtizedes korszak teoretikusan és a gyakorlatban is fontos kérdését említem meg. A *Modul* – vagyis az elemi egységekből való tervezés és építés gondolata – a 20-as, 30-as évektől jelent meg az építészetben. Később a tipizálás, szabványosítás és panel-építkezés kifejlődésével, egészen a 60-as, 70-es évekig az építészet és terméktervezés központi kérdésévé vált. Az egységekből, típuselemekből való építkezés természetesen Európában és a Távol-Keleten is a messzi múltba nyúlik vissza, ebben a korszakban azonban különös jelentőséget kapott újrafelfedezése és újraalkotása a korszerű nagyipari technológiák segítségével.

A félreértett és túlegyszerűsített dobozforma, kockarendszerekké silányítva jelent meg szerte a világon, miközben – avatott kezekben – hagyományyá szelődött és kifinomodott.





Az 1960-as években Magyarországon is új eszmék, új elképzelések formálták az oktatást. A Plasztika és Tervezés tantárgy keretében két meghatározó egyéniség tanított a főiskolán: *Borsos Miklós* és *Dózsa Farkas András*. Az általuk képviselt formatani oktatás és metodika szinkronban volt a korabeli elképzelésekkel, bár azt egyikük sem formálta önálló tananyagként vagy könyvvé, hanem a tervezés tantárgyba beépülő stúdiumnak tekintették. *Pogány Frigyes (1908-1976)* építész 1964-es rektori kinevezése az Iparművészeti Főiskola élére és korszerű elképzelései adtak újabb lendületet a formatan további átalakulásának és tantárggyá válásának. Ezt a fejlődést több tanszék tanárainak együttes munkája eredményezte.

Az 1970-es évek, a formatan és a konstruktivista geometrikus művészet évtizede volt, amit még az analitikus-strukturalista tudományos nézetek és a rendszerelvű tervezés nemzetközi térhódítása is támogatott. Világszerte elterjedt és továbbfejlődött a Bauhaus *Alapkurzusának* (Grundkurs) hatása, melyet az Ulm-i főiskola és több más design iskola fejlesztett tovább.

1971-ben Az Ernst Múzeumban a nyilvánosság elé lépett a Magyar Iparművészeti Főiskola, a kiállítás jelképe a belsőépítész hallgatók formatani munkái közül került ki.

...törekszünk elérni, hogy a hallgatók a mesterségbeli tudás elemeinek, az anyagokban rejlő szerkezeti és formai lehetőségek ismeretének birtokában legyenek képesek az emberi környezet megtervezésére és a kivitelezés irányítására. Arra törekszünk, hogy az esztétikai oktatás, a művészi alkotóképesség fejlesztése és a művészi szemléletnevelés egységes szempontok szerint történjen és a képzés egész folyamatát átszöje. E témakör főbb tantárgyai: általános művészettörténet, rajz, festés, mintázás, forma- és színtanulmányok, ábrázoló

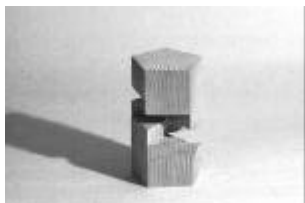
geometria, anatómiai tanulmányok és a több fázisban oktatott esztétikai ismeretek – olvashatjuk a kiállítás katalógusában.

A hatvanas évek közepétől kezdődően minden tanszék kialakította, vagy legalábbis kereste a maga számára szakmailag legmegfelelőbb formatant, formanyelvet és az ennek átadását biztosító módszereket. Ennek kulcsa természetesen a megfelelő tanár személyiség megtalálása volt.

A tantárgy célja a tárgy- és környezetformálásban szerepet játszó téri, plasztikai kompozíciós alapismeretek elsajátítása, ezeknek az ismereteknek a kibővítése és gyakorlása. Az anyag, a szerkezet, a funkció, és a forma összefüggéseinek tudatosítása. A szaktervezés formakészségének megalapozása és továbbfejlesztése. A konkrét szaktervezési munkák formálási problematikájának elemzése és segítése. (Idézet a Szerző- és Gépipari Formatervező Tanszék részére 1971-ben összeállított programból.)

A 80-as években az Új érzékenység (New Sensibility) irányzat megjelenése hozta az eltávolodást a Bauhaus megkövetésülni látszó hagyományaitól. Az építészetben jól jellemzi a helyzetet, ahogy *Robert Venturi* parodizálta *Mies van der Rohe* sokat idézett mondását: *Less is more.* (A kevesebb több.) *Less is bore* (a kevesebb érdektelen) – mondja Venturi, aki szerint az alkotó képzeletet nem lehet tovább elnyomni.

E cikkben bemutatott példák a konstruktivista, geometrikus művészet legjobb hagyományaihoz kapcsolhatók, melyeket legtisztábban Max Bill svájci szobrászművész életműve képvisel. Bennük megtestesül a letisztult, végső formák keresése, a harmonikus arányokra és formakapcsolatokra való törekvés, egyszóval a geometria lenyűgöző szépsége. A képeken látható munkák 1963 és 2000 között készültek.

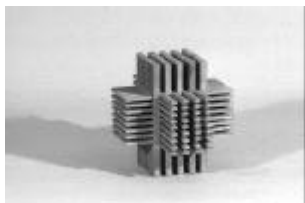




A korábban különböző tematikák szerint folyó formatan oktatás 1983 és 2000 között összevonásra került az akkor létesített Alapképző Intézetben. Ebben az időszakban minden első éves hallgató számára a rajzi képzés és a tervezési feladatok mellett kötelező tananyag volt a formatan, amely a Formatervező és Szilikát tanszéken folytatódott a 2. és 3. évben is. A tantárgy oktatása heti 2-4 órában történt és szoros kapcsolatot épített ki a természetelvű, figurális mintázási tanulmányokkal.

1. Egydimenziós, vonalkarakterű anyagok térbeli összeépítéssel az ún. rácsfeladat. A gyakorlatokat *Józsa Bálint* szobrászművész, a Plasztikai Osztály vezetője irányította. Célja a térgeometriai alapfogalmak tisztázása, a szabályos és félszabályos testek rendszereinek megismerése. Téri szimmetriák és aszimmetriák fölfedezése, az egyszerű csomópontok kitalálása és alapszintű statikai fogalmak (állékonyág) megértése. Bevezetésképpen *Dr. Tarnai Tibor*, a műszaki tudományok kandidátusa, aki a poliéder vizsgálatával, az ezzel kapcsolatos geometriai fölfedezéseivel, (pl. csavart ikozaéderes rendszerek) nemzetközi hírnévre tett szert, előadást tart. Ismerteti a természetben és épített környezetben meglévő ilyenfajta szerkezeteket. Ezek a szerkezetek, illetve az ezekkel szerzett tapasztalatok felhasználhatóak később a tervezői és művészi munkában egyaránt.

2. A felületi tanulmányokat *Pázmándi Antal* és *Kovács Gyula* kerámikus művészek vezették. Használatos anyagok: a papír, a fémlemez, a műanyag. A síklemezből való tér-teremtés a feladatok célja. A különböző lehetőségek más és más háromdimenziós alakzatokat eredményeznek. A jól megválasztott hajtogatási rendszer lehetővé teszi, hogy akár egyszerű írógéplapból önhordó szerkezetek alakuljanak ki. A lapformálással a hallgató megismeri a különböző térformák fölszíni hálóját,



szerkezetét és végül képes lesz a legbonyolultabb téri rendszerek megépítésére. Évről-évre készülnek olyan *meglepetések*, melyektől feléled a hallgatók alkotó kedve, és váratlan egyéni megoldások születnek. Ezek az ismeretek később jól kamatoznak, amikor találkoznak a választott szak anyagával.

3. Tömegkompozíciós feladatok. *Gaál Endre* üvegtérvező művész 1984-től 2000-ig tanította ezt a témát. 1993-ban csatlakozott hozzá friss ötleteivel *Kereszthury Gábor* ötvösművész. Az ő munkájuk nyomán bontakozott ki ez a plasztikai műfajra talán legjellemzőbb téri építkezés, ahol maguk az összeépítendő alapformák is eleve háromdimenziós karakterűek. A feladat lényege: az optimális téri egység létrehozása, ahol az elemek egymáshoz viszonyított helyzetén kívül a proporcionális kérdések is előtérbe kerülnek. Mivel a feladatok jelentős hányada forgástestek szeleteiből, cikkeiből kerül kiadásra, részint a gipszformázás, részint pedig a faesztérgálás kerülszöbe. Ezeknek a forgástestekből származó alapformáknak az összeépítése – történjenek bár csonka kúp szeleteiből, vagy negyed, nyolcad, tizenhatod gömbcikkekből – nem egyszerű kérdés, ugyanis csupán azok a megoldások jöhetnek számításba, amelyek a szerves formaadás lehetőségével kecsegtetnek, vagyis használható kompozíciók, nem pedig elemek rendszertelen halmaza.

Ezeknek a testeknek és belőlük eredeztethető részformáknak a megértése vezet a valóság mértani természetének megismeréséhez, és az alkotás, a formaadás megalapozásához.

4. A lágy anyag-formálás különleges színfoltja az alapképzésnek, mivel a különböző, nem merev anyagok tulajdonságai, viselkedés módjai, a formálásban más és más tapasztalatokat kínálnak. Ezeket a tanulmányokat az Alapképző Intézet 1987-től indította el és a témakört 1993-tól *Bráda Judit* bőr- és textiltervező művész oktatta, aki a saját alkotótevékenységéből, tapasztalataiból meríti a napra kész instrukciókat. Ennél a feladathoz puha anyagokból (textil, papír, növényi részek, tollak, fólia, bőr, lágy huzalok, stb.) származtatható formákkal végeznek téri, kompozíciós gyakorlatokat. Hangsúly a választott anyag tulajdonságainak megismerésén és az ebből adódó formálási lehetőségek, technikák kikísérletezésén van. (hajtogatás, rétegezés, szövés, ráncolás, fűzés, kötegelés) A hallgatók foglalkozhatnak a technikákhoz és anyagokhoz kötődő érzetek, fogalmak vizsgálatával. (puha, meleg, taszító, instabil, légies, stb.)

A felsőbb évfolyamok témái: Az összetett téri feladatok leggyakoribb példái a következők. A különböző alakú (metszetű) testek közötti átmeneti formák tervezése és elkészítése a konkrét tervekben gyakran előforduló feladatokra készít fel. A nagyszámú, azonos formaelem kapcsolatainak, elemek sorolásának szabályait tárja fel a következő feladat, mely az elemek dekoratív és strukturális szervezésével is foglalkozik. Végül a tervezéshez közvetlenül kapcsolódik a szerkezeti csomópontok tervezése, konkrét anyag és technológia alkalmazásával.

Az elmúlt évtized tanúsítja, hogy a formatan, amely *Borsos Miklós* idejében még improvizatív gesztusokból táplálkozott, a *Józsa*-műhely kikristályosította rendszerét, melynek alapja a tudatos, gyakorlati, tapasztalati érzékelés.

Az alapozó oktatás a rajzi-plasztikai-tervezési képzés elszakíthatatlan egységére épült, melyből most a formatan oktatást igyekeztem bemutatni.

A téma iránt mélyebben érdeklődő olvasók számára a *100 év formatan* című kötetet ajánlom (Magyar Iparművészeti Egyetem kiadása); ebben tanulmányok sora található.

Z. Tóth Csaba

NÉHÁNY SZEMPONT A MAGYAR SZENT KORONA EREDETÉNEK VIZSGÁLATÁHOZ

A magyar Szent Koronáról az utóbbi évek, évtizedek során újabb feltevések, megközelítések fogalmazódtak meg a különböző kutatók részéről azt követően, hogy a korona hazakerült, közelebről is vizsgálhatóvá vált. Különösen az ötvöstechnikai vizsgálatok hoztak néhány új eredményt, felismerést, melyek – a hozzájuk fűzött történeti kommentárok esetleges tévedéseivel együtt is – megtermékenyíthetik a további kutatást, hiszen ma már nem lehet kétséges, hogy a korábbi, a koronát kizárólagosan bizáncinak és nyugat-európainak, ráadásul jóval István király utánilnak beállító elméletektől tovább kellett lépni bizonyos fokig.

Jómagam fiatalon bár, és függetlenül az eddigikorona- és egyéb viták pro és kontra érveitől, de járatos lévén az ötvösségben, művészettörténetben, történelemben, teológiában, művelődéstörténetben, röviden az alábbiakban szeretnék néhány lehetséges magyarázatot adni a korona keletkezés történetére, annál is inkább, mert manapság szinte az is megkérdőjeleződik, hogy keresztény, és nem egy „pogány” hatalmi szimbólumról van-e szó. Szükség van arra, hogy a nemzeti történeti tájékozódás végre eredeti mederbe terelődjék, és világos tudatára ébredjünk mély és erős gyökereinknek, hiszen egy túlzó „modernizmus” prófétái, a történeti és eredetudat jelentőségének tagadói mindent megtettek – és megtesznek –, hogy az igazság látszatával takarozva gyökértelessé és manipulálhatóvá tegyék a közép-európaivá lett magyarságot, ám a másik irányba elkalandozó kritikátlan elméletek, regényes túlzások nem kevésbé rontják a helyes egyensúly megtalálásának lehetőségét, a nemzeti hagyományok biztos tudata alapján történő korszerű szemlélet, gyakorlat kialakulását, amire nem sok idő adatott nekünk a XX. században.

Két megoldást szeretnék fölvetni – részben az eddigi kutatási eredmények alapján –, s ezzel a korona-kérdésben talán árnyaltabb szempontokat adni, melyek esetleg szintézist teremthetnek az eddigi kutatási eredmények között:

a korona, mind szerkezeti felépítését, egész stílusvilágát, keresztény szakrális tartalmát tekintve, valóban a bizánci művészet köréből, középső periódusának első száz évéből eredeztethető (843-1204), DE a közép bizánci művészet alapvető motívumkincse észrevételim szerint közép-ázsiai, türk jelleget mutat, vagyis – 1. pártus-örmény, vagy 2. kazár mesterek bizánci, ill. a bizánci fennhatóságú területeken (Krim, Kaukázus, Velence) végzett alkotó tevékenységéhez köthető. „Kazár” alatt viszont nagyon is érthetünk hun, onogur, szabir, azaz magyar ötvösöket, hiszen a korona a maga jellegzetes keleties formakincsével igen közel áll a kazárokkal hosszú időn át szövetséges kaukázusi hunok, magyarok művészetéhez.



A magyar Szent Korona Pantokrátor képe (Csomor Lajos).

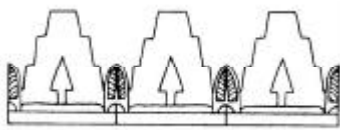
Ez a motívumkincs máig megtalálható kirgiz és kazah díszítéseken is, jelezve, hogy a művészettörténeti kutatásban felül kell vizsgálni a bizánci művészetet ért „perzsa hatás” teóriáját, és sokkal inkább kell szkíta-türk hatásról beszélnünk, igaz, egy *részleges* perzsa hatás lehetőségét fenntartva. Ugyanis a szkíta-türk eredetű pártus-örmények és a kazárok sokkal közelebbi, dinasztikus kapcsolatban álltak a konstantinápolyi udvarral, s bár a „liberális” pártusok továbbvitték az obabiloni hagyományokat, átvették az arameus írást, a perzsák mazdahitét és nagyra értékelték a római-görög műveltséget is, a kazárok pedig a kabar-khorezmi vezetőréteg hatására részben júdaizáltak, azért mindkét nép megőrizte ősi, közép-ázsiai hagyományait.

Korábban felmerült, hogy a koronát esetleg avar ötvösök készítették (Fehér M. Jenő nyomán Csomor Lajos, 1987), majd a további művészettörténeti és ötvös szempontú kutatások alapján kialakult egy nézet, hogy a magyar Szent Korona esetleg a Dél-Kaukázusban, az egykori Georgia/Grúzia vagy Észak-Örményország területén készült volna. Csomor L. (1996) ezt többek között és részben azzal az egyébként valóban szenzációsnak mondható rekeszszománc-töredékkel véli bizonyítani, melyet a grúziai ún. Khakuli-triptichonon, egy olyan szárnyasoltáron talált, melyen több évszázad ötvösremekeit gyűjtötték össze. A kis zománckép töredék beleillik a korona hátsó részén ma látható, s jóval az elkészülése után ráerősített Dukász-zománc helyére: a félbevágott-megcsonkított grúz zománckép Szűz Máriát ábrázolja, hasonló stílusjegyekkel, mint a korona Pantokrátor és Atya-képe. Egy ilyen Mária-ábrázolás lehetett eredetileg a koronán – egyáltalán nem biztos, hogy a grúz Mária-kép az

egyetlen (a velencei Pala d'Oro-n pl. több Pantokrátor kép is található) –, hiszen a XVII. században Révai Péter koronaőr, mint leírja, még épp egy Szűz Mária-képet látott a korona hátsó részén, „keresztény királyok és császárok” társaságában (valószínű, hogy a csere II. József uralkodása idején történt, mint Pap Gábor művészettörténész utalt rá). A kis grúziai Mária-zománc alapján azonban Csomor L. – az egyébként nagyon alapos ötvöstechnikai észrevételei mellett – sajnos túlon túl messzemenő és bizonyíthatatlan történeti következtetéseket vont le azután arról, hogy a korona már „Hunor” vagy Attila király részére is készülhetett a Dél-Kaukázusban, de azzal kapcsolatban is, hogy számos bizánci kincset, melyek különböző nyugati múzeumokban találhatóak, sommásan „avar” eredetűnek állított be, csupán a kincseken látható keleties motívumok miatt.



Pantokrátor-képek a Pala d'Oro-ról; X. sz. utolsó harmada

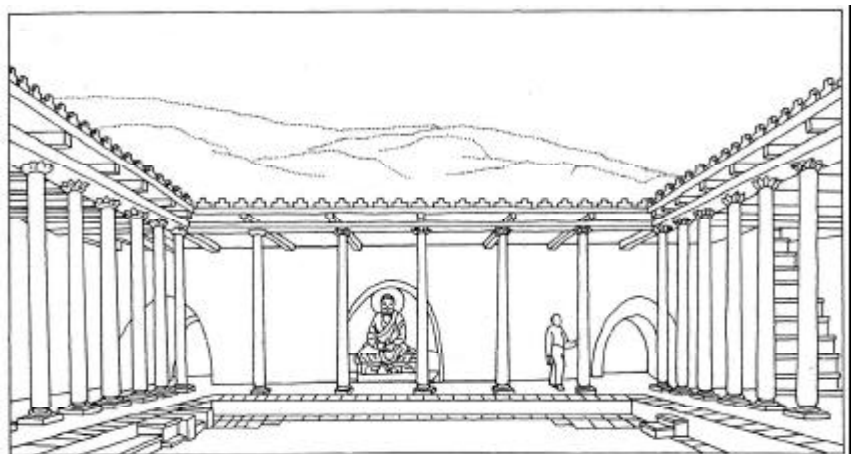
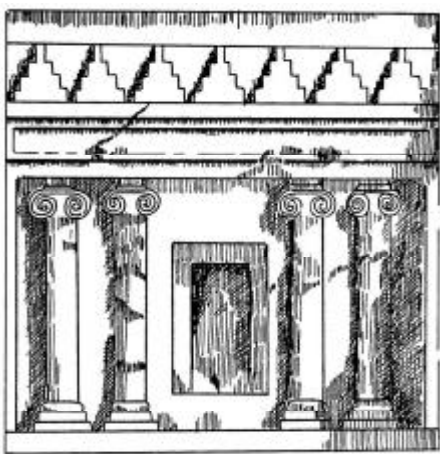


Az ún. lépcsődísz vagy szőnyegmintá előfordulásai: fent: Kusán palota oromzati dísz, Khalcsajan (Stawiski); andronovói kerámia, Kazah-sztyeppe, i. e. 1000 k. (Hajdú-Kristó-Róna-Tas: *Bev. a magyarörtört. kutatásánakforrásaiba*); lent: Perzsa sziklasír, Dá o Dokhtar, Farsz, i.e. 7. sz. (Ghirshman: *Az ókori Irán*); késő perzsa koronátípusok között is megjelenik a lépcsődíszes vagy fal-korona; belső udvar egy kara-tepei buddhista kolostorban, i. sz. 2-3. sz. Kusán kor (Stawiski: *Mittelasien – Kunst der Kuschan*)

A korona nyilvánvalóan nem lehetett sem Hunoré, mely név csupán a hunok megszemélyesítése eredethagyományunkban, sem Attilaé, akit megkoronáztak ugyan egy koronával a Tarih-i Üngürusz szerint, de ez egyértelműen nem lehetett a ma ismert Szent Korona, mert Attila, mint tudjuk, nem volt keresztény uralkodó – Attila képét vélhetően a saját vágyaik alapján „ingázták rá” a lelkes radieszétáka koronára... –, s mert a Szent Koronát, mint István koronáját a török krónikafordítás mindig és következetesen a „*hatalom koronájának*” nevezi, míg Attila koronájára nem használ ehhez hasonló megkü-

lönbötető jelzőt, legfeljebb „*a szultanátus* (királyság) *koronája*”-ként említi (eredeti kézirat p.105-106 és p.183, Blaskovics J. ford.; a Tarih minden jel szerint egy meglévő középkori latin krónika alapján készült, de számos fogalmat, nevet eltörökösített ill. a saját korából, a XVI. századból vett a fordító-kommentátor, Mahmud Terdzsüman). A korona nem készülhetett valamelyik pannóniai avar kagán részére sem a frank betörés előtt, mert az avarok csak ezután térnek át fokozatosan a kereszténységre, ezt követően pedig alárendelt szerepet játszhattak csupán a frankok árnyékában, koronát nem igényelhetek tőlük. Nem valószínű az sem, hogy a bizánciak koronát küldtek volna békeadó fejében az avaroknak, amely azután a frankok révén Nyugatra került; így Nagy Károlyhoz sem kerülhetett a magyar korona (Szigeti István). A honfoglaló hun-onogur/magyar törzsek sem hozhatták magukkal a koronát a Kárpát-medencébe, mert a Tarih-i Üngürusz világosan közli: „*Árpád idejében még nem volt korona*” (p. 182). Tudomásom szerint egyetlen történeti adat szól arról, hogy bizánci császár koronát adott türk uralkodónak: 622-ben Heraklios, a Kaukázus vidékén találkozáva egy türk (más forrásokban kazár) uralkodóval, többek között koronáját is neki adta, hogy megnyerje egy perzsaelenes szövetségnek (Nikephoros: „*ad Turcarum principem*”, és Theophanes: „*Turcos orientales, quos Chazaros vocant*”; Jerney János nyomán).

A kaukázusi és a bizánci művészetre nagy valószínűséggel hatással lehetett a kaukázusi térség legkorábbi keresztény államának, Örményországnak pártus eredetű szkíta-türk művészete a 4-5. századtól (a pártusok kb. i. e. 150-től gyakoroltak fennhatóságot a Párthiát – Iránt – körülvevő országokban, így a Dél-Kaukázusban is), és dolgozhattak pártus ötvösök a Kon-





Péter és Pál apostol zománcképe, magyar Szent Korona (Csomor Lajos)

stantinápoly székhellyel 330-tól kialakuló Keletrómai Birodalomban a későbbiek során is, hiszen a Dél-Kaukázus Fekete-tenger melléki része és Örményország egy része bizánci fennhatóság alá tartozott 387-től. Azonban a korona latin és görög nyelvű felirataira arra utalnak, hogy akorona, amennyiben egységes alkotásnak tekintjük, nem készülhetett a Dél-Kaukázusban, hiszen ott nincs semmilyen példa latin-görög kétnyelvűsége az egyházi vagy a világi művészetben (csakán görög-grúz, ill. -örmény kétnyelvűsége). Mindenesetre akorona közeli motívum-párhuzamai – de a Jogaré és a Palásté is (végtelen csomó, szívpalmetták, életfák, mítikus szárnyas lények) – megtalálhatóak a dél-oroszországi, majd kárpát-medencei hun, avar, magyar fémműves leletektől a Minuszinszki-medence türk leleteiig, tehát a koronán – és párhuzamain – is egy szkíta-türk, és részben perzsa eredetű, eklektikus motívumkinccsel van dolgunk (óiráni mitológia türk, keresztény köntösben; ld. szerzőtől *A Nagyszentmiklósi kincs, Országépítő*, 98/2,3), miként ezt Csomor Lajos is leszögezi. A szibériai keresztpántos sámán-fejviseletekkel való analógia viszont nyilván megint egy erős túlzás, még ha ez a kiváló sámánkutató, Diószegi Vilmos óta szerepel is a kézikönyvekben; a körbe foglalt kereszt ősidők óta használatos szimbólum, e geometriai alakzatból „genetikai” rokonságot levonni a két, merőben eltérő kultúrkör között – nyilvánvaló képtelenség; csak a hasonló szakrális funkcióval rendelkező tárgyak hasonló kialakításáról lehet beszélni, minden egyéb misztifikáció, mint ahogy nézetem szerint az is inkább a babona körébe tartozik, ha a tárgyaknak – egy mégoly „nemes”, régi tárgynak is, mint a korona – „lelket”, önálló életet tulajdonítunk.

Ha már itt tartunk, ki kell térni néhány teológiai-szellemtudományi megközelítésre. Akoronát néha igyekeznek a keleti kereszténység más formáival is összefüggésbe hozni, így a manicheizmus, és a „manicheus fény febzabadítását” látják az apostol-szimbolikában, az egyes zománcképek elrendezésében. Ez a szimbolika azonban véleményem szerint éppen fordítva, az égi kegyelem *leáradását* akarja kifejezni, akorona

csúcán lévő Atya-képtől *lefelé* haladva, Krisztus, az angyalok, apostolok, szentek képein keresztül. Ezt az égi kegyelmet, melyet a királyi korona a régi ember hite szerint a leendő királyra mintegy oda vonzott, legfeljebb csak szimbolizálhatja a *fizikai* nap járása, mely utóbbival néha magyarázzák-rokonítják a korona képi ritmusát, a vélt manicheus tartalommal együtt, az alapján, hogy az apostol és más képek az év mely naptári napjára utalnak (Pap Gábor; vö. szerzőtől *Állj meg ház! Urad jön!*, Liget, 91/4). Hiszen például akár a Karácsonyra, Jézus születésének naptári helyére, akár Szt. István koronázásának legvalószínűbb dec. 22. (téli napforduló) körüli időpontjára gondolunk, ezek a jelentős események az évkörnek éppenséggel arra a szakaszára kerültek, mikor a *fizikai* nap a leggyengébb az északi féltekén, azaz, amikor a napnak a legkisebb a jelentősége a természetben. Az antik római Sol Invictus, Győzhetetlen Nap ünnepe a mi Karácsonyunk előzményeként a szellemi fény születésére vonatkozott; a fizikai fény születését tavasszal ünnepelték, s később ide került – a fizikai kozmosz történéseivel ellentétben – a Húsvét, Krisztus megváltó, termékenyítő halálának ünnepe, annak emlékére, hogy Krisztus, a Teremtő Ige természetfeletti-szellemi magva a földbe, az emberi szférába kerülve elhalt,

hogy számos új növényt hozzon. Fontos tehát, hogy a szellemi fényt ne keverjük össze a fizikai fényvel, a teremtett világot a teremtő istennel, egy királyi koronát az örök élet „koronájával” (Csomor L.), amelyet az üdvözültek, szentek feje fölött régen ábrázolt szellemi dicsfényvel, glóriával jelképeztek. A keresztény koronák „mondanivalójának” kialakítása nem az ötvösök, hanem a papok feladata volt, és a kereszténység bár sok „pogány” elemet továbbvitt, mindig hangsúlyozta, hogy az emberben élő legmagasabb szellemiség Krisztus eljövetele óta a teremtett kozmosz „istenei” – angyalok, népszellemek, fejedelemségek stb. azaz az angyali hierarchiák – felett áll.



Közép-ázsiai türk veretek stilizált életfa-díszítése, Minuszinszki-medence, Altaj-Szaján vidéke (Fettich: *A honfoglaló magyarság fémművészete*) Szt. Eugénusz, Pala d'Oro; a szent bal vállán és mellrészén közép-ázsiai türk motívumok láthatók, glóriájában pedig az ismert lépcsődísz (Luigi-Pomorisac)

Ez a szellemiség tehát nem azonos valamely planéta-principiummal, sem a Galaxis középpontjával, hanem azzal, amit a kereszténységben Logosznak, Teremtő Szónak neveznek, s amely az emberben mint a magasabb én-fejlődés katalizátora nyilvánul meg, hogy az ember újra visszanyerhesse általa isten- (és ember) közelségét, túl az ösztöni, vérségi, népi princípiumon, azaz az angyali hierarchiák – felett áll.



A Khakuli-triptichon Mária-képe, Tbiliszi, Grúzia, Nemzeti Múzeum

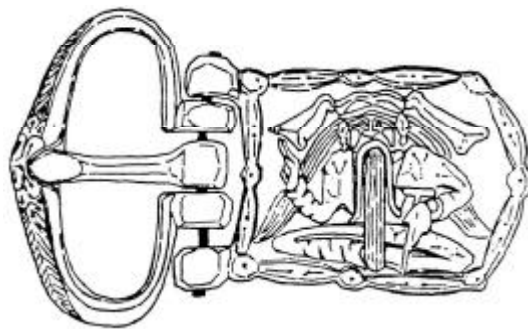
amint ez az evangéliumokban jelentőségteljesen kifejeződik („Ki az én anyám és kik az én testvéreim? Azok, akik megcselekszik az Atya akaratát”). A manicheus világfelfogásban egyébként – őidők örökségeként – valóban megjelenik, hogy a fizikai természet jelenségeit, a napnak a zodiákuson át vezető útját közvetlenül szellemi történésnek tekintették. E természetit és szellemit még *egynek érzékelő* felfogás ellen kellett harcolnia a manicheizmusból a nyugati kereszténységre tért Szent Ágostonnak, hiszen az európai emberi fejlődésben a Logosz erejével „beoltott” emberi személyiség fokozatosan elkezdte észlelni a természetiitől való belső függetlenségét, szabadságát, s Szt. Ágoston küzdelme ennyiben tökéletesen jogosult volt. Előbb-utóbb valóban meg kell történnie – és ebben az eredendően „istenes” magyarságnak nagy szerepe lehet Európában –, hogy ez a szabad emberi én újra eljut önmaga és a természet szellemi szemléléséhez, de egy magasabb fokon, nem a régi hagyományok pusztá ismétléseként, hanem új intuíciók révén, bár a szellemire tekintő régi világszemléletek segíthetnek ebben az új felébredésben. Iráni, zoroasztriánus, esetleg manicheus elemek fellelhetők népmeséinkben (világosság és sötétség harcának fő motívuma, stb.).

Folytatva a történeti oknyomozást, párthus művészeti hatás érthette Bizáncot, amikor Nagy Leó császár (457-474) befogadta a szászánida perzsák elől menekülő örmény párthus arisztokrácia tagjait és udvartartásukat. A párthusok eleinte Konstantinápolyban éltek, majd a császár Makedóniában adományozott nekik birtokokat. Ezekből az örménypárthusoktól származott I. (Makedón) Basilius, Vazul (867-886), aki meglehetősen kalandos körülmények között lett lovászfőből császár, s a kb. 200 évig fennálló bizánci Makedón-dinasztiát alapította, melynek legjelesebb tagjai voltak Bölcs Leó és Bátorbanszületett Konstantin császárok. Ez utóbbiak műveikben (*Taktika, A birodalom kormányzásáról*) részletesen megemlékeznek a honfoglaló magyarokról, s Bátorbanszületett Konstantin a X. században lebeszéli fiát arról, hogy a turkoknak (magyaroknak) valaha is bizánci koronát adjon, mert e koronák „égi eredetűek”, azaz „szentek” (Lukácsy Kristóf: *A magyarok őselei*, p. 235-236, Cedrenos és B. Konstantin alapján; Cedrenos így ír Basilius párthus Arszakidaszármazásáról: *Fuit Basilius patria Macedo, natione*



Különböző bizánci koronatípusok: Pala d'Oro (Salamon, Dávid, a dózse másik koronája, Zoé, Iréné); a dózse keresztpántos koronája a velencei Szent Márk bazilika mozaikján (középső sor eleje), valamint Iréné-Piroska koronája a Hagia Sophia mozaikképéről; lent: Szt. Prokópiusz-ikon, 13. század, Sinai-fsz.

Armenius, ex illustri Arsacidarum stirpe, ex qua unica leges sinebant Parthorum, Medorum, Armeniorumque reges deligebant gloriam primi Arsacis. A dinasztia alapítójának fölemelkedéséről, utódairól ld. még: Lipp Tamás, *Bizánc és a honfoglaló magyarok*, Liget, 1995/7. pp.15-22).



Ősatya vagy táltos alakja egy X. századi honfoglaló magyar övcsaton, Ukrajna (Bokoj-Pletnyova)

Végso soron azonban a párthus művészeti hatást kizárja, hogy az a keleties formakincs, mely a közép bizánci művészet számos példáján és a Koronán is megjelenik – szívek, életfák, leveles indák, állatalakok stb. –, csak a IX. századtól válik elterjedté, és a rekeszzománc technika is a VIII-IX. századtól válik olyan éretté, kifinomulttá, ahogy azt a Koronán látni. Ezért értelemszerűen egy későbbi művészeti impulzust kell

keresnünk a bizánci birodalom befolyási övezetében, ill. ahhoz közel.

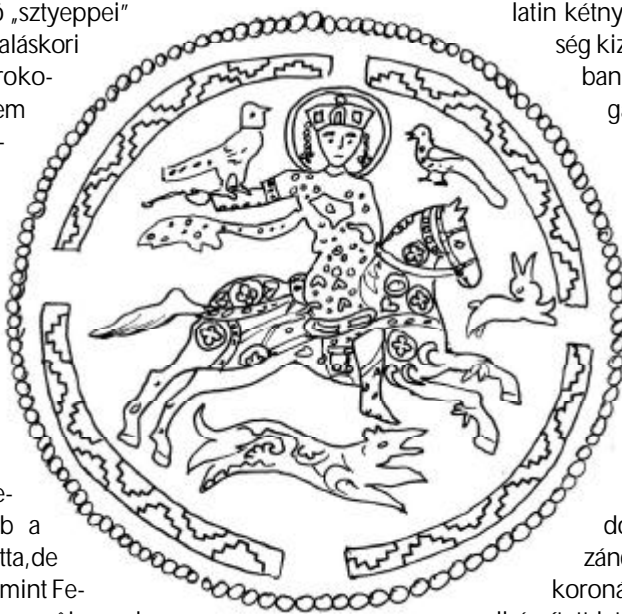
Ez az impulzus nézetem szerint legnagyobb valószínűséggel a **kazár** kapcsolatok révén kerülhetett a Kelet-Római Birodalomba. Ez a kapcsolat már akkor elkezdődött, amikor – mint említettem – Heraklius császár a kazárok (ill. turkok) segítségét kérte a perzsák ellen, de szorosabbra akkor kezd fonódni, mikor 704-ben II. Justinianus a kagán nővérét veszi feleségül, s egy felkelés miatt éveket a kazárok között él. Igaz, később a kazárok megbuktatják, de 732-ben III. (Isauri) Leó császár ismét kazár hercegnőt kér feleségül fiának, a későbbi V. Konstantinnak, „Tzitzakion”-t, azaz Csicsákot (tör. *virág*), aki Iréné néven lett bizánci császárné (ugyanúgy, mint később Piroska, Szt. László királyunk leánya, Joannes Komnenos császár felesége). Ekkortól nagy kazár befolyás érvényesült a bizánci udvarban, az említett Konstantin fia, IV. Leó a „Kazár” előnevet is felveszi. Igen nagy valószínűséggel ekkor kerülnek keleti (türk) mesterek, mintakönyveikkel, magasrendű művészi,

Ninive királya egy türk uralkodó stílusában, törökülésben, jellegzetes párthus üdvözlő kéztartással, fején pedig hasonló koronával, mint a mi Szent Koronánk: (részlet a Jónás története reliefről, Szent Kereszt templom, Achtamar, Örményország; B. Brentjes: *Drei Jahrtausend Armenien*).



mesterségbeli tudásukkal Konstantinápolyba. Valójában nekik, keresztényé lett „nomádoknak” (hunok, onogur-magyarok, szabiok, kazárok) köszönhetjük az eddig szíreknek, koptoknak, perzsáknak, araboknak tulajdonított „keleti” hatást, amely megújította, felvirágoztatta a képrombolás kora (726-843) utáni bizánci művészetet, különösen az aranyművesség terén. Ők vethették el e nagyszerű művészet csiráit, melyek azután a Bizánc nyújtotta keretek között növekedhettek a keleti keresztény kultúra részévé a Kaukázusban is. Ez lehet a magyarázata mind a kaukázusi egyházi művészetben, mind a bizánci művészetben tapasztalható feltűnő „sztyeppei” stíuselemeknek, melyek a honfoglaláskori magyar ötvösség motívumaival is rokoniathatók, bár a honfoglalók még nem alkalmaztak olyan kifinomult rekesz-zománc-technikát – ahogy a hunok vagy az avarok sem –, mint a koronán és akoronázási ékszereken látható. A bizánci kincsek részben ajándékozás, öröklés, részben pedig az avaroknak a frankok általi 795/796. évi, ill. Konstantinápoly 1204-es kirablása révén kerültek Nyugat-Európába. (Az avarok csupán a bizánciaktól kicsikart békeadó révén jutottak ahhoz a temérdek kincshez, amely később a kincssóvárfrankokatrájukszabadította, de nem az avarok készítették azokat, mint Fehér M. Jenő és mások vélték. Az avar műiparnak természetesen megvolt a maga művészi jelentősége; ld. pl. a kunbábonyi kagáni sír aranytárgyait; a Bizánccal ellenséges avarok a perzsákkal való szövetségük révén is hozzájuthattak kincseik egy részéhez.)

A korona sorsáról konkrétan szólva, miután megismerem a velencei Szent Márk bazilikában látható Pala d’Oro rekesz-zománccos képeit, melyek a Khakuli-triptichon képeihez hasonlóan, de annál közelebbi és számottevőbb párhuzamai a korona mind alsó, mind felső részén látható zománcképeknek – a figurális és díszítőmotívumoktól a latin-görög feliratok betűiig –, nyilvánvalóvá vált akorona legalábbis részbeni nyugati elkészítésének lehetősége (a Pala d’Oro legkorábbi, és a korona díszítő-elemeihez leginkább közelálló ábrázolásai a X. századból, egész pontosan 976-ból valók; v. ö. J. de Luigi-Pomorísac: *Les émaux Byzantins de la Pala d’Oro de l’église de Saint-Marc à Venise*, I-II. Z. úrih, 1966; szerző már ekkor leírta a Pala d’Oro, a Khakuli-triptichon és a magyar korona közti párhuzamokat, részben Wachtang Zizichvili *El icono de Jajuli* c. dolgozata alapján). A Pala d’Oro zománcképeinek legtöbbje kifejezetten a Szent Márk bazilika részére készült, Szt. Márk apostol ereklyéinek Velencébe szállítása alkalmából (a szent maradványait 830 körül vitték Alexandriából Velencébe; az ereklyéket befogadó első bazilika alapjait 836-ban rakták le, majd 976-ban leégett, a második – ma is álló – bazilika 976-tól a XI. század végéig épült, bizánci stílusban). Ezzel együtt az a nézetem alakult ki, hogy igaz lehet a korábbi feltevés a görög és a latin, azaz az alsó abroncs és a felső keresztpánt kettős eredetével kapcsolatban. Az abroncs ugyanis régebbi lehet – ez archaikusabb zománc-stílusán jól érződik, és még azon is, hogy az egyidejű készítés esetében az



arkangyal-képeknek a keresztpántra kellett volna kerülniök, az Atyához közeli „égi” szférába, ahogy az abroncson is a homlokrésznel, elől helyezték el Michaelt és Gabrielt – és még Bizáncban vagy a bizánci Transzkaukáziában készülhetett, de bizonyosan bizánci udvari megrendelésre, a felső rész pedig esetleg már a Bizánci fennhatóság alatti Velencében, ahol az alsó részhez jóval később készítették el (812-ig a bizánci császár nevezte ki a velencei dózsét, és később is szoros állami és kereskedelmi kapcsolat volt Konstantinápoly és a Velencei Köztársaság között). Akoronát díszítő képek görög-latin kétnyelvű felirataival, mely kétnyelvűség kizárólag a nyugati egyházi liturgiában van szokásban, kifejezték a nyugati és a keleti kereszténység egységét. S mivel az egyházzakadás 1054-ben következett be, akorona latin és görög nyelvű részét is ezen időpont előtt készíthették, tehát mindenképp lehetett Szent István királyé a korona, és – mint erre többen rámutattak – készítésének idejét nem lehet a jóval később rászerelt hátsó három zománcképpel meghatározni. A korona eredetileg készülhetett a velencei dózse számára, a hagyományos bizánci, pártás, görög-feliratos abroncs-koronához hozzákapcsolva a méretre elkészített latin feliratos keresztpántot, melyet

szintén készíthettek Bizáncban dolgozó, onnan kért „türk” mesterek vagy azok tanítványai, legkésőbb a X. század közepe táján; a velencei Szent Márk bazilika két belső mozaikján ugyanis boltozott, keresztpántos koronát visel a dózse. Mint említettem, a keresztpánt utólagos készítésére lehet bizonyíték, hogy erre az apostolképek kerültek – a nyugati egyház „oszlopai”, Péter, Pál, János, Jakab fölül, a Keleten térítők, Tamás, Bertalan, András, Fülöp alattuk (!), a pártadíszek takarásában –, holott szellemi értelemben, az egységes tervezés-készítés esetén az arkangyaloknak kellett volna az „égi” Atya környezetébe, az emberi szféra fölé kerülniük. Erre eddig még senki nem hívta föl a figyelmet. A dózse azután a Koronát a pápának ajándékozhatta, mely a vatikáni kincstárba kerülhetett, végül II. Szilveszter pápa a legendás álom által indítva, az eredetileg a lengyel királynak szánt koronát elküldte Vajk-Istvánnak, Magyarország fejedelmének, akit ezzel koronáztak Magyarország apostoli királyává az 1000. év karácsonya előtt, a nyugati kereszténység rítusa szerint. Az is lehet, hogy maga a pápa rendelte meg a keresztpánt elkészítését az abroncs-hoz – valamely velencei vagy milánói műhelynél, amely az akkor divatos keleti minták alapján dolgozott –, hiszen a Szt. Istváni korona-küldés története leírja, hogy a pápa koronát „csináltatott” az újonnan megtért lengyel király számára, s ez az abroncs és a keresztpánt utólagos össze szerkesztésére is utalhat, ha ezt az adatot összevetjük a korona és a Pala d’Oro rendkívül szoros párhuzamaival. Az a korona, amelyet Aba Sámuel legyőzötése után Henrik, német-római császár visszaküldött a pápának, nem lehetett a Szent

Fent: k özép-ázsiai perzsa-ötörök jellegű solymász-jelenetes rekesz-zománc a Pala d’Oro-n

korona, hanem egy másik – ugyancsak bizánci típusú, csüngős, pártás, keresztpánt nélküli (ld. a pápai regisztrum-könyvben ábrázolt korona, Csomor, 1996) –, amely még esetleg Géza fejedelemé lehetett, hisz már ő is „Stephanus Rex”-nek, koronás királynak nevezte magát pénzein, egy okiratban pedig „stephanos krales”-nek, és ismeretese a Bizánccal való szoros kapcsolatai, görög-keleti hitre térése (talán mégis kaphatott koronát Bizánctól, Bíborbanszületett Konstantin akaratára ellenére?).

In summa, úgy vélem meg kell a kedélyeknek nyugodniok abban a gondolatban, hogy a Korona nem készülhetett *ab ovo* valamely türk uralkodónak, hanem egy bizánci császárnak vagy bizánci vazallus királynak, viszont minden jel szerint bizánci

területen dolgozó türk (kazár, kabar, hun, szabir, magyar) ötvösök keze nyomán. Majd az ismert úton-módon, Velencén, Rómán át Vajk-Istvánhoz került, akinek karizmatikus, országépítő személye és feladata – kissé talán valóban a pogány korból eredő táltosfejedelmi szakralitásának hatására is – avatta „szentté” a későbbi királyokra átszármazó koronát, s a Szent Korona volt azután az, ami nélkül Magyarországon egyetlen király sem lehetett király, hiába volt a királyválasztó akarat.

(A Szerkesztőség gondolatébresztő megközelítése miatt fontosnak tartja a fenti hipotézis közreadását, de ezzel nem kíván állást foglalni más, korábbi elméletek állításaival szemben.)

H Í R E K

MEGJELENT A VISEGRÁDI ÉPÍTÉSZTÁBOROK húsz évét feldolgozó, az egyes évek munkáit tervekben, fényképeken, leírásban bemutató, gazdagon illusztrált kötet.

A TELEVÍZIÓ februárban mutatta be Osskó Judit filmjét az árvízújtotta beregi térség helyreállítási munkáinak eredményéről, márciusban Olasz Ferenc filmjét a Stephaneum épületéről.

A KÓS KÁROLY ÉLETMŰKÖTETET megjelentető MUNDUS Kiadó levélben értesítette a szerkesztőséget, hogy a Kós Károly Egyesületnél megrendelt könyveket április végén fogja tudni szállítani és a késés fejében, amelyet a kötet jelentős mértékű növekedése és mutatói apparátusának bővülése okozott, az előfizetőket Beke György: *Barangolások Erdélyben 3. – Az Értől a Kölesérig* című, most megjelent könyvével ajándékozza meg.

MÁRCIUS 25-ÉN A VIGADÓ-GALÉRIÁBAN dr Bakondi György, katasztrófavédelmi főigazgató nyitja meg a beregi újjáépítést bemutató fotókiállítást, amelyet a gulácsi és tákosi építészeti helyreállítást irányító Triskell és Kvadrum iroda állított össze és amelynek anyaga vándorkiállításként járja az országot. Mellékletünk e kiállítás kísérő kiadványaként foglalja össze a helyreállítás néhány általános tapasztalatát és a Kós Károly Egyesülés részvételét ebben a nemzetközileg egyedülálló munkában.

A VÉDEGYLET tavaly november végén adta közre másodikban féléves jelentését a Jövő Nemzedékek Képviselője által készített vizsgálatok eredményeiről. A több szervezet munkáját összefogó képviselői figyelme ebben az időszakban a jelentés szerint elsősorban a budapesti zöldterületek csökkenésére, a mezőgazdasági géntechnológia terjedésére, a győr-bácsi hulladékégető kérdéseire, a kistéleplési szennyvíztisztítók szabályozási és finanszírozási problémáira és egy természettel együttműködő bodrogközi gazdálkodási kísérletre irányult. A beszámoló beszerezhető a Védegyletnél (1051 Bp. Vörösmarty tér 1. tel: 3176482 e-mail: vedegyletiroda@zpok.hu), amely december óta zoldirodalom@zpok.hu postacímen heti rendszerességgel beszámol az érdeklődőknek a környezetvédelemmel foglalkozó folyóiratok tartalmáról, illetve ismerteti az e témakörben megjelent fontosabb könyveket és segít azok beszerzésében.

A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS VÁNDORKIÁLLÍTÁSA folytatta útját a szabadkai bemutatót követően Újvidéken. Április 19-én Pécsen nyílik meg a kiállítás az Egyesülés konferenciájának egyidejű megrendezésével.

JEL, JEL, JEL címen jelent meg Varga Csaba könyve az abc (legalább) harmincezer éves történetéről. A tiszta logikával, matematikai alapossággal leírt elemzés egészen új bizonyítékokat tár elénk az emberi értelem ősi létezéséről, és új fényben mutatja be az emberi fejlődésről kialakult, az iskolai képzés által fenntartott és a tudományos világ által érinthetetlennek tekintett evolucionista nézetet, amely szerint töretlenül haladunk előre a tökéletesedés útján. A könyvből a múltunkról kapunk olyan felemelő képet, amely segíthet a körülöttünk lévő valóságot ennél reálisabban értékelni. Különösen érdekes a szerző elemzése az ős abc és a Kárpát-medencében megmaradt rovásírás jelei közötti hasonlóságról.

AZ ITA WEGMAN ALAPÍTVÁNY három kurzust szervez (március 26-28., május 24-25. és június 14-15.) neves antropozófus orvosok (David Ritchie, Olaf Titze és Olaf Kobb) részvételével a gyógyászat és házi betegápolás témakörében. Bővebb felvilágosítás a 3037746-os telefonon kapható.

A MAGYAR EURITMIA – MOZGÁSMŰVÉSZETI TÁRSASÁG felvételt hirdet szeptemberben induló euritmiaképzésre. Az érdeklődők számára alapozó és ismerkedő hétvégeket szerveznek április közepén és végén a pesthidegkúti Waldorfiskolában. Érdeklődni lehet a 06/26/361798-as telefonszámon.

IDÉN IS MEGJELENT a Kós Károly Egyesülés múlt évi tervezési munkáit összefoglaló xeroxozott tervgyűjtemény. Korlátozott számban hozzáférhető az Alapítványnál (tel: 2091-174)

WAGNER NÁNDOR emlékére rendezett vetítést és fényképkiállítást az Academia Humana Wagner Nándor Emlékét Ápoló Alapítvány a MÉSZ székházában. A filmek és a fotók bemutatják az előző számunkban ismertetett *Filozófiai kert*alkotójának egyéb művészeti alkotásait és az általa alapított Tao Intézet általa tervezett épületegyüttesét. Ez utóbbit szeretnénk a közeljövőben részletesen bemutatni Olvasóinknak a Wagner Nándorral folytatott beszélgetések anyagának ismertetésével együtt.

HUSZADIK SZÁZADI DOKUMENTUMOK

A globalizáció nem csupán magától zajlik – ezt hihetetlenül befolyásos emberek egy viszonylag kicsi csoportja tervezi és kivitelezi, akik aláássák a demokratikus és véleményformáló rendszereket a saját céljaik elérése érdekében. És mindenre kiterjesztik törvényes uralmukat – beleértve genetikus tulajdonukat, téged is.

(részlet a nyugati hatalmi elittel foglalkozó honlapról; www.bilderberg.org)

2001. szept. 11-e mély cezúrát, szakadékot vágott a történelem menetébe. De nem egy mindenki által áhitott jobb világ látszik közeledni az innenső parton, hanem úgy tűnik, egy bizonytalan, végül is nem a magunk kezdeményezésével meghatározott, s az eddigiekénél sokkal kényszerpályásabb „új világrend”, amit nevezhetünk akár „a gazdagok Negyedik Birodalmának” is. Ennek forgatókönyvét első ízben egy sajátos „térkép” közölte a világgal, amely az Economist 1990. szept. 1-i számában jelent meg. Ez a térkép Európát természetes kontinentális helyzetéből kiszakítva, Amerikába olvasztva ábrázolja, míg a többi világrész, illetve „ideológiai egység” elszigetelten, magára hagyatva úszik a világóceánon, mint „Euro-Ázsia, Iszlamisztán, Konfuciania és Hinduland.”

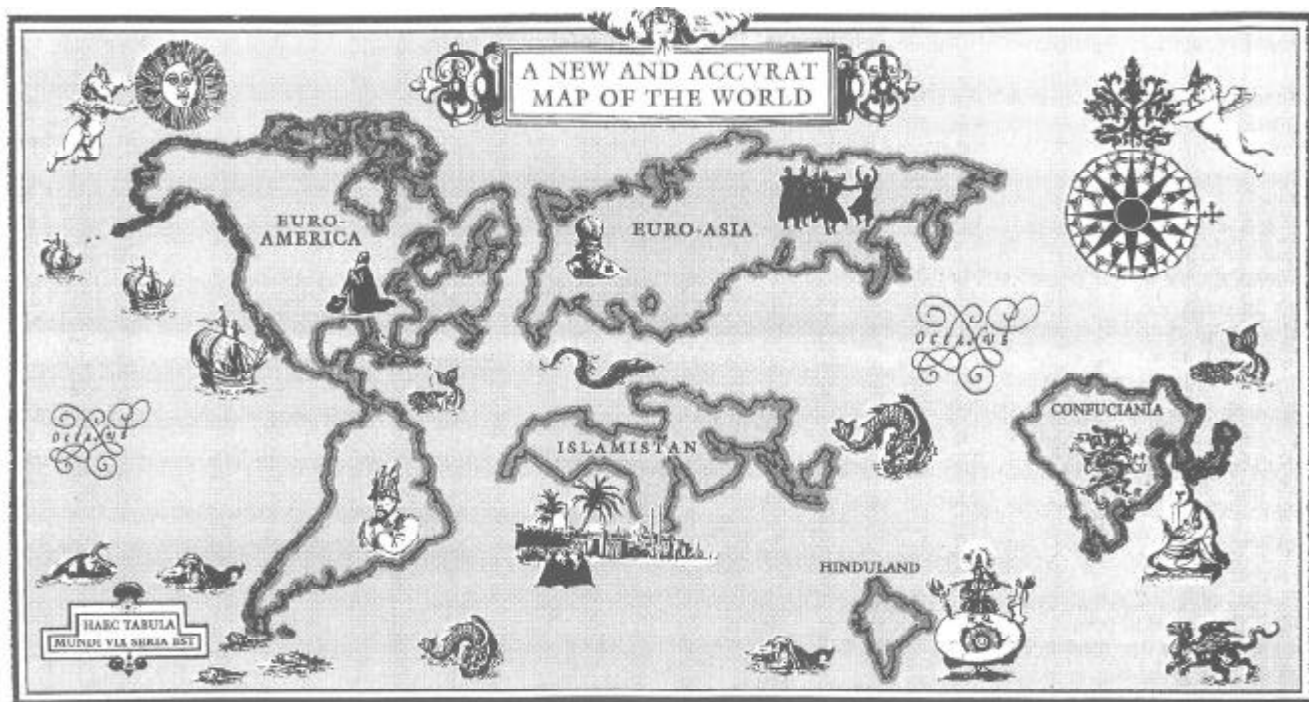
A XIX. század vége felé hasonló térképek kerültek nyilvánosságra – mint ma már tudhatjuk: angol szabadvásárosok köréből –, csak akkor még Európa „demokratikus” átalakítását illetően, e térképeken például már szerepelt a Német Birodalom és a Monarchia szétdarabolása, és Oroszországot prózai egyszerűséggel csak „Russian Desert”-nek, orosz sivatagnak szerették volna látni a „kartográfusok”.

Kik viszik tovább ezt a fáklyát, amelynek fényében az USA most egy új világrend kialakításának az Öböl-háborút

követő, újabb radikális lépéseit teszi a „világdemokrácia” és a világ „terrorizmustól való megvédése” jelszavával? Döntő szempontokat adhat, ha az interneten a szept. 11-i New York-i és washingtoni támadásokra vonatkozó háttérinformációkat böngésszük. Ezt tettem magam is, és elmondhatom, hogy az eredmény több volt mint meglepő, és bevilágított abba a fent említett szakadékba, amelyet a WTC és a Pentagon elleni támadások hasítottak az életünkbe. Nem tudom, hogy vajon azok, akik e támadások mögött állnak, tisztában vannak-e azzal, mi lapul a szakadék mélyén? Milyen ösztönöket szabadítanak fel még jobban, mint eddig?

Kicsoda valójában Osama bin Laden?

A jólérsült és az általános háborús uszítástól és hazudozástól, valamint a jobb- vagy baloldali előítéletektől is mentes amerikai Executive Intelligence Review (EIR), Lyndon H. LaRouche lapja hozott nyilvánosságra a támadások után, 2001. október 5-i számában közérdeklődésre számot tartó információkat (www.eir.com) mindenekelőtt Osama bin Laden személyéről, *Why the Real Name Is 'Osama Bin London'?* címmel. Megtudhatjuk, hogy az állítólagos terroristavezér, *Osama Bin Laden ténylegesen az amerikai és a brit titkosszolgálat teremtménye, aki a Zbigniew Brzezinski és Trilateralis Bizottságának elvei szerint működik, mely mögött Samuel Huntington teóriája húzódik, a Clash of Civilizations – , a civilizációk összecsapása, amely a hidegháború (harmadik világháború) utáni amerikai külpolitika globális érdekeinek megfelelő ellenséggé kialakítását tűzte zászlajára.* Huntington e címmel megjelent könyve a hideg racionalizmusba csomagolt gyűlölet új bibliája, amely most már nyíltan felhagy az emberi jogok hangoztatásával és az emberiséget



etnikai és kulturális törésvonalak mentén szemléli – a Huntington köréből kikerült világtérkép jegyében. Az EIR-cikk elmondja, hogy *a mesésen gazdag szaudi családból származó Osama bin Laden elsősorban unokatestvére, Salim bin Laden sejk révén került bizonyos körök figyelmének középpontjába. Ez a Salim bin Laden annak a négy szaudinak egyike, akiknek megengedték, hogy belépjen az angol Fülöp herceg exkluzív 1001 Club-jába, amely a World Wildlife Fund pénzügyi támogatója. Salim Bin Laden sejket úgy ismerik, mint aki kifejezetten anglofil, még a szaudi mértéknél is jobban. Salim sejk is talált amerikai patrónusokat, 1979-től az idősebb George Bush fiának, a jelenlegi amerikai elnöknek üzleti partnere lett, a Bush-család Zapata Oil and Arbusto Ltd. cégeiben. Az afgán háború kitörése óta (1980) Salim sejk már egy domináns figura volt az angol Bank of Credit and Commerce International-nél, amelyet Thatcher és Bush használt titkos afgán háborújuk támogatásához. Osama, akkor 20 évesen, a sejk fiatalabb partnere volt az üzletben. Lelkesedése az „afgán ügyért” és 400 millió dolláros személyes érdekeltiségeért érthető.* Amikor 1988-ban a szovjetek kivonultak Afganisztánból, Bush és Thatcher „szabadságharcosoknak” nevezte a mudzsahedeket, akik mindazonáltal brit titkosszolgálati kontroll alatt maradtak. Közülük számosakat Észak-Afrikában és a Közel-Keleten vetettek be, mint „iszlám terrorista csoportokat”, brit geopolitikai célok érdekében. Bin Laden Anglia „fő hadbiztosa” maradt e csoportok számára. Ennyit Osama Bin Ladenről, aki nyilvánvalóan nem hasonlít a médiák által elénk állított „barlangi emberhez”, akit úgy tűnik leginkább Londonban kellene keresni, ha meg akarná valaki is találni... Nem véletlen, hogy a szaudi titkosszolgálat 2001 nyárutóján lemondott feje, Turki al Fejszal herceg megvetően írta Ladennek nyilvános levelében: *You are a rotten seed, like son of Noah* (rothadt mag vagy, mint Noé fia) – azaz népe elárulásával vádolta. Turki meglátogatta bin Ladent 2001 júliusában, amikor az Dubaiban egy amerikai kórházban kezelte magát az urológiai osztályon. Ugyanekkor a CIA két másik ügynöke is járt nála, mint a Guardian 2001. nov. 1-i száma közli francia hírszerzési forrásokra hivatkozva.

Hozzáteszem: ez a történet semmit nem von le az erőszakos izraeli területfoglalókkal szembeni palesztin ellenállás jogosságából. De hogy a közel-keleti béke miért késik mind egyre, arra nagyon is magyarázatot adhatnak bizonyos „alterroristák” nyugati kapcsolatai.

Amerikai tábornokok Amerika ellen?

Nem kevésbé érdekes a szept. 11-i események hátterének megértése szempontjából az az ugyanebből a forrásból származó beszámoló, amely az elmúlt években napvilágra került, korábban állami titkosítás alatt lévő dokumentumokat ismertet. Az EIR cikke: *When US Joint Chiefs Planned Terror Attacks on America – Amikor USA vezérkari főnökök terveztek terrortámadásokat Amerika ellen.* A cikk James Bamford könyvére hivatkozik (*Body of Secrets: Anatomy of the Ultra-Secret National Security Agency – A titkos testület: A szupertitkos Nemzetbiztonsági Ügynökség anatómiája*), de az EIR megszerezte a könyvben szereplő dokumentumokat is. Eszerint 1962-ben, a CIA által elhibázott Disznó-öbölbeli akciót követően amerikai tábornokok kubainak

álcázott terrorakciókat terveztek az USA ellen, hogy Amerikát egy Kuba elleni háborúba rántsák. A teljes Pentagon projekt „Mongúz hadművelet” néven volt ismert, Edward Lansdale volt a felelőse (a CIA munkatársa, a Pentagon Különleges Műveletek Hivatalának helyettes igazgatója abban az időben) és Lyman Lemnitzer tábornok, a Vezérkari Főnökség parancsnoka az Eisenhower-kormány idejéből. Lemnitzer memoranduma, melyet a vezérkari főnökökhöz intézett, *Igazolás egy Kuba elleni USA katonai intervenció számára* címet viselte (*Justification for US Military Intervention in Cuba*), és azt állítja, hogy *az elgondolások alapján az amerikai katonai intervenció melletti politikai döntés a fokozott amerikai-kubai feszültségek időszakának eredménye lesz, amely az Egyesült Államokat olyan helyzetbe hozza, hogy igazolható sérelmeket szenved. A világ közvéleménye és az ENSZ szemében a kubai kormányt elhamarkodottnak és felelőtlennek kell feltüntetni, mint amely riasztó és kiszámíthatatlan fenyegetést jelent a nyugati félteke békéjére.* A lényeg: a tábornokok részletes terveket dolgoztak ki saját országuk megtámadására, amit amerikai katonai, félkatonai alakulatok vittek volna véghez. E támadások között ilyenek szerepeltek volna: *Felrobbanthatnánk egy amerikai hajót a Guantanamoi öbölben, és Kubát vádolnánk, vagy felrobbanthatnánk egy távirányítású hajót kubai vizeken. A memorandum hidegen előrelátó: az elesettek listája az amerikai lapokban a nemzeti csüggedés egy segítő hullámát eredményezné. Aztán: Néhány plasztikbomba felrobbantása gondosan kiválasztott helyeken, kubai ügynökök letartóztatása, és előkészített dokumentumok kibocsátása ugyancsak segítenének.* Egyéb akciók között javasolták, hogy használjanak ál-szovjet MIG harci repülőgépet polgári repülőgépek megtámadására, támadják a felszíni hajózást, és semmisítsenek meg amerikai katonai gépeket. *Gépeltérítés a polgári légiforgalomban és a repülőtereken* ugyancsak a javaslatok közt szerepeltek, és a legkidolgozottabb terv mind közül: *amerikai polgári légijárat lelövését szimulálni kubai légtérben.* Kennedy elnök elvetette a tervet, és Lemnizert utasította, hogy minden vonatkozó dokumentumot semmisítsenek meg. Mindazonáltal a dokumentumok némelyike megmaradt, bár évtizedeken át a legszigorúbb titkosítás alatt. Nem kizárt, hogy a Kennedy elleni merénylet számai az elnökkel elégedetlen tábornokok körébe vezettek.

Pearl Harbor

Mint látni, ezek a korábban titkosított információk épp az amerikai hivatalos szervek jóvoltából kerültek napvilágra, egyébként az 1995-ös *Freedom of Information Act*, az Információ Szabadságának Törvénye jegyében, az igazság – ez a legkülönösebb az egészben – mégsem kerül be a köztudatba. Egyfelől a médiákban dolgozók hihetetlen önállótlanágát, másrészt az emberek lanyha beletörődését illetően mindez végtelenül lehangoló. Vajon tényleg ennyire alszunk?

Ez a helyzet a 1941. december 7-i Pearl Harbor-i katasztrófával is, amelyet kifejezetten párhuzamként hoztak fel az amerikai sajtóban a szeptember 11-i támadásokat követően, és 2001. májusa óta a Walt Disney stúdiók által készített romantikus filmet is láthatunk erről, természetesen a tények bemutatása nélkül. De mik is a tények? Robert B. Stinnett, oaklandi újságíró, aki az idősebb George Bush alatt szolgált a

II. világháborúban, utána járt a dolgoknak, és szenzációs könyvet írt *Day of Deceit – The Truth about FDR and Pearl Harbor* címmel (A megtévesztés napja, az igazság Franklin D. Roosevelt-tel és Pearl Harborttal kapcsolatban; a cím utalás a Roosevelttel által *Day of Infamy*-nek, az *aljasság napjának* nevezett tragédiára), amely 2000-ben jelent meg a Free Pressnél.

Könyvének lényegét egy háromoldalas cikkben összegezte (forrás: www.independent.org). A szerző – ugyancsak az információ szabadságára vonatkozó törvény révén hozzáférhető dokumentumok alapján – korabeli hírszerzési információk százait, *top secret* üzeneteket, tábornoki titkos naplót át vizsgálva nehéz kérdéseket boncolgat: beleprovokálta-e Roosevelttel a japánokat az amerikai tengeri flotta megtámadásába, illetve tudott-e előre a támadásról, s eltitkolta-e azt Hawaii katonai parancsnokai, Kimmel admirális és Short tábornok előtt? *Roosevelt úgy hitte, hogy Japán provokálása egy Hawaii elleni támadásra az egyetlen eszköz 1941-ben, hogy legyőzze az első, erőteljes amerikai intervenció-ellenes mozgalmat, amelyet a repülés hőse, Charles Lindbergh vezetett. Ezeket a háború-ellenes nézeteket 1940 és 1941 között az amerikai közvélemény 80 %-a magáénak vallotta. Az amerikai Tengerészeti Hírszerzési Hivatalnál ekkor Arthur McCollum tábornok vezetésével nyolc provokációt dolgoztak ki, hogy Japánt és Amerikát összeugrasszák, és Amerika beléphessen a II. világháborúba, és ezzel még inkább beavatkozzon Európa életébe. Ezek egyikét, mely szerint az amerikai flotta gerincét Hawaii körzetébe kell vezényelni mintegy csaliként egy japán támadáshoz, Roosevelttel elnök gyorsan elfogadta. Az amerikai hírszerzés által elfogott és megfejtett japán katonai és diplomáciai üzenetek alapján Roosevelttel már 1941. januárjában tudtak a japánok tervéről, Pearl Harbor megtámadásáról. Majd 1941. november 27- és 28-án Kimmel admirálist és Short tábornokot utasították, hogy a csapatok védekező állást foglaljanak el, mert az Egyesült Államok azt kívánja, hogy Japán tegye meg az első lépést. A parancs közvetlenül Roosevelttel elnöktől jött. A felelet tehát, melyet Robert Stinnett kérdésre adható: igen, Roosevelttel beleprovokálták Japánt az amerikai flotta megtámadásába, hogy ezzel megszerezzék a kongresszus támogatását a II. világháborúba lépéshez; továbbá Roosevelttel előre tudták a támadás pontos időpontját, de azt szándékosan nem közölték sem az érintett csapatok parancsnokaival, sem az amerikai néppel. A Pearl Harbor elleni japán támadás 2403 amerikai férfi, nő és gyermek életébe került, a sebesültek száma 1178 volt.*

Milyen következtetéseket kell levonnunk mindebből?

- Törekednünk kell a hiteles tájékozódásra és tájékoztatásra, mert nem engedhetjük meg azt a luxust, hogy életünket félreinformálva éljük, holott rendelkezésre állnak a megfelelő információk.
- Láthatjuk, hogy a radikális és ellentmondásos eszközök felhasználása a világesemények befolyásolására korántsem idegen bizonyos anglo-amerikai köröktől. Mint ilyen, a *Skull and Bones* (koponya és csontok) nevű titkos rendet szokták említeni; az Egyesült Államok külpolitikai tervező műhelye, a *Council of Foreign Relations* és más elitképzők tagjai közül számosan tagjai e sajátosan kortévesztő rendnek, például az idősebb George Bush vagy korábban Roosevelttel

elnök. (Lásd: Anthony C. Sutton: *The Wall Street and the Bolshevik Revolution* és *The Wall Street and the Rise of Hitler*, illetve *America's Secret Establishment – An Introduction to the Order of Skull and Bones* című műveit.)

- A parlamenti választások közeledetével – és ezt e lap közönségének nyilván nem kell ecsetelni – tudatában kell lennünk, hogy ma egyedül a Fidesz vezette koalíció képviseli a nemzet egészének szociális-egzisztenciális érdekeit, és Európa más vezetőihez hasonlóan egy nemzeti hagyományában eleven, öntudatos Európa híve.
- Szélesebb távlatokban: az Európa Unióhoz csatlakozva közelebb kerülünk azokhoz a célokhoz is, amelyek jegyében az USA most lényegében egy IV. világháború elindításán dolgozik, saját hosszútávú érdekeinek megfelelően. Csak reménykedni lehet, hogy a Nyugat és a Kelet más országainak felelős vezetői a helyzet komolyságára tekintettel, s tanulva a huszadik századi történelmi sorsfordulókból, nem csatlakoznak Amerika, illetve az Amerikát is bizonyos fokig eszközként használó nemzetközi gazdasági és hatalmi elit gigantomán, konspiratóriás elképzeléseihez és akcióihoz, hanem békés megoldásokat szorgalmaznak.

A katolikus templomok ajtajára kifüggesztve az alábbi levelet láttuk; a Szerkesztőség érdemesnek ítélte Olvasóink figyelmére is.

ÜDVÖZÜLJÜK A SZOCIALISTA ELLENŐRZŐ CSOPORT TAGJAIT TEMPLOMUNKBAN!

Az ellenőrző csoport tagjai érezzék magukat vendégek nálunk! Ha el akarják kerülni a fölösleges feltűnést, az alábbi magatartási szabályokat ajánljuk figyelmükbe:

- Belépéskor térdeljenek le, majd vessenek keresztet (homlok, szívájék, bal váll, jobb váll érintése)
- Amikor mindenki föláll, álljanak föl, amikor a pap azt mondja/énekli: „evangélium szent ... könyvből”, rajzoljanak kis keresztet a homlokukra, szájukra, szívükre.
- FONTOS: amikor a hívek többsége elindul sorban a pap elé, hogy egy kis fehér ostyát vegyenek át, Önök ezt ne tegyék. Ez ugyanis kifejezett katolikus hitvallás lenne. Természetesen szívesen látjuk Önöket olyan fölkészítő tanfolyamon, ami után ezt a hitvallást lehetnek; ha szükséges, megkeresztelkedhetnek és elsőáldozók lehetnek. A részleteket a pappal beszéljék meg mise után abban a helyiségben, ahova a pap ki-megy (sekrestye).
- A gyóntatószékbe is bejöhettek, de magnót hozni súlyos modortalanság lenne. Ehelyett inkább már most, írásban közöljék kedves ellenőreinkkel, hogy amennyiben a gyóntatószékben rákérdeznék, mindegyik gyóntatóátya elmondaná, melyik pártra fog szavazni.

Ami a templomunkban folyó, politikai témájú igehirdetést illeti: Önök nagy terhet vettek le a papság válláról. Az, hogy Önök idejöttek, minden politikai témájú prédikációnál világosabban beszél arról, hogy mit várhat az egyház az MSzP kormányra kerülése esetén. Biztosítjuk Önöket arról, hogy ezt híveink az Önök idejövételéből világosan értik, és a szavazóurnák előtt sem fogják elfeledni.

ELMÉLKEDÉS EGY SZTÁNAI ÚTIJEGYZET KAPCSÁN*

„A sztánai farsang hagyományörző és közösségfejlesztő eseményként a Sztánai völgy kistérségfejlesztési program részét képezi. Az esemény résztvevői - helybéliek és vendégek egyaránt - a faluközösség morális támogatása mellett, a részvételi díj befizetésével a falu infrastrukturális fejlesztéséhez is hozzájárulnak.” (Részlet a farsangi meghívóból)

Tájat, emberi közösséget gyógyítani mindenütt nehéz. Erdélyben, ahol a tekintet keresi még az erdőt, ahol a „lelkek belső hullámozása” lázasabb mint máshol, még nehezebb. Nagy volt a kísértés, hogy ha már egy megmagyarázhatatlan belső hang hatására, „kertész” létünkbe belevágtunk ebbe az emberpróbáló feladatba, akkor legalább a könnyebbik megoldást válasszuk: „a lelkesedés és a tehetetlenség hangulatos együttesét” építsük fel magunkban. A lelkesedés azonban Sztánán is kevés, ha nincs mellette a tehetetlenséget legyőző hit. Hit a vállalt munka értelmében, bizalom egymásban – minden őszintén segíteni akaró és tudó ember részéről. Csak így lehet megmaradni az úton, melyen a szakmai hitvallás mellett valóban a lelkesedés indított el két évvel ezelőtt. Csak így érezhetjük azt, hogy úton lenni boldogság.

Tájat formálni csak az embereken, a közösségeken keresztül érdemes. Lehet, hogy ez a munka szélmalom-harcnak tűnik de semmiképpen sem az. Erre azonban csak szívós, hónapokon, éveken át tartó, kudarcokkal tarkított, sokszor önmaga ellen folytatott csaták árán döbben rá az ember.

„A sztánai farsang megtörtént. A fiatalok is hazaugrottak. Előkerültek nagyanyáik öltözékei. A lehullott gyöngyöket visszavarták, és a legkisebbek boldogan ugrándoztak...”

Jobban ráérezni, találóbban megfogalmazni a sztánai farsang benyomásait nehéz lenne. Azt azonban, hogy milyen szellemi-lelki kapcsolatok állnak a farsang háttérében egy „arra tévedt” nehezen értheti meg. Éppen ezért szerettünk volna nem a „megmentés-játék”, hanem a segítő jobb egyetemes hullámhosszán mozgó emberek felé kitérni, őket belevonni ebbe a számunkra felelősségteljes, a sztánai „kisemmizettek” számára talán épp az önbecsülés újrafelfedezését katalizáló folyamatba, aminek a farsang volt az egyik mérföldköve. Merem remélni, hogy a sztánai farsangon kevesen voltak az „arra tévedtek”. Erre utalnak azok a visszajelzések, amelyeket mind a helybéliektől mind a „vendégektől” kaptunk. A farsang nem csak arról szólt, hogy a fiatalok hazaugrottak, előkerültek nagyanyáik öltözékei, és a gyerekek boldogan ugrándoztak, bár szerintem ez sem mellékes. Határkövet jelentett, melyet az eltelt másfél év alatt nem sikerült átlépni. Nyitott kaput a sztánai lelkek felé.

A zárkózottság, a bizalmatlanság felengedett, a szűrő lyukai kitértek. Már nemcsak a felszínen lebegő, mindennapi gondokat sikerül érzékelni, már nem érezzük idegennek magunkat, már befogadnak a „szétújított, romlásnak indult” sztánai házak... Már a „kisemmizettek” közül is akad olyan, aki jövőképét próbálja megfogalmazni. Nem sajnálni, és nem bíráltni kell őket. Ösztönös kedvességükből ne gerinctelenségre asszociáljunk.

*Válasz Kőszeghy Attilának – Gyöngyökkel kivarrrva, Országépítő 2001/2.

A szellemi-fizikai összetartozás tudatosítása szükséges a sztánai közösségen belül, illetve a közösség és az általa belakott, szimbólumokkal teli táj között. A Csigadombon eregetett sárkány legyen az örökké Sztána fölött lebegő, segítő jobb szimbóluma, a soha le nem hulló, útmutató csillag.

A népművészetet, hagyományokat kicsúfoló igénytelenséggel lépten-nyomon találkozhatunk. Ezalól Sztána sem kivétel. Ki kell mondani, de ezt úgy is meg lehet tenni, hogy ne fájjon. A lélekben okozott sebek lassan gyógyulnak, akár a táj sebei.

2001 június, Sztána. Könyveket hoz a posta Budapestről. A főteri itatóvályút helybéliek újíják fel. A patakmeder kövezése folyamatban van. Az asszonyok kürtös kalácsot sütnek. Farsangra készül a falu.

Fekete Albert, okleveles tájépitész (Sztánai Műhely)

A Sztánai-völgy Erdély nyugati részén, Kalotaszegen, Alszege, Felszege és Nádásmenten találkozásánál található. Olyan természeti, táji és kultúrtörténeti értékekkel, néprajzi hagyományokkal rendelkezik, amelyeknek feltárása és védelme a vidék településeinek szellemi és gazdasági fellendüléséhez vezethet.

A kolozsvári Szentimrei Alapítvány felkérésére 1999 őszén a Szent István Egyetem tájépitész hallgatói és tanárai tájfelmerést végeztek a Sztánai-völgyben. A vizsgálat célja a Sztánai-völgy természeti, táji erőforrásainak és értékeinek feltárása, és ezzel párhuzamosan a demográfiai trendek, a kistérség társadalmi-, gazdasági- és kultúrtörténeti fejlődésének elemzése volt. Számos erdélyi és magyarországi társulás, szakember támogatta a munkát, szervezéssel, előadással, szakirodalommal. A terület felmérése, vizsgálata és a különféle értékelések újabb feladatokat, tennivalókat teremtettek, így az eredetileg egyszeri felmérésre toborzott egyetemi csapat állandó munkacsoporttá alakult. Idővel a tájfelmerésként induló munka kistérségfejlesztéssé nőtte ki magát. A munkacsoport az eltelt két és fél év alatt igazi szellemi közösséggé, a Sztánai Műhelyé kovácsolódott. (Tagjai: Kesselyák Noémi, Fehér Orsolya, Jánosi Dóra, Csaba Kinga, Kristály Anikó, Takács Edvárd, Kabai Róbert, Szakács Barnabás, Fekete Albert)

A SZTÁNAI-VÖLGY PROGRAM EDDIGI ESEMÉNYEI:

- 1999 Tájfelmérő tábor, értékelés, dokumentáció és annak bemutatása Kolozsvárt és Bánfyhunyon
- 2000 Kari TDK dolgozat, a dokumentáció bemutatása a zürichi tájvédelmi konferencián, és a tusnádfürdői műemlékvédelmi konferencián. I. díj az „Európai táj” pályázaton. Újabb tájfelmérő tábor, anyagának bemutatása a KKE vándorkiállítás keretében, a dokumentáció továbbfejlesztése és bemutatása a dubrovnikai ECLAS konferencián. Kistérségi tanácskozás a kalotaszegi Zsobokon.
- 2001 Hagyományörző farsang Sztánán, polgármesteri találkozó, előadás a tusnádfürdői műemlékvédelmi konferencián és a KKE nyári találkozóján. Terepmunka a sztánai főtéren. Nyertes kutatói pályázat. Szüreti bál Sztánán.
- 2002 Sztánai tájkép – fotókiállítás Budapesten, hagyományörző farsang Sztánán.

HÍREK, BESZÁMOLÓK

MARKO POGACNIK, szlovén szobrász és földgyógyító legújabb könyvében a kultúra és az emberi lélek női oldalával és annak jelentőségével foglalkozik. *A Gaia lánya, Isten női aspektusának újjászületése* (The Daughter of Gaia, Rebirth of the Divine Feminine; Findhorn Press, 2001, Scotland) az istenség női princípiumához való visszatéréshez nyit utat, legyen ez személyes életünkben, a kultúra egészében, az állatvilágban, vagy a táj szent dimenzióiban.

Pogacnik szerint a földön egy új jelenség „Gaia újjászületése” vette kezdetét. Isten női aspektusa különféle módokon igyekszik ismét kapcsolatot teremteni az emberiséggel. A könyv célja, hogy bemutassa az emberi lélek kapcsolatát az Istenanyával, a Szentháromság női megfelelőjével és a Fekete Szüzzel, továbbá ezeknek az archetípusoknak az emberi történelem során különböző formában történő megjelenéseivel. Az emberi lélek aspektusa mellett ugyancsak elemzi a világszerte megtalálható tájtemplomok szerkezetét, valamint a Szűz és a különböző állatok csoport-lelkének kapcsolatát.

Részlet a könyv bevezető fejezetéből:

„Az a furcsa helyzet, hogy életem során három alkalommal kerültem közvetlen közeli kapcsolatba az Istenanyával, mindháromszor egy-egy évtized 1980, 1990 és 2000 elején. A legelső ciklus különböző felkavaró álmokkal kezdődött, amit egészségi problémák kísértek. Akkoriban énem férfi oldala még nem volt készen arra, hogy elfogadja a női tudatosságot és meglehetősen lázongott. Nem is igazán értettem, mi történik. Akkori tevékenységem közepette, hogy egy alternatív ökológiai módszert dolgozzak ki, és erre felhívjam a társadalom figyelmét, nem fogtam fel az Isten női aspektusától származó inspiráció lényegét és ez így hamar elveszett. Egy évtizeddel később egyfajta lelkes belső fellángolást tapasztaltam, azonban ez a tűz sem tartott túl soká. A későbbiek során beszámolok arról, miért is aludhatott ki.

Most, a harmadik évezred küszöbén, más a helyzet. Két évtizedes küszködés után, melyet azért folytattam, hogy az Isten és az Istenanya közötti kapcsolat lényegét megértem, férfi énem elfogadta azt a tényt, hogy trónját egy hölgygel kell megosztania. Férfi létem ellenére, őszintén igyekszem tudatában lenni saját magam és a környezet női aspektusának is. Talán korábban túlságosan mentálisan törekedtem erre, és nem voltam megfelelő módon ráhangolódva az Istenanya jelenlétének érzelmi dimenzióira. Azonban ennek is megvan a jó oldala. Időközben sokat tanultam Isten női aspektusáról, és mélyen megtapasztaltam az Istenanya jelenlétét a tájban és a különböző kultúrák és korszakok tájtemplomaiban.

Mégis, a két évtizedes felkészülés után, most is félelmetesen megrázó volt az Istenanya jelenlétének erőterébe történő belépés. Még egy halál-közeli élményen is keresztül kellett mennem, melyet három hónap fájdalommal teli tisztítási és összehangolási időszak követett. Lehet, hogy csak azért történt mindez, mert férfi vagyok?

Van egy rejtély, amit csak lassan és fokozatosan kezdek megérteni. Arról van szó, hogy a testbe inkarnálódott embert a Föld saját teljességének fraktáljaként alkotta meg. A Bibliában

az a mítosz szerepel, hogy Éva Ádám oldalbordájából teremtetett. Véleményem szerint ezt a történetet a patriarchális társadalom fordította a visszájára. Azt hiszem, az emberi faj képviselőjeként eredetileg Ádám teremtetett a Föld teljességét képviselő Éva fraktáljaként.

A növények, az állatok és az elemi lények a Föld-kozmosz különböző aspektusainak megnyilvánulási formái. Az emberi lényben azonban a planéta teljessége inkarnálódik. A Földön található növények, állatok és elemi lények, de még a táj erőhelyeinek és érzelmi rétegeinek különböző minőségei is – miniatűr változatban – minden egyes ember mikrokozmoszában megtalálhatóak.

Elképzelhető, hogy saját evolúciója szempontjából a Föld minket, embereket választott ki arra, hogy tovább fokozza a szellemi minőség anyagba történő inkarnálódási folyamatát. Lehetett egy pillanat, amikor Gaia – a Föld istennője – további fejlődéséhez azt találta a legjobb módszernek, hogy az univerzum pereméről lehívjon bennünket felszínére és saját teljességét az emberi lény mikrokozmoszában leképezze. Lehetséges, hogy Gaia saját jövőjét csak az anyagi dimenzióval folytatott kölcsönhatáson keresztül képes továbbszöni, ezt pedig az ember hozza be a Föld erőterébe.

Írásom során ezért hozom nyilvánosságra személyes élményeim, noha ez úgy tűnhet, mintha saját egómat akarnám fölnagyítani. Az inspiráció, ami egyben erre az írásmódra késztet, azt sugallja, hogy amikor egy általános fejlődési folyamat megakad, egy szinten megreked, akkor a Föld az egyes emberekben több billió transzformációs folyamatot indít be. Mivel az ember és a Föld tökéletes rezonanciában áll egymással, a változást célzó számtalan személyes törekvés összeadódása olyan áttörést eredményez, ami a planéta szintjén is megjelenik.

Jelenleg ilyen folyamat tanúi lehetünk. Az ökológiai problémák felgyülemzése a Föld életritmusának elnyomásával fenyeget. Ennek ellenére, az emberi civilizáció a bolygó tökéletes kontrollálására törekszik és nem hajlandó magát annak a változásnak alávetni, ami a közeledő katasztrófától megmenthetné. Mit tehetünk ebben a helyzetben?

Elérkezett az idő, amikor a Szűz a legfinomabb eszközéhez folyamodik. Egyszerre milliók szívét igyekszik megérinteni, mindenkit arra inspirálva, hogy személyes életében kezdjen el abba az irányba változni, amiről a társadalom egésze még csak hallani sem akar. Ebben a változásban rejlik jövőnk reménye. Az előre vezető utat akadályozó gát a számtalan és sokféle módon megnyilvánuló személyes törekvés és belső változás által egy pillanat alatt összeomolhat.

Mindez azt jelenti, hogy az egyén és a Föld egésze közötti speciális rezonancia révén, az önmagunkon és a személyes változásunkat előidéző folyamatokon történő munkálkodás egyenlő a Föld életének megmentésével.”

Trom Kata írása és fordítása

MARKO POGACNIK ismét Budapestre látogat. Április 19-én, pénteken este 18 órakor a MÉSZ Kós Károly termében az utolsó év eseményeit a Föld energetikai változásainak tükrében elemző nyilvános előadást tart, 20-án és 21-én, szombaton és vasárnap budapesti városenergetikai gyógyító gyakorlatra kerül sor. Az érdeklődők keressék a programot szervező Gerle Jánost (2139837 vagy 30/2448935).

KÖNYVNAPRA, június elejére jelenik meg a Makovecz Imre munkásságát 1959-től 2001 végéig bemutató 368 oldalas, mintegy 1300 illusztrációt tartalmazó kötet. Az 1996-os Makovecz Imre műhelye című könyv alaposan átszerkesztett, javított és jelentősen bővített változata, szintén Gerle János szerkesztésében. A könyv a bolti árnál (14 970 Ft) jóval olcsóbban (9470 forintért) rendelhető meg a kiadónál: Serdián Kft. 1465 Budapest, Pf 1714. Tel: 3613921, 3951570 vagy 20/5515138, e-mail: serdian@axelero.hu

LYON 2001. október 18. és december 15. között a franciaországi MAGYart rendezvénysorozat keretében került megrendezésre Lyonban Ekler Dezső, Dévényi Sándor és Kőszeghy Attila építészek kiállítása. A CAUE du Rhone (Conseil d'Architecture d'Urbanisme et de l'Environnement) benyújtott programjavaslata nyomán megvalósult kiállítást eredetileg november 30-ig látogathatták volna az érdeklődők, de a francia partner annak meghosszabbítása mellett döntött. A CAUE du Rhone meghívására október 18-20. között Ekler Dezső, Dévényi Sándor és Kőszeghy Attila személyesen is részt vettek a MAGYart kiállítás kapcsolódó rendezvényein. Így a 2001. október 18-án a CAUE által szervezett konferencián, majd 19-én a lyoni építészkar hallgatói előtt tartottak előadást. Felkerestek több neves építészeti objektumot, a La Tourette-i kolostort, Tony Garnier épületeit, Jean Nouvel operáját és Renzo Piano épülő vásárvárosát.

TALIESIN – BALATON-FELVIDÉKI NYÁRI TÁBOR A Frank Lloyd Wright Klub nyári tábort hirdet az organikus építészet iránt érdeklődőknek. A TALIESIN név – mely egy kelta szóval Wright lakóhelyeit jelöli Wisconsinban és Arizonában – az ő építészeti elveire (organikus művészeti eszmény) és oktatási gyakorlatára (cselekedve tanulni) utal. A tábor célja létrehozni egy *apprentice teamet* (építész tanonc-csapatot) mely megépíti azt, amit előzőleg pályázat útján megtervezett, megtapasztalva az építést és együttlakást.

A pályázat témája: menedékház a szőlőhegyen. A tábor dinamikus fórumot biztosít véleménycserére és aktív tevékenységre. A résztvevőknek közre kell működniük a tábor fenntartásában és üzemeltetésében. Tematikus előadások kísérik a programot, tervezzük az organikus, szolár, ökológikus építészet jeles képviselőinek meghívását. A felvetett témák között szerepelnek az építészeti tervezés elméleti és az építés gyakorlati kérdései.

Helyszín: Csobánc-szőlőhegy, (Gyulakeszi). Időpontja: 2002 július 15 és augusztus 15 között. A részvétel legkevesebb egy hét. Az általános körülmények elég kemények, közművek nincsenek, esővíz és bor van, a helyszín teljesen médiamentes. Alkalmom nyílik a természet, az „égre szegzett, kibúvó, örök csillagok” megfigyelésére, a szőlőművelés, az ősi hegyi életmód tanulmányozására, lovaglásra és nyilazásra, étkezés önálló módon, szállás saját sátorban. Közlekedés egyénileg, személyautó hasznos, távolsági autóbusszal megközelíthető a legközelebbi falu (kb. 2 km); a vonatállomás kb. 10 km-re van.

A nyári tábor támogatói a Frank Lloyd Wright Klub Budapest, az Intervallum Kft., a Tekton Stúdió Kft., Helyes Gábor építész, Ertsey Attila építész, Kovács Ferenc szőlőműves.

További információk a www.wrightclub.hu honlapon, a 30/9615-444 telefonszámon, az intervallum@acenet.hu e-mail címen.

Szekér László építész

AC SOMÁD-BÁLVÁNYOS KISREGÍÓ (Székelyföld) fejlesztési munkájának egyik fontos állomása volt a tavaly megrendezett *Lázárfalvi Kaláka*. Az alkotótábor keretén belül egy régi, faluzéli gyógyfürdőt újjátítottunk fel mintegy ötven egyetemi hallgató és a falubéliek munkájával (erről részletesebben a következő számunkban lehet majd olvasni). Idén ez a munka folytatódik. Előreláthatólag 2002. augusztus 3-11 között, Sepsibükszádon hasonló módon újítanánk fel a „Vallató” fürdőt és környékét. Minden érdeklődőt szeretettel várunk! A további részleteket később közöljük, de érdeklődni máris lehet: Pagony Táj- és Kertépítész Iroda, Ars Topia Alapítvány, 1117 Bp., Prielle Kornélia u.2. Tel: 206 2878, e-mail: pagony@axelero.hu

ARTHUR KOESTLER két nagyszéje egy kötetben jelent meg az Európa Kiadó gondozásában. A szerző tudományos-rendszerelméleti munkásságának kései és erősen vitatott műveit veheti kézbe a magyar olvasó. A *dajkabéka esete* az osztrák biológus fenegyerek, Paul Kammerer munkásságát, és ennek kapcsán a lamarckista-darwinista konfliktust; A *vakvéletlen gyökerei* az érzékfeletti észlelés, a parapszichológia jelenségeit elemzi a Koestlertől már megszokott, színes tárgyilagossággal. A könyvet fordította: Makovecz Benjamin.

MÜLLER CSABA, diplomás vándorépítész végzi Makovecz Imre kolozsvári, temesvári, sepsiszentgyörgyi munkáinak helyi műszaki ellenőrzését és a tervek romániai adaptálását. Emellett épülnek saját munkái: az itt bemutatott szászregényi református diakóniai központ, az ótordai református parókia, továbbá a kéri református templom felújítása.



SZUBJEKTÍV UTÓSZÓ

Lehet, hogy sokan világosan áttekintik ezt a kérdést, és csak én érzem úgy, hogy vénségemre megértettem valamit, ami pedig nyilvánvaló eléggé. De most, lelkesedve a felfedezés örömétől, szeretném mégis megosztani, mert hogy fontos dologról van szó, az biztos.

Több helyen is találkoztam mostanában olyan állásponttal, ami a legmerevebben elutasítja a szerves vagy vertikális vagy analógiás gondolkodást, sőt, természetesnek veszi, hogy minden, ami nem felel meg a hivatalosan tudományosnak tekintett nézeteknek, egyetlen kalap alá vonható, és ott, egy dologtól a többi mind megfertőztetvén, az a másik oldal egészében tudománytalansággal, babonasággal, és természetesen átpolitizálva a dolgokat nemzeti elvakultsággal, hierarchikus miszticizmussal (P. Szűcs Julianna), és hogy igazán cifra legyen, sámánisztikus bizsergető romantizmussal (Klein Rudolf) vádolható, azaz könnyedén kiebrudalható a komoly emberek világából.

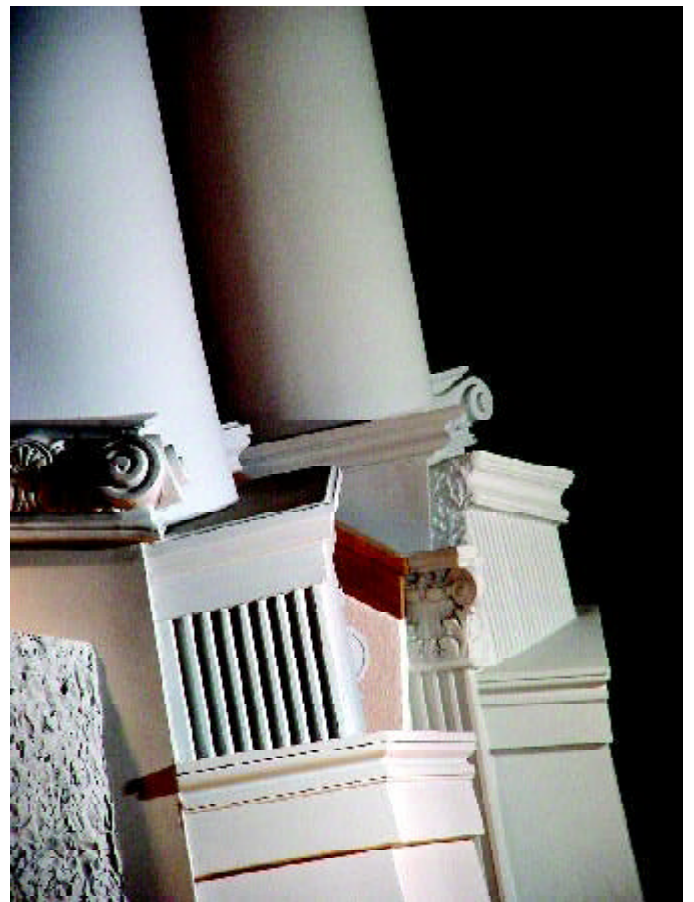
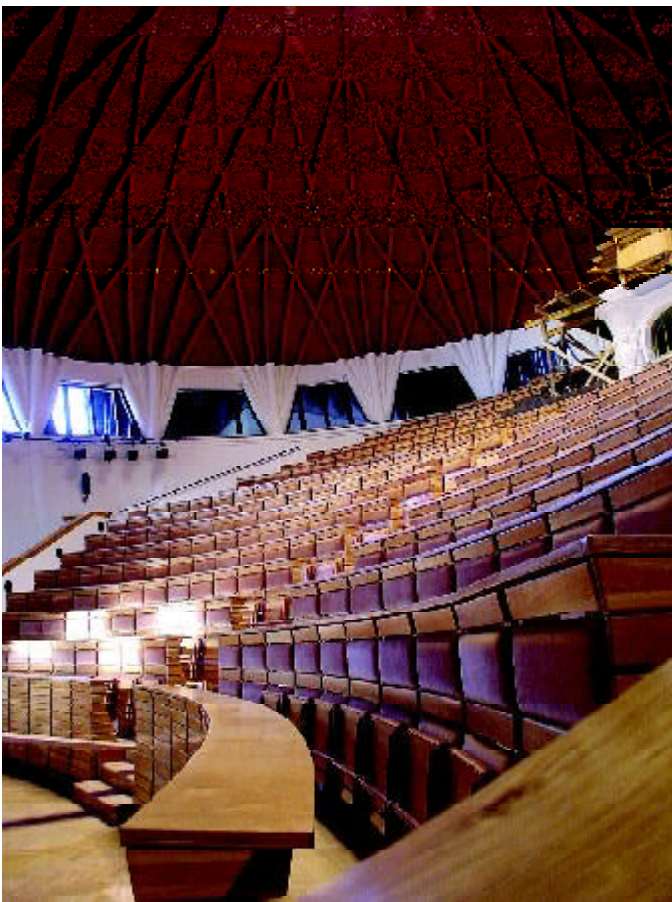
Először úgy éreztem, hogy a zsigeri tiltakozás a másképp gondolkodók ellen a materializmusba beleedermedt kétségbeesésből fakad, ami fenyegetőnek érzi a szellemi jelenlét minden fuvallatát. Ugyanezt a valóságos erőviszonyoknak megfelelően fogalmazva: az anyagi érdekelttség mentén kialakuló globalizáció ösellségének tekinti a szellemi érdekek minden megnyilatkozását, tudva jól, hogy a globalizáció valódi, általa elorzott, elfoglalt terepe a szellemi összetartozásé, és tudva jól, hogy bár a materiális síkon minden eszköze adott a (demokrácia látszatába öltöző) egyeduralomra, a szellemi síkon nincs esélye felvenni a versenyt, de ennek bekövetkeztét hosszú távon elodázhathja. Úgy éreztem, hogy a mind több területen jelentkező szellemi kielégületlenség és ebből következő érdeklődés a metafizikai jelenségek iránt, a tudomány különféle ágaiban a huszadik században bekövetkezett elbizonytalanodás a saját, addig szilárdnak hitt alapjaival szemben elegendő indok a csak biztos talajon mozogni képes gondolkodók számára, hogy a globalizáció jelenlegi, igencsak kritikus szakaszában elkötelezett katonaként (nem először és nem utóljára) új rohamra induljanak a szellem minden megnyilatkozása ellen. Azt véltem, hogy az egyébként is folyamatos ádáz küzdelemben sötétség (elfogultság, elvakultság, önérték, hatalom) és világosság (nyitottság, önzetlenség) erői között, valami nagyon nagy leszámolás készül és gyűlnek a viharfelhők a spirituálisan érzékeny személyek, különösképpen pedig alkotásaik és érzékenységük tárgyai felett, legyen szó akár a Földről mint élő bolygóról, akár az ősi hagyományokról vagy a szerves építészetéről.

Azt hittem először, mindez egy nemzetközi hullám begyűrűzése, egy begyűrűzéseknek nagyon kitett országban, ami persze nyilván igaz is. De amit megértettem, az az, hogy van ebben egy nagyon sajátos hazai vonás is, ami rendkívüli módon megnehezíti a közlekedést a magyar társadalom különféle felfogású körei között. Régebbi jelenségről van szó, mint a politikai színezetű ellenségeskedés, de az utóbbihoz komoly muníciót szolgáltat a modern magyar tudományosság kezdeteit beárnyé-

koló, több mint kétszáz éves, de megdöbbenően életerős impulzus, a Habsburg érdekek szolgálata, amelyet hihetetlen módon nem érintett meg a Habsburg birodalom megszűnése. Ennek a kötelezővé tett alázatnak, a nemzeti érdek folyamatos öncenzúrázásának következménye látszik meg olyan napi politikai jelenetekben (melyek nagyjelentőségűek ugyan, de igen rövid távon őrződnek meg az emlékezetben), mint hogy a magyarul a Parlamentben elhangzó *élettér* szó hallatán egy brüsszeli diplomata által emelt kifogásra Magyarországon egyáltalán hivatkozni lehet (hogyan értékelheti e szó jelentéstartalmát valaki, aki nem tud magyarul?), vagy hogy a magyar miniszterelnök állítását a benesi dekrétumokról, hogy azok nem férnek össze egy jövőendő európai együttélés normáival, fel lehet fogni úgy, mint a magyar címer hármashalmán mint szemétdombon ágáló kakas kukorékolását (HVG). Ennél sokkal nagyobb problémának tartom, hogy például a kettős honfoglalás László Gyula által több, mint ötven éve megfogalmazott (óvatos) tételéről még ma is nyugodtan lehet állítani, hogy ezt a sumerológiai (???) alapvetést a magára valamit is adó tudományos közvélemény képes radikálisan visszautasítani (P. Szűcs Julianna), vagy hogy a Szent Korona a metaértelmezők (???) számára egy hajdani álom indokolatlan és nagyravágyó szimbóluma csupán (ugyanő).

A magyar kultúra lényegéről, eredetéről, jelentőségéről, kapcsolatairól, a magyarság feladatairól, európai helyéről a széles köztudatban – gyakran inkább a tudat mélyén – élő kép gyökeresen szemben áll a mindezekről alkotott, és tudományosan elismert felfogással. A kettő között jelenleg, és két évszázada nincs átjárási lehetőség, ösztönösen görcsös tiltakozást vált ki a tudomány képviselőiből és különösképpen a tudomány védőernyője alatt tevékenykedő szószólókból mindenfajta kísérlet a másik oldal álláspontjának legalizálására. Ez felmérhetetlen kárt okoz kétfelé is, mert a tudomány, annak a szükségesnél jóval nagyobb területe ellenséges, elérhetetlen, idegen valaminek látszik a természetes és józan gondolkodás számára. A magyar kultúrában, elsősorban természetesen a történelem és kultúrtörténet környezetében hosszú ideje két, egymástól teljesen elkülönülő vonulat létezik, egy elfogadott, hivatalos, támogatott és egy apokrif, kicsúfolt, önerőre utalt irányzat, amely eredményekben egyre gazdagabb, de amelynek minden érve félresöpörhető a tudománytalanság vádjával. Az elmúlt évtizedek jelentős kutatási eredményei teljesen érintetlenül hagyták az iskolai oktatást, a múzeumok tevékenységét (pl. a Magyar Nemzeti Múzeum kiállítása a pont ezeréves kereszténységről vagy a bajor-magyar kapcsolatokról). A hivatalos, a nadrágos embert tekintélynek elfogadó közvélemény még mindig újra és újra megbabonázható a *misztikus, tehát hazug* ítélettel, miközben egyre többen érzik úgy, hogy életükre és környezetük problémáira a misztikusnak nevezett dolgok területén található megoldást.

Gerle János



Fotók: Szántó Tamás



Fotó: Olasz Ferenc